

**İSTİHDAM POLİTİKALARI
VE
İŞSİZLİĞİN YAPISAL ANALİZİ:
TÜRKİYE ÖRNEĞİ**

(Yüksek Lisans Tezi)

Serkan KONYA

Kütahya 2009

T.C
DUMLUPINAR ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü
İktisat Anabilim Dalı

Yüksek Lisans Tezi

İSTİHDAM POLİTİKALARI VE
İŞSİZLİĞİN YAPISAL ANALİZİ: TÜRKİYE ÖRNEĞİ

Tez Danışmanı
Yrd. Doç. Dr. Ekrem GÜL

Hazırlayan
Serkan KONYA

200691121001

Kütahya 2009

Yemin Metni

Yüksek Lisans tezi olarak sunduğum “İstihdam Politikaları ve İşsizliğin Yapısal Analizi: Türkiye Örneği” adlı çalışmamın, tarafımdan bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurmaksızın yazıldığını ve yararlandığım kaynakların kaynakçada gösterilenlerden oluştuğunu, bunlara atıf yapılarak yararlanılmış olduğunu belirtir ve bunu onurumla doğrularım.

/ /2009

Serkan KONYA.

ÖZGEÇMİŞ

1979 yılında Gaziantep’de doğdu. İlköğrenimini Şanlıurfa’da Cengiz Topel İlkokulunda, Orta öğrenimini Altınözü Atatürk Ortaokulunda ve Lise öğrenimini Altınözü Lisesinde tamamladı. 2002 yılında, Dumlupınar Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi İktisat Bölümünde yüksek öğrenimine başladı. 2006 yılında mezun olduktan sonra 2006 yılında Dumlupınar Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İktisat Anabilim Dalında yüksek lisansa başladı. Halen Yüksek Lisans eğitime devam etmektedir.

ÖZET

İstihdam ve işsizlik konusu iktisat kuramında üzerinde en fazla durulan konulardan biridir. Özellikle de 1929 büyük bunalımından sonra hem gelişmiş hem de gelişmekte olan ülkelerin karşı karşıya kaldığı öncelikli bir sorun haline gelmiştir. Bu süreçte işsizliğin ulaştığı boyut, iktisat kuramında çözüme ilişkin farklı istihdam ve işsizlik teorilerini artırmakla birlikte, bu konu üzerinde yürütülen tartışmalar hala yoğun bir biçimde sürmektedir.

İşsizlik Türkiye'nin gündemindeki en önemli sorunlar arasında bulunmaktadır. Son yıllarda yaşanan ekonomik ve sosyal olaylar yaşadığımız işsizlik sorununu biraz daha artırarak, mutlaka çözülmesi gereken öncelikli bir sorun olarak önümüzde durmaktadır.

Çalışmamızda, Türkiye'de işsizlik ve eksik istihdam sorunu ampirik analizlerle ilişkilendirilerek, işsizlik olgusunun ekonomideki yapısal sorunlar ile ilişkisine ışık tutulmaya çalışılmıştır. Bu ilişkiyi ampirik olarak analiz etmek için 1990 yılı sonrası veriler kullanılmış ve ortaya konulan modeller panel veri tekniği ile açıklanmaya çalışılmıştır.

Yapılan analiz sonuçlarına göre, ücretler ve verimliliğin istihdam üzerinde negatif bir etki yarattığı, yatırım teşviklerinin ise istihdam üzerinde pozitif bir etkisinin olduğu bulgularına ulaşılmıştır. Ekonomik büyüme ile istihdam arasındaki ilişkiyi ortaya koymak için yapılan analizde ise, ekonomik büyümenin istihdam üzerinde pozitif bir etkinin olduğu bulgusuna ulaşılmıştır.

ABSTRACT

Employment and unemployment are two subjects, which are intensively focused on in economics literature. After big depression in 1929, these subjects became important for developed and developing countries, which faced problems with unemployment. During this period, high level of unemployment rates increased the number of various theories regarding employment and unemployment in economics literature and debates still keep on these two subjects.

Unemployment is one of the biggest problems in Turkey. Current economic and social developments increased unemployment problem in recent years and it is imperative to solve this problem immediately.

In this study, we aim to shed some light on the relationship between unemployment and structural problems in economy by correlating unemployment and underemployment using empirical analyses. To be able to analyse this relationship, we used data for years after 1990s and employed a series of panel-data analyses.

According to our analyses results, wages and productivity have a negative impact on employment. Another finding of this study indicates that investment incentives have a positive impact on employment. Another significant finding of analyses postulates that economic growth has a positive impact on employment.

İÇİNDEKİLER

ÖZET	V
ABSTRACT	Vi
ŞEKİLLER	X
TABLolar.....	Xi
KISALTMALAR.....	Xii
TEZ HAKKINDA.....	Xiii

BİRİNCİ BÖLÜM

İSTİHDAM VE İŞSİZLİK KAVRAMLARI

1. İSTİHDAM VE İŞSİZLİK KAVRAMLARI.....	2
1.1. İSTİHDAMIN TANIMI	2
1.2. İSTİHDAM TÜRLERİ.....	2
1.2.1. Tam İstihdam	3
1.2.2. Eksik İstihdam	4
1.2.3. Aşırı İstihdam	4
1.3. TEORİK OLARAK İSTİHDAM.....	5
1.3.1. Klasik İstihdam Teorisi	5
1.3.1.1. Say Kanunu	8
1.3.1.2. Klasik Faiz Teorisi (Ödünç Verilebilir Fonlar Teorisi)	10
1.3.1.3. Ücret Teorisi.....	12
1.3.2. Keynesyen İstihdam Teorisi	14
1.3.2.1. Genel Teori (Modern İstihdam Teorisi).....	15
1.3.3. Monetarist İstihdam Teorisi.....	19
1.3.4. Arz Yönlü İktisat Teorisi.....	21
1.3.4.1. Okun Kanunu.....	24
1.3.5. Yeni Klasik Teori (Rasyonel Beklentiler Teorisi)	25
1.3.6. Post – Keynesyen Teori.....	28
1.4. İŞSİZLİK TANIMI	30
1.4.1. İşsizlik Türleri.....	30
1.4.1.1. Açık İşsizlik.....	30

1.4.1.1.1. Yapısal (Strüktürel) İşsizlik	31
1.4.1.1.2. Teknolojik İşsizlik	31
1.4.1.1.3. Konjonktürel İşsizlik	32
1.4.1.1.4. Mevsimlik İşsizlik	33
1.4.1.1.5. Arızı (Friksiyonel) İşsizlik	33
1.4.1.2. Gizli İşsizlik	34
1.4.1.3. İradî İşsizlik	34
1.4.1.4. Doğal İşsizlik	35
1.4.1.5. Sürekli Durgunluk İşsizliği	36

İKİNCİ BÖLÜM

TÜRKİYE'DEKİ İSTİHDAM VE İŞSİZLİK

2. TÜRKİYE'DEKİ İSTİHDAM VE İŞSİZLİK.....	38
2.1. TÜRKİYE'DE UYGULANAN İSTİHDAM VE İŞSİZLİK POLİTİKALARI	38
2.2. CUMHURİYET DÖNEMİ İSTİHDAM POLİTİKALARI.....	40
2.3. KALKINMA PLANLARINDA İSTİHDAM VE İŞSİZLİK POLİTİKALARI.....	41
2.3.1. Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planı Dönemi (1963-1967).....	42
2.3.2. İkinci Beş Yıllık Kalkınma Planı Dönemi (1968-1972)	44
2.3.3. Üçüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı Dönemi (1973-1977)	47
2.3.4. Dördüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı Dönemi (1979-1983)	48
2.3.5. Beşinci Beş Yıllık Kalkınma Planı Dönemi (1985-1989).....	49
2.3.6. Altıncı Beş Yıllık Kalkınma Planı Dönemi (1990-1994).....	51
2.3.7. Yedinci Beş Yıllık Kalkınma Planı Dönemi (1996-2000)	52
2.3.8. Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı Dönemi (2001-2005)	54
2.3.9. Dokuzuncu Beş Yıllık Kalkınma Planı Dönemi (2007-2013).....	55
2.4. TÜRKİYE'DE İSTİHDAMIN GENEL DURUMU	57
2.4.1. Türkiye'de İstihdamın ve İşsizliğin Sektörel Dağılımı	57
2.4.2. Türkiye'de İstihdamın Meslek Gruplarına Göre Dağılımı	60
2.4.3. Türkiye'de İstihdamın İşteki Durumuna Göre Dağılımı	63
2.4.4. Türkiye'de İstihdamın Eğitim Durumuna Göre Dağılımı	64

2.4.5. Türkiye’de Eksik İstihdam Durumu.....	66
2.4.6. Türkiye’de Çocuk İstihdam Durumu	68
2.4.7. Türkiye’de İstihdamın Cinsiyet ve Yaş Gruplarına Göre Dağılımı.....	71
2.4.8. Kayıt Dışı İstihdam	73
2.4.9. Türkiye’de İstihdamın Bölgelere Göre Dağılımı.....	77

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

İSTİHDAMIN YAPISAL ANALİZİ VE BÜYÜMENİN İSTİHDAM ÜZERİNDEKİ ETKİLERİ ÜZERİNE AMPİRİK BİR İNCELEME

3. AMPİRİK ÇALIŞMA	82
3.1. METODOLOJİ	82
3.1.1. Panel Veriler Ekonometrisi	83
3.1.1.1. Sabit Etkiler Modeli.....	86
3.1.1.2. Rassal Etkiler Modeli.....	88
3.1.1.3. Panel Veri Analizlerinde Model Belirleme Testleri	89
3.2. ARAŞTIRMADA KULLANILAN VERİ SETİ	90
3.3. EKONOMETRİK ANALİZ SONUÇLARI.....	93
3.3.1. İstihdamın Yapısal Analizi: Ekonometrik Uygulama	93
3.3.2. İstihdam - Büyüme Arasındaki İlişki	101
SONUÇ.....	108
KAYNAKÇA.....	111
DİZİN	123

ŞEKİLLER

Şekil 1 : Klasik Toplam Arz Eğrisi.....	8
Şekil 2: Faiz oranı, Tasarruf – Yatırım ilişkisi.....	11
Şekil 3: Çalışmanın Marjinal Zahmeti ve Faydası	12
Şekil 4 : Keynesyen Ekonomide İstihdam Düzeyinin Belirlenişi	17

TABLOLAR

Tablo 2.1. İkinci Beş Yıllık Kalkınma Planı Döneminde Tarım-Dışı Sektörlerde İşgücü Talebi	45
Tablo 2.2. İkinci Beş Yıllık Kalkınma Planı Döneminde Tarımda Azami Mevsimlik İşgücü Talebi	46
Tablo 2.3: Türkiye’de İstihdamın Sektörel Dağılımı.....	58
Tablo 2.4: Son çalışılan iktisadi faaliyet kollarına ve yıllara göre işsizler	60
Tablo 2.5: Türkiye’de İstihdamın Mesleklere Göre Dağılımı.....	62
Tablo 2.6: Türkiye’de İstihdamın İşteki Durumuna Göre Dağılımı.....	64
Tablo 2.7: Türkiye’de İstihdamın Eğitim Durumuna Göre Dağılımı.....	65
Tablo 2.8. Türkiye’de Tarım Dışı Sektörlerde Nedenlerine Göre Eksik İstihdam.....	67
Tablo 2.9: Yaş grubu, cinsiyet ve sektörlerle göre çalışan çocuklar	70
Tablo 2.10: Türkiye’de istihdamın cinsiyet ve yaş gruplarına göre dağılımı	72
Tablo 2.11: Türkiye’de 2003 Yılı Verileriyle Sektörel Olarak İstihdamda ki Kayıt Dışı Miktarları.....	77
Tablo 2.12: Türkiye’de İstihdamın Bölgelere Göre Dağılımı.....	79
Tablo 3. 1. Model 1: Ortalama Reel Ücretlerin İstihdam Üzerine Etkileri Modeli Sonuçları	96
Tablo 3. 2. Model 2: İstihdam ile İşgücü Verimliliği Arasındaki İlişki	97
Tablo 3. 3. Model 3: İstihdam ile Yatırım Teşvikleri Arasındaki İlişki	99
Tablo 3. 4. Model: İmalat sanayi alt sektörlerinde istihdam edilenler ile aynı alt sektörlerde çalışanların ortalama ücretler arasındaki ilişki.....	100
Tablo 3.5. Model 5: Ülke Grupları İtibariyle Büyümenin İstihdama Etkisi	103
Tablo 3. 6. Model 6: Ülke grupları itibariyle tarım sektöründeki büyümenin aynı sektördeki istihdam seviyesine etkileri	104
Tablo 3. 7. Model 7: Ülke grupları itibariyle sanayi sektöründeki büyümenin aynı sektördeki istihdam seviyesine etkileri	105
Tablo 3.8. Model 8: Ülke grupları itibariyle hizmetler sektöründeki büyümenin aynı sektördeki istihdam seviyesine etkileri	106

KISALTMALAR

ABD : Amerika Birleşik Devletleri

GSYİH : Gayri Safi Yurt İçi Hasıla

OECD : Ekonomik Kalkınma ve İşbirliği Örgütü

GDP : Gayri Safi Milli Hasıla

TEZ HAKKINDA

ARAŞTIRMANIN PROBLEMİ

Ülkelerin ve Türkiye'nin büyüme değerlerinin istihdam üzerine etkileri nelerdir? Türkiye'de istihdama etki eden faktörler ile istihdam arasındaki ilişkiler ne düzeydedir? İşgücü verimliliğinin İstihdam üzerine etkileri ne düzeydedir? Ülkelerin büyüme oranları istihdama ne gibi etkisi bulunmaktadır? Türkiye'de istihdam ne tür bir eğilim göstermektedir?

ARAŞTIRMANIN AMACI

Türkiye'de ve dünyada ekonomik büyümelerin istihdam üzerindeki etkileri istihdama etki eden faktörlerin istihdam üzerinde ne gibi bir etkisi olduğu araştırılmak istenmektedir. Ekonometrik model kurulması aşamasında panel veri analiz tekniklerinden yararlanılacağı düşünülmektedir. Bu çerçevede Türkiye ile birlikte belirli ülkelerin ekonomik büyümenin istihdam üzerine etkilerinin, alt sektörler itibariyle ne durumda olduğunu ortaya koymaktır.

ARAŞTIRMANIN ÖNEMİ

Ekonomilerin enflasyon, büyüme oranları ve cari borç sarmalı içinde bulundukları günümüzde bu gibi sorunların yanında işsizlik de büyük bir mesele olarak karşılına çıkmaktadır. Az gelişmiş ekonomilerde istihdam yaratılamamasının nedenlerinin başında yetersiz sermaye gelmektedir. Gelişmiş ve gelişmekte olan ekonomilerde ise global krizler nedeniyle işsiz sayısı gün ve gün artış göstermesidir. Hızlı nüfus artışına paralel olarak artış göstermeyen istihdam rakamları işsizliğin çözümde etkisiz kalmaktadır. Bu araştırmada ülkelerin ekonomik faaliyet dallarının incelenerek bu dallarda meydana gelen büyümenin istihdam üzerindeki etkisinin irdelenmesi işsizliğin nedenleri konusunda açıklayıcı olabileceği düşünülmektedir. Ayrıca Türkiye için yapılan analizle ülkemizde işsizliğin yapı taşlarının nedenlerini belirleme konusunda aydınlatıcı olabileceği öngörülmektedir.

ARAŞTIRMANIN HİPOTEZİ

1- H_1 : Çalışanların ücretlerindeki bir artış istihdam üzerinde pozitif bir etki yaratmaktadır.

H_0 : Çalışanların ücretlerindeki bir artış istihdam üzerinde pozitif bir etki yaratmamaktadır.

2- H_1 : İşgücü verimliliğindeki bir artış, istihdam üzerinde pozitif bir etki yaratmaktadır.

H_0 : İşgücü verimliliğindeki bir artış, istihdam üzerinde pozitif bir etki yaratmamaktadır.

3- H_1 : Yapılan yatırım teşviklerindeki artış, istihdam üzerinde pozitif etki yapmaktadır.

H_0 : Yapılan yatırım teşviklerindeki artış, istihdam üzerinde pozitif etki yapmamaktadır.

4- H_1 : İmalat sanayinin alt sektörlerinde çalışanlara verilen ücretlerdeki artış, aynı sektörlerdeki istihdam üzerinde pozitif bir etki yapmaktadır.

H_0 : İmalat sanayinin alt sektörlerinde çalışanlara verilen ücretlerdeki artış, aynı sektörlerdeki istihdam üzerinde pozitif bir etki yapmamaktadır.

5- H_1 : Ekonomik büyümedeki artış, istihdam üzerinde pozitif bir etki yaratmaktadır.

H_0 : Ekonomik büyümedeki artış, istihdam üzerinde pozitif bir etki yaratmamaktadır.

6- H_1 : Tarım sektöründe gerçekleşen büyümedeki artış, aynı sektördeki istihdam üzerinde pozitif bir etki yaratmaktadır.

H_0 : : Tarım sektöründe gerçekleşen büyümedeki artış, aynı sektördeki istihdam üzerinde pozitif bir etki yaratmamaktadır.

7- H_1 : Sanayi sektöründe gerçekleşen büyümedeki artış, aynı sektördeki istihdam üzerinde pozitif bir etki yaratmaktadır.

H_0 : : Sanayi sektöründe gerçekleşen büyümedeki artış, aynı sektördeki istihdam üzerinde pozitif bir etki yaratmamaktadır.

8- H_1 : Hizmet sektöründe gerçekleşen büyümedeki artış, aynı sektördeki istihdam üzerinde pozitif bir etki yaratmaktadır.

H_0 : : Hizmet sektöründe gerçekleşen büyümedeki artış, aynı sektördeki istihdam üzerinde pozitif bir etki yaratmamaktadır.

ARAŞTIRMANIN VARSAYIMLARI

Araştırmada istihdamın yapısal faktörlerine bakıldığında vergi yükünün, işgücü verimliliğinin, ücretlerin ve yatırım teşviklerinin istihdam üzerinde bir etkisi olduğu kabul edilmektedir. Bununla birlikte ekonomik büyümenin istihdam üzerine bir etkisi olduğu varsayılmaktadır.

ARAŞTIRMANIN SINIRLILIKLARI

Araştırmada karşılaşılabilecek en önemli sorunun, model oluşturmada kullanılması gereken istatistiksel verilerin özellikle ücretler ve yatırım teşviklerinin Türkiye için çok geriye götürülememesi ve mevcut verilerin güvenilirliği hakkındaki olumsuz kanaatlerdir. Özellikle istihdam üzerinde vergi yükü sektörler itibariyle tutulmaması analiz dışı bırakılmasına neden olmuştur. Ayrıca ücretler ile yatırım teşvikleri konusunda literatür kısıtlı veya bulunmasına rağmen Türkçe kaynaklar sınırlı sayıda ve ampirik uygulamalar bakımından fakir sayılabilmektedir. Türkiye için verimlilik, ücretler, yatırım teşvikleri, ülke grupları için alt sektörlerin büyüme değişkenlerine ilişkin istatistikler ekonometrik bir model oluşturmada yeterli gözlem sayısına ulaşılmasını sınırlamaktadır.

ARAŞTIRMANIN KAPSAMI

Ekonomik büyüme ve istihdamın alt sektörleri(tarım, sanayi, hizmetler) işgücü verimliliği, ortalama reel ücretler, imalat sanayindeki istihdam rakamları ile reel ücret miktarları, yatırım teşviki değerleri, ülke grupları itibarile büyüme ve istihdam rakamları ile tarım, sanayi, hizmetler sektöründe çalışanlarla, bu sektörlerdeki büyüme değişkenlerini kapsamaktadır.

ARAşTIRMANIN YÖNTEMİ

Araştırmanın birinci bölümünde istihdam tanımları ve istihdamın iktisadi düşünce tarihine görüşler itibariyle gelişimi incelenmektedir. İkinci bölümde Türkiye’de planlanan kalkınma planlarında istihdam için öngörülen politikalar ve bu politikaların etkileri ve sonuçları incelenecektir. Ayrıca aynı bölümde Türkiye’de istihdamın boyutları, sektörel, eğitim, cinsiyet, yaş ve bölgelere göre dağılımı incelenecektir. Üçüncü bölümde Türkiye’de istihdama etki eden faktörlerin istihdam üzerine ne gibi etkisi olduğu ampirik bir model çerçevesinde panel veri teknikleri kullanılarak incelenmiştir. Aynı bölümde ülke grupları itibariyle ekonomik büyümenin istihdam üzerindeki etkileri ampirik bir modelle incelenecektir. Sonuç kısmında ulaşılan bulgular ve genel bir değerlendirme yapılmaktadır.

TEZ METNİ

BİRİNCİ BÖLÜM

İSTİHDAM VE İŞSİZLİK KAVRAMLARI

1. İSTİHDAM VE İŞSİZLİK KAVRAMLARI

1.1. İSTİHDAMIN TANIMI

İstihdam deyim olarak “hizmete almak” ve “çalıştırmak” anlamına gelmektedir. Ekonomik kavram olarak istihdam ise üretim faktörlerinin gelir sağlamak amacıyla çalışması ya da çalıştırılmasıdır. İstihdam sadece işgücünün, diğer bir ifadeyle emek faktörünün çalışıp çalışmaması konusu değil, diğer tüm üretim faktörlerinin mal ve hizmet üretiminde kullanılıp kullanılmadığının incelenmesidir.

Tanımda istihdam kavramını, üretim faktörlerinin tümünün gelir sağlamak amacıyla çalışması ya da çalıştırılması olarak tanımlamıştık. Oysa uygulamada istihdam kavramından çoğu kez sadece emek faktörünün çalışıp çalışmaması anlaşılmaktadır. Gerçekten de istihdamın kilit noktası emek faktörüdür. Bu noktada istihdam, dar anlamda sadece emek faktörünün kullanılması ya da çalıştırılması anlamına gelirken, geniş anlamda istihdam ise, emek dahil tüm faktörlerin kullanılması anlamına gelmektedir.(Pekin,2007,93)

İstihdam bir ülkede çalışma miktarını göstermektedir. İstihdam seviyesi ise, çalışma düzeyini ifade etmekte olup, istihdam edilenlerin işgücüne oranıdır.(Kocacık,2000,72)

1.2. İSTİHDAM TÜRLERİ

İktisadi açıdan istihdam, tam, eksik ve aşırı istihdam olarak üzere türlere ayrılmaktadır. İstihdam türlerinin incelenmesi, emek faktörüyle yakından ilgili olmasının yanında, diğer üretim faktörlerinin kullanımıyla da ilgilidir.

1.2.1. Tam İstihdam

Tam istihdam, cari ücret düzeyinde, çalışmak isteyen herkesin iş bulabildiği istihdam düzeyidir. Gerçek hayatta böyle bir durum, iş arayanlardan daha çok boş yer bulunması biçiminde karşımıza çıkar. Çalışmak isteyen herkesin çalışmakta olduğu ve hiç kimsenin işsiz bulunmadığı bir durum meydana gelmesi güçtür.

Tam istihdam, ne istihdam hacmi ne de reel milli gelir bakımından sabit (değişmez) bir düzey olarak düşünülmemelidir. Gerçekten, bir kere nüfus her ülkede çoğalmakta ve ayrıca nüfus içinde çalışmak isteyenlerin oranı da artmaktadır. Bu nedenle tam istihdamın sağlanması ve sürdürülmesi, ancak istihdam hacminin devamlı olarak genişletilmesiyle olanaklıdır. Tam istihdamın sürdürülmesi (idamesi) için yapılan yatırımlar ülkenin sermaye donanımını devamlı olarak artıracaktır. Sermaye donanımının artması ve teknolojiye ilerlemelerden dolayı aynı zamanda verimlerinin de yükselmesi, tam istihdam düzeyindeki reel milli gelirin de sürekli olarak artmasına neden olacaktır.(Aren,2005,5)

Tam istihdam ulaşmış bir ülke, belli bir teknoloji düzeyinde üreteceği mal ve hizmetlerin en fazlasını üretiyor demektir. İnsan ihtiyaçlarını giderecek mal ve hizmetlerin miktarı ne kadar çoksa, o ekonomide yaşayanların refah düzeyi de o denli yüksek olacaktır. Devletin görevinin de ülke halkının refahını sağlamak olduğu düşünülürse, tam istihdama ulaşmak bir ülke için önemli bir durumdur.

Tam istihdama ulaşmış bir ekonomi de üretim faktörlerinin tümünün üretime katılması sağlanmıştır. Karşımıza çıkan ikinci önemli unsur ise acaba üretim faktörlerinin her biri en verimli olabileceği ve üretime en fazla katkıyı yapabileceği yerde çalışmakta mıdır? Eğer çalışanlar uzman olmadıkları işlerde çalışıyorlarsa, bu durumda ekonomide bir kaynak savurganlığı söz konusudur. Her faktörün en yüksek verimliliği sağlayacağı yerde çalışmasına “kaynakların etkin dağılımı” denir. (Pekin,2007,100)

1.2.2. Eksik İstihdam

Eğer bir ekonomide mevcut üretim faktörlerinin sadece bir kısmı üretime katılıyorsa, o ekonomide eksik istihdam söz konusudur. Eksik istihdam da üretim faktörlerinin bir kısmı atıl (boş) kalmaktadır. Bunun nedeni talep yetersizliğidir. Malların bir kısmı satılamıyor artıyorsa, ekonomide talep azlığından söz edilir. Bu durumda müteşebbisler talep üretildiği kadar mal üreterek, üretim hacmini daraltacaklardır. Mal üretiminin azaltılması bir kısım işgücünün işsiz kalması demektir. Bu da eksik istihdama sebebiyet vermektedir.

1.2.3. Aşırı İstihdam

Kullanılan üretim faktörleri tam istihdam durumunda olmasına rağmen, üretilen mal ve hizmet miktarı toplam talebi karşılamıyorsa, aşırı istihdamdan söz edilir.

Aşırı istihdam durumunda girişimciler mevcut talebi karşılamak için kapasitelerinin üstünde ve koşullar elveriyorsa vardiya yöntemi ile çalışarak daha fazla üretim faktörü talep edeceklerdir. Üretim faktörlerini istenildiği zaman sınırsız bir şekilde artırma mümkün olmadığından, dış ülkelerden faktör temini yoluyla mevcut talebin giderilmesine çalışılacaktır

Aşırı istihdam durumunda bulunan bir ekonomide enflasyonist baskının ortaya çıkması olası bir durumdur. Çünkü toplam talebin, toplam arzdan fazla olması fiyatları yukarı çıkmasını sağlayacaktır. Meydana gelen bu enflasyona “talep enflasyonu” denmektedir.

Toplam arzın toplam talebi karşılayamadığı bu durumda, ülkenin sahip olduğu ekonomik kaynakların üretim faktörü haline dönüştürülmesi zaman alacağından, üretim faktörleri fiyatları yükselecektir. Bununla birlikte aşırı talebi karşılamak için firmalar, daha düşük kalitede üretim faktörlerini kullanma yoluna gideceklerdir. Böylece faktörlerden bir kısmı sabitken diğer bir kısmını artırmanın belirli bir düzeye kadar artması bu düzeyden sonra verimliliğin azalmasına neden olacaktır. Bu nedenle üretilen

ürünlerin maliyetleri yükselecektir. Bu da fiyatlar genel düzeyinin artmasına yol açarak “maliyet enflasyonu” dediğimiz olguyu ortaya çıkaracaktır.(Pekin,2007,102)

1.3. TEORİK OLARAK İSTİHDAM

1.3.1. Klasik İstihdam Teorisi

XVIII. yüzyılın sonları, gerek İngiltere'nin, gerekse bir kısım Batı ülkelerinin önemli ekonomik ve politik değişmelere sahne olduğu bir çağdır. Bir kere, daha önce yavaş seyreden teknik buluşlarla bunların sanayiye uygulanması, bu yüzyıl sonunda yoğunluk kazanmıştır. Öyle ki, İngiltere'de bu dönem "Sanayi Devrimi" olarak adlandırılmıştır. Sanayi devrimiyle beraber, "ekonomik adam" niteliklerini taşıyan, kapitalist-girişimciler ve üretim araçları mülkiyetinden yoksunlaşan bir işçi sınıfı doğmuştur.

Bundan başka, Fransız İhtilali (1789) Ortaçağ toplumundan kalan kurumları silmiş, "bireycilik ve özgürlük" iktidara gelen burjuvanın sloganı olmuştur. Bu, yeni bir sınıfın politik egemenliği ele geçirmesinin zaferi sayılabilir. İngiliz Kolonisi olan Kuzey Amerika'da bağımsız yeni bir devletin (A.B.D.) doğması, merkantilist kolonizasyonun önemli bir dayanağını kaybettirmiştir.

Nasıl ticarî kapitalizm, merkantilizmi; Fransa'da tarımın kapitalistleşmesi yolunda bir değişme, Fizyokrasiyi doğurmuşsa; İngiltere'de Sanayi Devrimi de Klasik İktisat Okulu'nu doğurmuştur.(http://www.ekodialog.com/Konular/iktisatcilar/klasik_ekonomi_dusuncesi.html,Erişim tarihi:11.11.2008)

Klasik iktisat, fiyat düzeyi, ulusal çıktı düzeyi, gelir, istihdam, tüketim, tasarruf ve yatırım gibi temel makroekonomik değişkenleri açıklamada ilk sistematik girişim olarak kabul edilmektedir. Klasik nitelemesini ilk olarak J.M.Keynes yapmıştır. Klasik iktisat düşüncesinin başlıca temsilcileri arasında Adam Smith, Jean Baptistesay, David Ricardo, John Stuard Mill, Robert Malthus, Francois Quesnay'i saymak mümkündür. Bunların arasına Klasik Teoriyi geliştiren Marshall ve Pigou'da dahil edebiliriz. 1770'lerden 1930'lara kadar olan 150 yılı aşkın sürede yayınladıkları eserlerde,

Ücretlerin ve fiyatların esnek olduğunu ve ekonomide rekabetçi piyasaların var olduğunu iddia etmişlerdir. Klasikler tam istihdam denge düzeyini savunmuşlardır.

Klasik Okul'un başlangıcı, Adam Smith'in "Ulusların Zenginliği" nin basıldığı 1776 yılı, sonu da John Stuart Mili'in öldüğü 1873 yılı kabul edilirse, öğreti olarak bir asır gibi uzunca bir süre egemenliğini sürdürdüğü görülür. Hepsi de yeniçağın felsefesini yapmaya, "Sanayi Devriminin ekonomik koşullarını inceleyip onları bilimsel kurallara bağlamaya çalışmışlardır. Bu yeni düşüncenin en ünlü temsilcisi İskoç asıllı, Glasgow Üniversitesi'nde bir profesör olan Adam Smith'tir.

Esasında Klasik iktisat, kendisinden önce hakim iktisadi düşünce anlayışı olan, merkantilizme tepki olarak ortaya çıkmıştır. Merkantilizm XVI. ve XVII. yüzyıllarda Avrupa'da ulus devletlerin ortaya çıkmasıyla gelişen bir düşünce sistemidir. Klasikler, merkantilistlerin özellikle iki temel düşüncelerine karşı çıkmışlardır. Bunlar;

- Metalizm olarak adlandırılabilcek olan bir ulusun zenginliğinin sahip olduğu değerli metal miktarına bağlı olduğu görüşü,
- Kapitalist sistemin gelişmesi için devlet müdahalesinin zorunluluğuna olan inançtır.

Metalizm, ülkeleri, ihracatı özendirmek ve ithalatı kısıtlamak suretiyle, dış ticaret yoluyla altın ve gümüş stokunu artırmak biçiminde bir politikaya yönlendirmiştir. Bu şekildeki bir dış ticaret politikası, devlet müdahalesini de beraberinde getirmektedir. Ayrıca yerli sanayinin gelişmesini sağlamak amacıyla beşeri ve doğal kaynakların geliştirilmesi için de devlet müdahalesinin gerekli olduğunu savunulmuştur.

Klasikler, merkantilistlerin aksine ulusların zenginliğinin reel faktörlere bağlı olduğunu ve kapitalizmin geliştirilmesi için serbest piyasa ekonomisinin en uygun araç olduğunu savunmuşlardır. Klasik analiz, genel olarak reel bir analizdir. Paranın ekonomideki rolü pek azdır, ekonominin büyümesi üretim faktörleri stokunun büyümesine ve teknolojik gelişmeye bağlıdır. Paranın kendiliğinden bir değeri yoktur,

para ancak mal ve hizmetlerin mübadelesinde bir araç olarak önemlidir. Merkantilistler, parayı toplam talebi etkileyen önemli bir faktör olarak görürlerken, Klasikler “her arzın kendi talebini yaratacağını” savunarak, paranın kısa dönemde bile toplam talep miktarı açısından pek bir öneminin olmayacağını, başka bir deyişle istihdam düzeyinin devlet müdahalesini gerektirir bir sorun oluşturmayacağını iddia etmişlerdir. (Yıldırım ve diğerleri, 2006, 116)

Klasik ekonomistler, ekonomik sorunların en etkin çözümü için piyasa ekonomisi görüşünü geliştirmişlerdir. Piyasa ekonomisi kurallarına uyulduğu takdirde, ekonomik sorunların kendiliğinden ve eldeki olanaklar çerçevesinde en etkin biçimde çözümleneceğini savunmuşlar ve devleti sınırlı bir alanda faaliyetlerini sürdüren ve ekonomiye müdahale etmeyen bir birim olarak tanımlamışlardır. Klasik ekonomistler, ekonominin tam rekabet koşulları altında otomatik olarak tam istihdam düzeyinde dengeye geleceğini savunmuşlardır.

Klasik modelin temelinde ekonomik birimlerin akılcı (rasyonel) oldukları varsayımı vardır. Tüketiciler faydalarını, üreticiler ise karlarını maksimum kılmaya çalışır.

Klasik ekonomistler, devletin ekonomiye müdahale etmemesi gerektiğini savunurlar. Çünkü klasiklere göre, ekonomi sürekli tam istihdamda bulunacak ve fiyatlar genel düzeyi, sürekli belli bir düzeyde karar kılacaktır. Tam istihdama ulaşmak, enflasyon ve deflasyon gibi aşırı fiyat hareketlerinden kurtulmak için devletin ekonomiye karışmasına gerek olmadığını, ayrıca ekonomideki "görünmez el" kendiliğinden tam istihdamı ve fiyat istikrarını sağlayabileceğini öngörmüşlerdir..

Klasik ekonomi kuramının temel varsayımları şunlardır;

- Ekonomide tam rekabet koşulları geçerlidir.
- Ücret, faiz oranı ve mal fiyatları esnektir.
- Her arz, kendi talebini yaratır(Say Kanunu)
- Ekonomide para yalnızca işlem amacıyla talep edilir, para yansızdır. Para arzı yalnızca mutlak fiyat düzeyini etkiler, nispi (görelî) fiyatları ve reel

ekonomiyi

etkilemez.(http://www.ekodialog.com/Konular/klasik_ekonomi_modeli.html

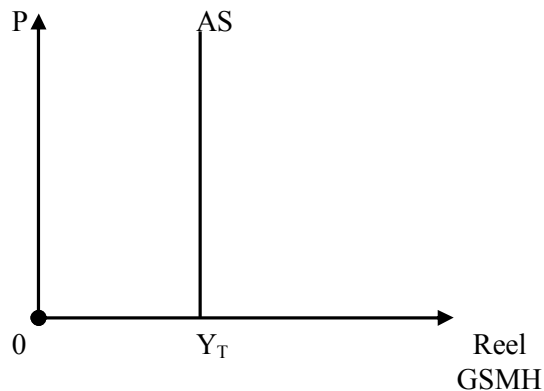
Erişim tarihi: 11.11.2008)

Klasiklerin istihdam konusundaki görüşlerini üç temel noktada toplayabiliriz.

1.3.1.1. Say Kanunu

Smith'in "Ulusların Zenginliği" ile temeli atılan Klasik İktisat Teorisi'ne Smith'den sonra desteği önemli bir iktisatçı olan John Baptistesay göstermiştir. Say, Ulusların Zenginliğini hem Avrupa'ya hem de Amerika'ya tanıtımış aynı zamanda "Say Kanunu" diye bilinen teori ile Klasik İktisat Teorisine katkıda bulunmuştur. Say Kanunu'na aynı zamanda "Mahreçler Kanunu'da" denmektedir. Mahreç kelimesi; satış, sürüm, sürüm yerleri, mal ve hizmetlerin talebe arz edildiği yer, Pazar anlamına gelmektedir.

Say'e göre, ekonominin tamamında talep yetersizliğinden kaynaklanan gayri iradi işsizliğin meydana gelmesi mümkün değildir. Yani, toplam talepteki bir yetersizlik nedeniyle işsizliğin meydana gelmesi mümkün değildir. Bunun nedeni ise, Say "her arz, kendi talebini yaratır",yani piyasaya çıkan bir mal, kendi satış değerine eşit satın alma gücünde bir talebe neden olur. Para bu durumda sadece bir araçtır,gerçek para ise mallardır. Yani mallar, mallarla mübadele edilir.

şekil 1 : Klasik Toplam Arz Eğrisi

Fiyat düzeyi ne olursa olsun ekonomi her zaman tam istihdamda çalışır. Bu nedenle toplam arz eğrisi Şekil:2’de görüldüğü gibi düşeydir.

Şekil 1’e, düşey ekseninde fiyatlar genel düzeyi (P), yatay ekseninde tam istihdam reel gelir düzeyi (Y_T) gösterilmiştir. Reel gelir (Y), ekonomide üretilen miktarın bir ölçüsüdür.

Klasik teoride toplam arz eğrisinin düzey olmasının nedeni, firmaların ve hane halkının davranışları göreceli (Nispi) fiyatlara bağlıdır. Mutlak fiyatlarla ilişkili değildir. Eğer firmaların ürettikleri ürünlerin fiyatlarıyla çarpımı, ücretleri aşıyorsa emek talep edeceklerdir. Eğer bir saatlik çalışma karşılığında eline geçecek ücretle satın alınacak malın değeri bir saati boş geçirmenin (işsiz gezmenin) değerinden daha fazlaysa hane halkı çalışmayı tercih edecektir. Ücret ve fiyatlardaki değişme oranı eşitse hane halkının alacağı kararlar bundan etkilenmeyecektir. Diğer kararlarda benzer şekilde bazı oranlara dayalı olarak alınacaktır. Bu oranlar, ücretle satış fiyatları, girdi ya da çıktı veya gelirlerle tüketici fiyatları arasında olabilir. Bu durum reel üretim düzeyini fiyatlar genel düzeyinden bağımsız olduğunu göstermektedir.

Say yasası genel talep yetersizliğinin (genel üretim bunalımının) olanaksız olduğunu iddia etmekle birlikte, özel talep yetersizliğinin (özel üretim bunalımının) olabileceğini kabul eder. Bununla birlikte eğer firmalar mal üretmeye karar verirse aşırı üretim olmayacaktır. Fakat üretimi durdurulan malların üretiminde istihdam edilen işçiler işsiz kalacaktır. Rekabet koşullarının geçerli olduğu bir ekonomide nispi fiyatlar ve emeğin serbest dolaşımı bu sorunu çözmede etkin olacaktır. İşsiz kalanlar hiç ücret almamaktansa daha düşük ücreti kabul edecek, firmalar ise onları istihdam etmeyi karlı bulacaklardır. Böylece iş olanakları yeniden sağlanacak ve toplam arz eğrisi düşey olacaktır. (Parasız,2006,311)

Mahreçler yasası genel bir talep yetersizliğini ve bu nedenle genel bir işsizliğin ortaya çıkabileceğini kabul etmemekle birlikte, ekonominin tümü için değil de, bazı üretim kesimleri için talep yetersizliğinin olabileceğini ve bu nedenle işsizlik halinin ortaya çıkabileceğini kabul eder.(Pekin,2007,115)

Mahreçler iki yönüyle eleştirilmektedir. İlk eleştiri; mahreçler yasası, kazanılan gelirlerin derhal ve tamamen harcanacakları varsayımıyla hareket etmektedir. Oysa elde edilen gelirler, mutlaka hemen ve hepsi harcanmazlar. Gelirlerinin bir kısmını para şeklinde tasarruf edeceklerdir. Tüm insanların bu şekilde hareket ettiklerini düşünürsek, yapılacak bir genelleme kanunu işlemez hale getirecektir. Bunun nedeni, herkesin piyasada satmak istediğinden daha az mal satın almak istemesidir. Yani her mal, kendi değerine eşit olmayan, hatta daha az bir talep yaratmaktadır. İkinci eleştiri ise, yasanın trampa sisteminin (para kullanmadan, malın malla değişimi) geçerli olduğu tüm ekonomi için, bir talep yetersizliğinden ya da arz fazlalığından söz etmemesidir. Ancak klasik iktisatçıların Mahreçler Yasası ile inceledikleri ekonomiler, değişimlerde, paranın kullanıldığı ekonomilerdir.

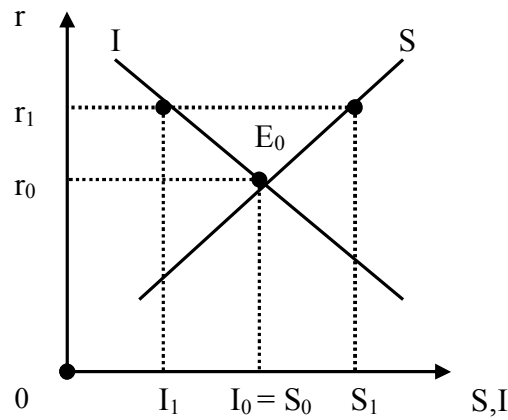
Klasik iktisatçılar Mahreçlere yapılan bu eleştirileri faiz teorisi ile yanıtlamışlardır.(Pekin,2007,116)

1.3.1.2. Klasik Faiz Teorisi (Ödünç Verilebilir Fonlar Teorisi)

Say kanunun bir koşulu olan, kişilerin belirli bir dönemde elde ettikleri gelirin tümünü harcadıkları varsayımının gerçekleşmediği bir durumda, klasik teorinin bu eksikliğini gidermek için, klasik iktisatçılar “Klasik Faiz Teorisi’ni” ortaya atmışlardır. Klasik Faiz Teorisi, gelirin tamamını tüketmeyip, bir kısmının tasarruf edilmesi durumunda, toplam talep, toplam arza eşitleneceğini ispatlamak için, belirli bir dönem de yapılması planlanan tasarrufların o dönemde planlanan yatırımlara dönüşeceğini savunarak tasarruflarla yatırımların eşitleneceğini öne sürmektedir. (Uluatam,1998,282)

Faiz, klasik ekonomistlerce bugünkü tüketimden vazgeçmenin, yani tasarrufta bulunmanın bedeli olarak tanımlamışlardır. Bireyler gelirlerini bugünkü ve gelecekteki harcamaları arasında faydalarını maksimize edecek biçimde dağıtmaktadırlar. Pozitif bir faiz oranı bireylere gelecekte bugünkünden daha fazla tüketim yapma olanağı sağlayacaktır. Faiz oranının yükselmesi ise bireylerin daha fazla gelirini tasarruf etmek istemesini yani gelecekteki tüketimi daha fazla tercih etmelerine yol açacaktır. Bu durumda tasarruf, faiz oranının bir fonksiyonudur diyebiliriz.

Firmalar bir yatırımdan bekledikleri gelir, yatırımın maliyetini aştığı sürece yatırım yaparlar. Yapılacak yatırımın maliyeti ise, faiz oranına bağlıdır. Yatırımın faiz oranı yükseldikçe firmalar daha az yatırım yapmayı tercih etmektedirler. Bunun nedeni ise, firmalar yatırımları getiri oranına göre sıralarlar ve bunları gerçekleştirmeye en yüksek getiri oranına sahip olandan başlarlar. Faiz oranı yükseldikçe, yatırımı finanse etmek için kullanılacak fonların maliyeti de yükselecektir. Bu durumda faiz oranının üzerinde bir getiri sağlayabilen yatırım projelerinin sayısı azalacaktır. Firmalar böyle bir durumda daha az yatırım yapacaklardır. (Yıldırım, Karaman, Taşdemir,2006,127)

Şekil 2: Faiz oranı, Tasarruf – Yatırım ilişkisi

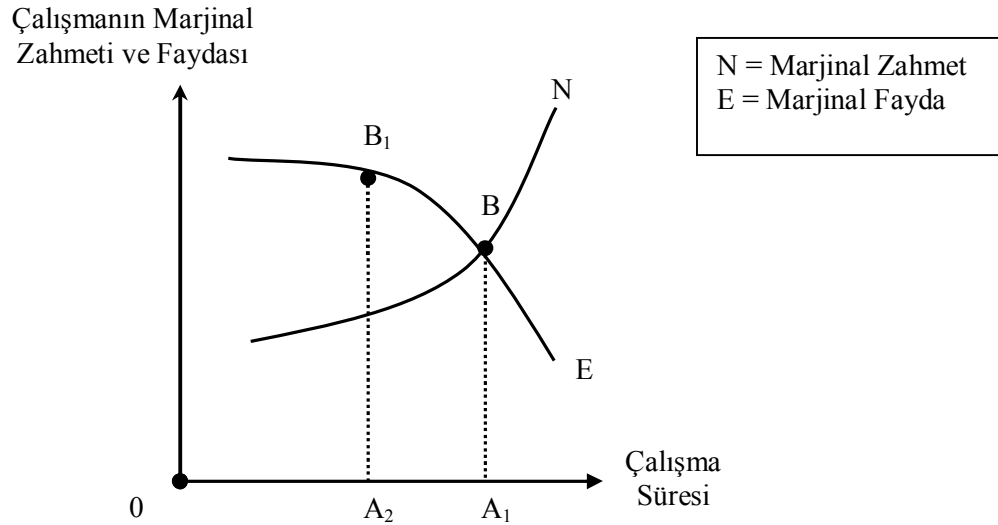
Bu ilişkiyi Şekil 5'de I eğrisi göstermektedir. Bu eğri, yatırımın marjinal verimliliği sabitken yatırım miktarının faiz oranıyla ters orantılı değiştiğini göstermektedir. Faiz oranı I ve S eğrilerinin kesiştikleri E_0 noktasında oluşacaktır. Buna göre faiz oranının r_0 ve tasarruf ile yatırım miktarının da $S_0 = I_0$ 'dan fazla ya da eksik olmasına olanak yoktur. Bir an için tasarruf miktarının S_1 kadar olduğunu farz edelim. Bu taktirde tasarruf miktarı yatırım miktarından I_1 S_1 kadar fazla olacak, yani bu miktarda bireylere faiz getirmeyen tasarruf kalacaktır. Klasik teoriye göre hiç kimse faiz almadıkça tasarrufta bulunmayacağına göre fazla olan tasarruflar hemen tüketilmeye başlanacak ve tasarruf miktarı I_0 yatırım miktarına eşit oluncaya kadar azalacaktır. Tasarruf miktarının uzun süre S_0 'dan küçük olmasına da imkan yoktur. Çünkü bu taktirde yatırım talebi tasarruf miktarından fazla olacak ve bazı kişiler faiz kazancı elde etmek fırsatını kaçırmamak için tasarruflarını artırmaya başlayacaklardır. Böylece

tasarruf miktarı S_0 , I_0 yatırım miktarına eşit oluncaya kadar artacaktır. (Parasız, 2006,130)

1.3.1.3. Ücret Teorisi

Klasik iktisatçılara göre emek arz ve talebinin kesiştiği yer ücret miktarı ve istihdam düzeyini belirler. Teori gereği emek arzı ve talebinin kesiştiği yerde ekonomi zaten tam istihdamdadır. (<http://ekonomik.tripod.com/ekonomik8.html>, Erişim tarihi:11.11.2008)

Klasik teoriye göre ücret, işverenler bakımından işin marjinal verimine, işçiler bakımından ise işin marjinal zahmetine eşittir. Buna göre emek arzı doğrudan doğruya ücretin fonksiyonudur. Fakat bu nominal değil, reel ücrettir. Reel ücret, nominal ücreti fiyatlar genel düzeyine bölerek bulunur.

Şekil 3: Çalışmanın Marjinal Zahmeti ve Faydası

İşin marjinal verimi tam istihdam düzeyine yaklaştıkça, azalan verimler kanunu nedeniyle azalır. İşin marjinal zahmeti ise, istihdam düzeyi yükseldikçe artar. Şekil 4'de işin verimi ve zahmeti para cinsinden olmak üzere, dikey eksen, iş hacmi saat olarak, yatay eksen, gösterilmiştir. (E) eğrisi işin marjinal verimini, yani iş talebini, (N) eğrisi de işin marjinal zahmetini, yani iş arzını ifade etmektedir. Ücret, iki eğrinin kesiştiği

(A₁) noktasında oluşmaktadır. Bu nokta aynı zamanda tam istihdam düzeyini gösterir. Klasiklere göre, (A₁) noktasında isteyen herkes, cari ücrete razı olmak koşulu ile iş bulabilmektedir. Şekilde (A₁B) ücret düzeyinde çalışmaya razı olan herkes iş bulmuş durumdadır. (A₁) noktasının sağ tarafında bazı kimseler işsiz bulunuyorlarsa, bunun nedeni bu kişilerin verimlerinden daha yüksek bir ücret talep etmeleridir. (Aren, 2005, 20-21)

Emek arzı, doğrudan doğruya ücretin bir fonksiyonu ise, alınan bu ücret nominal değil, reel ücrettir. Reel ücret, nominal ücreti fiyatlar genel düzeyine (P) bölmek gerekir. O halde nominal ücret (W) ile gösterirsek, reel ücret (W/P) olacaktır. Emek arzının reel ücretlerin fonksiyonu olduğunu, emek arzını da (L_s) ile ifade edersek;

$$L_s = f\left(\frac{W}{P}\right) \quad (1.3.1.3.1)$$

Emek talebinin ne kadar olacağını işçinin marjinal fizik ürün (sonuncu işçinin üretime yaptığı katkı) belirleyecektir. İşverenin işe aldığı işçi sayısı arttıkça, azalan verim yasası gereğince, diğer koşullar değişmezken her yeni işçinin (marjinal işçi) üretime yaptığı katkı belli bir düzeyden sonra gittikçe azalacaktır. Bu nedenle işveren ilave bir işçi daha istihdam ederken bu sonuncu işçiye ödediği nominal ücretle (W), o işçinin üretime yaptığı katkı nedeniyle meydana gelecek hasılat artışını karşılayacaktır. Marjinal fizik ürünü (MP) para cinsinden ifade edersek, fiyat ile çarpımı yani (MP.P), marjinal ürün gelirini, yani marjinal hasılatı verecektir. İşveren yeni bir işçi daha alırken (W) ile (MP.P)'yi karşılayacaktır. (Pekin, 2007, 120-121)

Böylece işverenlerin ne kadar işçi istihdam edecekleri konusunda verecekleri kararların, reel ücretlerde meydana gelecek artış ve azalışlara bağlı olacağı sonuna varmaktayız.

Klasik iktisatçılar gayri iradi işsizliğin var olabileceği kabul etmemekte ve işsizlerin, işi olmadığı içi değil, yeter derecede bir ücretle çalışmak istemedikleri için işsiz bulunduklarını belirtmektedirler.

1.3.2. Keynesyen İstihdam Teorisi

1920'lerden 1930'lara geçerken dünya'ya egemen olan Büyük Buhran'ın getirileriyle uğraşıyordu. John Maynard Keynes, 1936 yılında ses getiren büyük eseri "The General Theory Of Employment, Interest and Money"(İstihdam, Faiz ve Paranın Genel Teorisi) yayınladı.

Bu dönemde çoğu sanayileşmiş ülkede iktisadi düzen daha önce eşi benzeri görülmemiş boyutlardaki bir kriz tarafından sarsıldı. İşsizlik rekor düzeye ulaştı ve sürekli olarak artış kaydetti. İngiltere'de 1921 yılında başlayan ekonomik bunalım kısa bir duraksamayla 1930'lu yıllar boyunca etkisini daha da arttırdı.(Barber,1991,235)

İngiltere'de bazı politikacılar, işsizliği önlemek için bayındırlık işleri programı ileri sürmekte, Keynes ise bu politikaları desteklemekteydi. Bu dönemde, giderek daralan ihracat hacmini teşvik amacıyla Keynes İngiliz Sterlini'nin, altınla konvertibilitesinin kaldırılmasını istemekteydi. Keynes ayrıca iktidarda olan Muhafazakâr Parti'nin uyguladığı iktisat politikalarının işsizlik oranını arttırdığını iddia etmekteydi.(Kazgan,1993,203)

Keynes'in bu yeni iktisat politikalarıyla ilgili düşünceleri önceleri taraftar bulamadı. Ancak; 1929'da ABD'de başlayan ekonomik kriz İngiltere'ye kadar yayılmış ve 1931 yılında İngiliz Sterlini devalüe edilmiştir. Bu gelişmeyle, İngiltere'nin ihracatı artmış ancak İngiltere'nin en önemli rakiplerinden birisi olan Almanya, bu durumdan büyük bir zarar görmüştür. Almanya bu zararları en aza indirmek için birkaç önlem almaya başlamıştır. ABD'de iktidarda olan Roosevelt'de bir dizi iktisat politikasını yürürlüğe koyarak ekonomik düzene müdahale etmiştir. Bu politikaların bazıları, kamu harcamalarını arttırma, ücretleri yükseltme ve doları devalüe ederek ihracatı arttırmak gibi politikaları uygulamaya koymuştur.(Kazgan,1993,203-204)

Klasik iktisadi düşünceye göre "Tam İstihdam Düzeyi" ekonominin normal işleyişi içinde gerçekleşecek bir durumdu. Bir iktisadi sorun piyasa kendi dinamikleriyle kendi kendine çözebilirdi. Ancak bu görüşlerin geçersizliği 1930 bunalımında önemini

yitirmiştir. Bu durumda düşük ücret politikası da işe yaramadı. Dış ticaretle benimsenen “Komşunu sefaletle it” politikası karşılık gördüğünde uluslar arası ticaret daraldı ve istihdam artışı beklentisi gerçekleşmedi. (Barber, 1991, 235-237)

Keynes, bu buhran dönemlerinde kendi düşüncelerini uygulayabileceği bir ortam bulabildi. Keynes ekonomiyi “arz” yönlü ele alan önceki iktisatçıların tersine, ekonomiyi toplam “talep” yani harcamalar yönünden ele almış ve eksik istihdamın çözümü için, talebin yani toplam harcamaların artışı savunmuştur.

1.3.2.1. Genel Teori (Modern İstihdam Teorisi)

Keynes, Genel Teorinin esas içeriği “ Efektif Talep”, “Likitide Tercihi” ve “Kapitalin Marjinal Etkinliği” kavramlarından meydana gelmiştir.

Keynes’in Genel Teorisinin temel amacı,”bir bütün olarak üretim ve istihdam düzeyinde meydana gelen değişimleri belirleyen güçlerin incelenmesi”dir.(Savaş, 1997, 254)

Keynes genel teorisinde ekonominin kendiliğinden dengeye gelemeyeceğini, devletin ekonomiye müdahale edecek bir iktisat politikası olması gerektiğini belirtmektedir. Bu teoriye göre; toplam arzın toplam talebe, gelirlerin harcamalara, tasarrufların yatırımlara, emek arzının emek talebine eşit olması geçici bir tesadüftür. Tasarruflar faizin değil, gelirin bir fonksiyonu olduğu kabul edilir. Ayrıca faizin sermaye arz ve talebine göre değil para arz ve talebine göre teşekkül ettiğini ileri sürmüştür.

Keynes’in modern istihdam teorisine göre; bir ekonomide milli gelirin hangi düzeyde olacağını o ülkenin sahip olduğu üretim kapasitesi belirler. İstihdam arttıkça üretim kapasitesi daha çok kullanılacak böylece daha fazla mal ve hizmet üretilecek yani milli gelir artacaktır.(<http://ekonomik.tripod.com/ekonomik8.html>, Erişim tarihi:12.11.2008)

Keynes'e göre ekonominin tam istihdamda dengeye gelmesi özel bir durumdur. Gerçektende ekonomi çoğu kez tam istihdama ulaşamıyor, boş kapasite ile birlikte gayri iradi işsizlik ortaya çıkıyordu. Buna göre, serbest olarak işleyen bir ekonomide, ekonominin tam istihdamda dengeye gelmesi her zaman ulaşılabilir bir sonuç değildir. Bu nedenle fiyat mekanizması, tam istihdamı otomatik olarak gerçekleştiremediğine göre, devlet ekonomiye müdahale etmesi gerekmektedir. Mevcut durumda devletin bir iktisat politikası olması gereklidir.

Bilindiği gibi, klasik teoride işsizlik iradi ve geçici bir olaydır. Uygulamada ise, işsizlik cari ücrete razı oldukları halde işsiz kalmakta ve sanayi kuruluşları da talep yetersizliği nedeniyle atıl(boş) kapasite ile çalışmaktadırlar. Bu denge eksik istihdam dengesidir. Keynes'in klasik teoriye öne sürdüğü en önemli görüşü ekonominin eksik istihdamda dengeye geleceğiydi. Eksik istihdamda ekonomi potansiyelinin tümünü kullanmadığı halde, toplam talep, toplam arzaya eşit olmaktadır. Söz konusu bu eşitlik kurulmuşsa denge var demektir. Klasikler ise denge ile tam istihdamın ayrı düşünülmemeyeceği görüşündeydiler.(Pekin, 2000, 125)

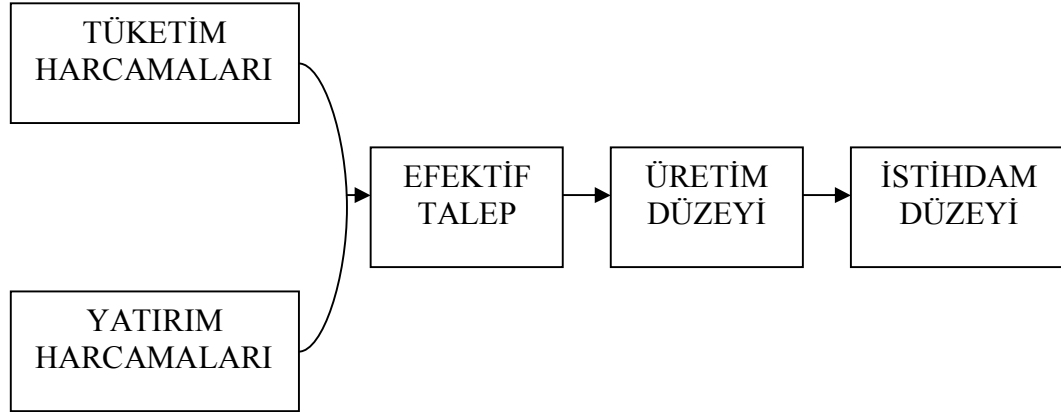
Keynes modern istihdam teorisine kazandırdığı önemli bir kavramda "Efektif Talep" kavramıdır. Efektif talep, bir satın alma gücüne sahip olanların talebini, ya da başka bir deyişle, satın alma gücü ile desteklenen talebi ifade eder.(Seyidoğlu, 1999, 147)

Başka bir ifade ile efektif talep; bir toplumda çeşitli mal ve hizmetleri satın almak için fiilen harcanmış paraların miktarıdır ve dolayısıyla o toplumda elde edilen gelirlerin toplamına yani milli gelire eşit olacaktır. Keynes efektif talebi, kısa vadeli istihdam seviyesini belirleyen, toplam talebin toplam arzaya eşitlendiği seviyeye fiilen gerçekleşmiş olan talep olarak ifade etmiştir.

Keynes'in istihdam teorisini şu şekilde özetlemek mümkündür. (Üstünel, 1990, 190-191)

İstihdam = Efektif Talep = Milli Gelir = Milli Hasıla = Tüketim Mallarına Yapılan Harcamalar + Yatırım Mallarına Yapılan Harcamalar

Keynes ayrıca efektif talebi; toplam talep eğrisinin, toplam arz eğrisini kestiği noktadaki taleptir olarak ifade etmiştir. Talep eğrisi üzerindeki diğer noktalar ise, efektif talep değildir. Keynes’in ekonomide istihdam düzeyinin belirlenişi Şekil 6’da gösterilmiştir. Buna göre, efektif talep tüketim ve yatırım harcamalarının toplamından oluşur. Bu süreç içinde efektif talep, üretim düzeyinin belirlenişinde ve üretim düzeyinin istihdam düzeyini belirlemesinde önemli rol oynar.

Şekil 4 : Keynesyen Ekonomide İstihdam Düzeyinin Belirlenişi

Kaynak : Michael Stewart, Keynes Devrimi, Çeviren : Asık Baltacıgil (İstanbul: Minnetoğlu Yayınevi, 1980), s.73

Keynes, “klasiklerin, esnek ücret oranları işsizliğe çözüm getirecektir, eğer işçiler yeterli olan düşük ücret oranlarını kabul ederlerse işsizlik görülmeyecektir” görüşüne karşıdır. Yani klasiklere göre istihdamın fiyatlar ve ücretler tarafından belirlendiği görüşünü reddederek, ekonomide üretilen mal ve hizmetlere olan toplam talebin istihdamı belirleyen temel faktör olduğunu belirtmiştir. Çeşitli politikalarla ekonomiye müdahale edilmesi gereklidir. Bu müdahalelerle üretim ve istihdam hacmi üzerinde etkili olabileceğini ileri sürmüştür. Bu görüşle klasiklerin “bırakınız yapsınlar, bırakınız geçsinler” felsefesi terk edilmesi gerektiği ifade edilmiştir. Ayrıca Keynes özel sektörün yetersiz kaldığı durumda devletin uyguladığı politikalarla üretim ve istihdamın düşüşünün önüne geçilmesi gerektiğini belirtmiştir.(Türkay ve Aklin, 2001, 161)

Keynes’e göre, klasiklerin “ tasarruf oranının artması yatırımları arttıracaktır” görüşü iki nedenden dolayı geçerli olmadığını öne sürmüştür. Birincisi, tasarruf

yapanlarla, yatırım yapanların birbirinden farklı birimler olması, ikincisi ise tasarruf ve yatırım kararı alanların güdülerinin farklılığıdır. (Parasız, 2000, 58)

Klasikler faizi tüketimi etkileyen bir davranışın bedeli olarak görmüşlerdir. (Kılıç, 2006, 118). Keynes'e göre, faiz, likiditeden vazgeçmenin bir bedelidir. Tasarruf miktarını belirleyen ise, klasik sistemin öne sürdüğü faiz oranı değil gelir düzeyidir. Faiz oranı, sadece tasarrufların nasıl kullanılacağı konusunda yol göstericidir. (Guerrien, 1999, 112). Para otoriteleri sürekli olarak para arzını artırsalar bile, faiz oranı belirli bir seviyenin altına düşmez. Bu nokta "Likidite Tuzağı'nın" gerçekleştiği yerdir. Keynes bu noktada faiz haddini belirleyen faktörleri likidite tercihi ve para miktarı olarak belirlemiştir. Likidite tercihi, insanların değişik faiz seviyelerinde ellerinde ne miktarda para tutmak isteyeceklerini göstermektedir. Likidite tercihi Keynes'e göre faiz oranının ters bir fonksiyonudur. (Seyidoğlu, 1999, 366-367)

Keynes'in faiz teorisi iki açıdan önemlidir. Birinci neden bu teori ile faiz haddinin yatırımla tasarrufu eşitlemekte tam istihdam sağlayıcı bir rol oynayamayacağı kanıtlanmıştır. İkinci, paranın ekonomik hayata nereden nasıl çıktığını ve ekonomideki rolünün ne olduğu ortaya konulmuştur. (Aren, 2005, 25-26)

Keynes klasiklerin aksine faizi, sermaye arz ve talebine göre değil, para arz ve talebine göre oluştuğunu savunmuştur ve planlanan tasarrufların, planlanan yatırımlara her zaman eşit olmayacağını belirtmiştir. Çünkü tasarruflar faiz oranına değil, gelir düzeyine bağlıdır. Gelirlerin yüksek olması harcamaları, harcamalar ise ekonomideki toplam talebi arttıracaktır. (Pekin, 2007, 126-127)

İstihdam seviyesinin korunabilmesi için, o düzeydeki tüketim ve yatırım harcamalarının yapılması gereklidir. Bu harcamalar yapılmadığı takdirde, efektif talep yetersiz kalacağından, gelir ve istihdamın da bu efektif talep seviyesine düşmesi gerekecektir. Sonuç olarak modern istihdam teorisinin yapı taşı efektif taleptir. Efektif talep ise, tüketim ve yatırım harcamalarına bağlıdır. (Lipsey, 1994, 59-62)

1.3.3. Monetarist İstihdam Teorisi

1940'lı yıllarda Keynesyen Teorinin “altın yılları” sayılır. Bu dönemde sanayi ülkelerinin hemen hepsinde hızlı bir milli gelir ve istihdam artışı görülmüştür. Ancak 1960'lı yıllarda aynı sanayi ülkelerinde bir taraftan işsizlik diğer taraftan enflasyon hızı artmaya başlamış, başta ABD olmak üzere birçok ülke bu sorunları eskiden uyguladıkları politikalarla çözemedikleri gibi daha da artmasına sebebiyet vermişlerdir.

Uygulanan politikaların etkisiz kalması ve bazı iktisadi olayları açıklamada yetersiz kalması bu teoriye olan eleştirileri de beraberinde getirmiştir. Bu eleştirilerin önemli bir bölümü “Modern Miktar Teorisi” (Modern Quantity Theory Of Money) oluşturmaktaydı. Para konusunda zamanla gelişen bu yaklaşım “Paracılık” adını almıştır. Monetarist adı ilk olarak bu teorinin kurucularından birisi olan Karl Brunner tarafından 1968 yılında kullanılmıştır. (Savaş, 1997, 869-870)

Monetarizm ekonomik politikaların temelini maliye politikası yerine, para politikası üzerine kurmuştur. Milton Friedman 1976 yılında yayınlanan “ Paranın Miktar Teorisi Üzerine Çalışmalar” adlı kitabında Monetarizmin temel ilkelerini ortaya koymuştur.(Kılıç, 190, 2006)

Klâsik Monetarist yaklaşıma göre, enflasyon parasal bir sorun olup, para arzındaki artışların bir sonucudur. Buna göre, enflasyon dinamiği para arzında bugün ve geçmişte gözlenen artışların pozitif bir fonksiyonu olarak açıklanabilir. Parasal tabanda meydana gelen talep fazlası, enflasyonun temel nedeni olarak görülmektedir.

Bir diğer monetarist yaklaşım ise, temelleri *paranın miktar teoremine* dayanmakta olan *para talebi* modelleridir. Bu modellerde enflasyon, para arzındaki artış hızı dışında reel gelir ve para tutmanın alternatif maliyetini ifade eden bazı değişkenler ile ilişkilendirilmektedir. Bu yaklaşıma göre, enflasyon para arzı artış oranının reel para talebinin artış hızından daha yüksek düzeyde seyretmesi sonucunda ortaya çıkmaktadır.(Günçavdı, ve diğerleri, 152, 2000)

Monetarizm esas sorun olarak enflasyon sorunuyla ilgilenmiştir. Enflasyonun temel nedeni ise, hükümetler tarafından para arzının aşırı ve gereksiz bir biçimde arttırılması olarak görmüştür. (Aktan, 1, 2000) Bu yaklaşıma göre, ekonomide talep, üretim fiyatlar genel düzeyi ve istihdam gibi temel ekonomik faaliyetler para arzında meydana gelen değişmelere göre belirlenmektedir. Ekonomide meydana gelen sorunlar hükümetlerin yanlış para ve maliye politikalarından kaynaklandığını belirtmişlerdir. Ayrıca rekabet gücünün ekonomide otomatik düzenleme mekanizması için yeterli olduğuna inanmaktadırlar. Böyle bir yapıda, fiyat ve ücretlerin esnek olması durumunda ekonomik denge her zaman sağlandığını belirtmişlerdir. Tüm piyasalarda denge “tam istihdam düzeyinde” sağlanır. İşsizlik ve kapasite fazlası üretimin tamamı gönüllüdür.(Keyder, 296, 2002)

Monetaristler, serbest piyasa ekonomisinin kendi iç dinamiği sayesinde istikrarlı bir model olduğunu savunmakla birlikte, klasik iktisatçılardan farklı olarak ekonominin her zaman tam istihdam düzeyinde olmayacağını kabul etmektedirler. Monetaristler, insanların daha iyi bir iş arama veya işsizlik yardımıyla yararlanmaları neticesinde belirli bir süre işsiz kalabileceklerini, böylece ekonomide her an bir “doğal işsizlik” olabileceğini öne sürmüşlerdir. (Aktan, 1, 2000)

Monetaristlere göre enflasyon, eksik istihdamdan daha tehlikeli bir durumdur. Bu nedenle, Monetaristler işsizliği önlemeyi amaçlayan politikalara kıyasla yüksek oranlı enflasyonu önlemenin yaratacağı yüksek işsizliği üstlenmeye daha fazla eğilim göstermişlerdir.(Parasız ve diğerleri, 552, 2000)

Monetarizmin temel ilkelerini Friedman şöyle ifade etmiştir:

1. Para arzındaki büyüme oranı ile nominal gelirin büyüme oranı arasında çok kesin olmamakla birlikte bir ilişki bulunmaktadır.
2. Bu ilişki çok kesin değildir. Çünkü para arzındaki artışların geliri etkilemesi zaman alır. Ayrıca, bunun ne kadar süreceği de belli değildir.
3. Ortalama olarak para arzındaki artış, nominal gelirleri yaklaşık 6 ve 9 ay arasında geçecek bir süre sonunda etkiler.

4. Nominal gelirin büyüme oranındaki artış etkisi ilk olarak üretim üzerinde görülür. Bu daha sonra fiyatlara yansır.

5. Ortalama olarak, fiyat etkisi yaklaşık olarak 6 ve 9 ay arasında değişen zaman boyutu içerisinde ortaya çıkar. Para arzındaki artış ile enflasyon arasındaki toplam gecikme ortalama 12-18 ay arasındadır.

6. Para arzındaki artış ile bunun nominal gelirlere ve daha sonra fiyatlara yansımaya ilişkisi ‘çok kesin ve belirli’ değildir. Bu ilişkide bir kayma söz konusudur.

7. Kısa dönemde para arzındaki değişimler öncelikle üretimi etkiler. Uzun dönemde ise para arzının büyümesi fiyatları etkiler. (Macesich, 3-4, 1983)

Monetaristlere göre, $MV=PT$ şeklinde ifade edilen klasik miktar teorisi formülünde yer alan paranın dolaşım hızı (V) sabit değil, aksine bazı değişkenlerin istikrarlı bir fonksiyonudur. Friedman’ın analizleri ile geliştirilen monetarizme aynı zamanda “Modern Miktar teorisi” adı da verilmektedir. (Aktan, 1, 2000)

1.3.4. Arz Yönlü İktisat Teorisi

1970’li yılların Keynesyen iktisada getirdiği karşıt teorilerden biri de “Arz Yönlü İktisat” (Supply Side Economics)’dır.

Keynesyen Teori’nin toplam talebe ağırlık vermesine bir tepki olarak doğan Arz iktisadı, özellikle ABD’de büyük ilgiyle karşılanmış Başkan Reagan’ın seçim propagandasının temelini oluşturmuş ve birçok makro ekonometrik model bu yeni teorinin ilkelerine göre hazırlanmıştır.

Keynesyen Makro Teori ekonomik yaşamda meydana gelecek dengesizliklerin (enflasyon, işsizlik ve deflasyon gibi) toplam talep ayarlamaları ile giderilebileceğini savunur. Bu teori, aynı zamanda arz koşullarının kısa dönemde sabit olduğunu ve uzun dönemde de, iktisat politikalarına karşı duyarsız olduğunu farz eder. Yüksek işsizlik, düşük üretim ile yüksek bir enflasyon hızının bir arada gözlemlenmesi, ya istihdam, üretim ve enflasyon arasındaki değiş tokuş olduğunu öne süren Phillips Eğrisi’nin dayandığı teorilerin reddedilmesine yada enflasyonla işsizlik arasındaki değiş tokuşun çok yüksek oranlarda gerçekleştirilmesine gerekli kılıyordu.

İktisat teorisini, bu çıkmazdan, Arz Yönlü İktisat'ın kurtardığı, bu görüşü savunanlar tarafından öne sürülmüştür. Onlara göre, “durgunluk içinde enflasyon” u (Stagflation) önlemede aciz kalan Keynesyen teori, yerini Arz Yönlü İktisat'ın devlet harcamalarını azaltarak toplam talebi sınırlayan, para arzındaki artışı yavaşlatan, tasarruf ve kapital birikimini olumsuz yönde etkileyen vergi yüklerini hafifleten bir teoriye bırakmak zorundadır. (Savaş, 955-956, 1997)

Arz Yönlü İktisat, ekonominin yüz yüze olduğu verimlilik, enflasyon, reel büyüme gibi pek çok sorunla ilgili kompleks bir disiplindir. Bunların yanında tasarruf, yatırım, çalışma gayreti, teşvikler, iş verimi, hükümetin büyüklüğü, etkinlik alanı, piyasaların etkinliği ve hatta uluslararası karşılıklı etkileşim gibi konular da Arz Yönlü İktisadın ilgilendiği alanlar içerisinde yer almaktadır. (Evans, 107, 1987).

Arz Yönlü İktisat teorisini gündeme getiren Arthur Laffer bu konuda şu görüşlere yer verir: “Arz yönlü iktisat, klasik iktisadın modern tarzda ifadesinden başka bir şey değildir. Arz Yönlü İktisat temel olarak teşviklere dayanır. Teşvikler değiştiğinde insanların davranışları da değişir. Eğer bir kişi daha cazip bir aktivitede bulunursa diğer insanlar da bu aktiviteyle ilgilenmeye başlayacaklardır. Aynı şey tersi için de mümkündür. Vergi, dolaysız kontroller (regulation), hükümet harcamaları ve devletin ekonomi üzerindeki bütün faaliyetleri üzerinde yapılacak kapsamlı değişiklikler, kişileri teşvik eder ve davranışlarını değiştirir. (“Analyzing Supply-Side Economics: A Symposium”, Halistones, 70-71, 1982). Bruce Bartlett ise yaptığı tanımlama ile Arthur Laffer'in görüşlerini paylaşmaktadır: "Birçok yönden arz-yönlü iktisat, klasik iktisadın yeniden keşfedilmesinden başka bir şey değildir." (Bartlett, 1, 1981). Arz-yönlü iktisadın ekonometrik analizini yapan Michael Evans daha bilimsel bir yaklaşımla; "Ekonominin üretimsel kapasitesini etkileyen faktörleri inceleyen bir iktisat dalı..." şeklinde tanımlamıştır.(Evans, 19-20, 1983).

Evans, dengeli bir arz-yönlü iktisat politikasının başlıca şu iktisat politikalarını içerdiğini belirtmektedir (Evans, 20, 1983):

- Şahsi gelir ve kurumlar vergilerinde indirim,
- Vergi indirimlerine paralel olarak kamu harcamalarının indirilmesi,
- Yasal-kurumsal serbestleşme politikası.

Evans'a göre bu politikaları içerecek bir arz-yönlü program, yüksek prodüktivite ve ekonomik büyüme ile düşük enflasyonu sağlayacaktır. Evans'a göre, arz-yönlü iktisadın temelini "vergi indirimleri" oluşturmaktadır.

Arz-yönlü iktisadın temel ilkelerini şu şekilde özetleyebiliriz:

1. Marjinal vergi oranlarındaki değişiklikler ekonomik birimlerin karar ve faaliyetlerini pozitif veya negatif olarak başlıca üç şekilde değiştirir (Keleher, 111, 1982).

- Boş durmaya karşı çalışmanın görelî fiyatını,
- Cari tüketim yerine, gelecekte tüketimde bulunmanın görelî fiyatını,
- Piyasa ekonomisi içinde faaliyette bulunma yerine, yeraltı ekonomisinde faaliyette bulunmanın görelî fiyatını değiştirir.

Arz-yönlü iktisatçılar, marjinal vergi oranlarının indirilmesi (artırılması) halinde bunun görelî fiyatları pozitif (negatif) yönde etkileyeceğini kabul etmektedirler. Onlara göre; örneğin; marjinal vergi indirimi, bireylerin tüketim yerine tasarrufa yönelmelerine, boş durma yerine çalışmayı tercih etmelerine neden olacaktır.

2. Arz-yönlü iktisat, "ekonomik büyüme" ve "ekonomik etkinlik" olarak bilinen iki önemli iktisat politikası amacına ağırlık vermektedir. Arz-yönlü vergi politikasını savunanlar, vergi indirimlerinin uzun dönemde vergi gelirlerini ve toplam piyasa üretimini artıracığını kabul etmektedirler. Bu iktisatçılara göre, "ekonomik istikrar ve adil gelir dağılımı" gibi iktisat politikası amaçları kısa dönemde çözüme kavuşturulamayacak politikalardır. Diğer bir deyişle, bu politikaları gerçekleştirmek için, öncelikle ekonomide etkinlik ve yüksek büyümeyi sağlayacak politikaları yürürlüğe koymak gereklidir.

3. Arz-yönlü iktisadın diğer bir temel ilkesi ise vergi oranları ile vergi gelirleri ve toplam piyasa üretimi arasında kurmuş olduğu ilişkidir. Bu ilkeye göre; vergi oranlarının indirilmesi, sanıldığı gibi vergi gelirlerini azaltmayacak aksine artıracaktır. Çünkü, vergi oranlarının indirilmesi görece fiyatları pozitif şekilde etkileyecek ve bu etki toplam piyasa üretiminin yani GSYİH' nin artması şeklinde sonuçlanacaktır. (<http://www.canaktan.org/ekonomi/iktisat-okullari/okullar/arz-iktisat.htm>, Erişim tarihi: 12.11.2008)

Arz Yönlü İktisatçılar “Phillips Eğrisi” reddederler. Arz Yönlü İktisada göre, ekonominin belli bir fiyat istikrarına ancak çok yüksek oranlı bir işsizlikle ulaşabileceği veya istihdam ve üretimin artması için enflasyon hızının artması gerektiği görüşü yanlıştır. Aksine istihdam, tasarruf ve kapital birikimini olumsuz yönde etkileyen unsurların ortadan kaldırılması enflasyonu engelleyecektir. Enflasyonun temel sebebi olarak, reel üretim artışına oranla çok hızlı biçimde artan para arzı olarak düşünülmüşlerdir.(Savaş, 963, 1997)

1.3.4.1. Okun Kanunu

60'lı yılların başlarında, Kennedy hükümetinin görevine yeni başladı aylarda Washington D.C.'de Ekonomi Danışmanları Konseyinde A.B.D.'de işsizliğin %7'den %4'e nasıl düşürüleceği hesaplanmaktaydı. A.B.D. GSMH(GNP) bir artışın işsizliğin azaltılmasında ne gibi bir etkisi olduğunun tahmini Arthur Okun tarafından ispatlanması istendi.

GSYİH'daki %3'lük bir azalma A.B.D. için yaklaşık olarak %1'lik bir işsizlik artışıyla ilişkiliydi. Bu ilişki Arthur Okun (1962) tarafından ünlü yasası olan Okun Yasası'yla ispatlandı. Bu merak uyandıran bir bulguydu. Çünkü işsizlikteki bir azalmanın çıktı üstüne etkisi çok daha büyüktü, bunu Okun şöyle ifade etmektedir; “işgücü büyüklüğündeki bir artış, ortalama haftalık çalışma uzunluğu ve verimlilik artışlarının” tamamı veya bazılarının kaynaklanıyor.(Thorvaldur, 1997, 1)

Okun'un bu ünlü kanununa göre, talep yetersizliği veya atıl kapasite işsizliğin varlığı için önemli birer kaynak olduğu belirtilir. Vardır. Özellikle, Okun kanununda işsizlik ve çıktı büyümesi arasında basit bir ilişki kabul edilir. Buna göre, işsizlik oranında %1'lik bir artış reel GNP büyümesinde yaklaşık olarak %3'lük bir düşüşe yol açmaktadır. Bu kanun sıklıkla politika yapıcılar kadar ekonomistler tarafından bazı ekonomi politikası ölçümlerinin etkisini anlamak için işgücü piyasaları kadar mal piyasaları içinde kullanılmıştır. (Knuster, 1986, 122)

Okun kanunu verilerle ifadesi;

$$Y - y_t = -\beta(u - u_t) \quad (1.3.4.1)$$

Burada y 'nin doğal logaritmik ifadesi mevcut çıktıyı, u işsizlik oranını ifade eder. İfade edilen yüzdesel terim ise, t denge değerine tekabül eden katsayıyı verir. Eşitlik aynı zamanda iki farklı çıktıyı ve işsizlik açığını tanımlar. (Apergis and Rezitis, 2003, 35)

Okun Yasası, saptanan bir büyüme hedefinin zaman içinde eksik istihdamı nasıl etkileyeceğini gösterdiği için yardımcı bir kılavuzdur. Örneğin ekonomide resesyon olduğunu ve eksik istihdamın %9'a yükseldiğini düşünelim. Eksik istihdamın %6'lara düşürülmesi istendiğinde bunun için kaç yıl geçmesi gerekmektedir? Bu sorunun yanıtı ekonominin canlanma dönemindeki büyümesinin hızına bağlıdır. Eğer büyüme hızı yılda %5 olarak belirlenirse, eksik istihdamın %9'dan %6'ya düşmesi için üç yıl gerekecektir. (Parasız, 2006, 6)

1.3.5. Yeni Klasik Teori (Rasyonel Beklentiler Teorisi)

Neo-klasik iktisadın amacı "piyasa ekonomisinin çalışmasını anlamaya ve öngörmeye çalışmak" olarak tanımlanabilir. Bu amaca ulaşmak için kullandığı yöntem ise deneyimlerden yola çıkarak varsayımlar türetmek ve buradan da ekonominin davranışına ilişkin doğrulanmış öngörülerde bulunmaktır.

Neo-klasik, marjinalci ekonomi anlayışında birleşen iktisatçıları toplayan düşünce topluluğudur. Klasik temele dayanan çeşitli iktisat okullarını kapsar ve bunları marjinalcilik anlayışında birleştirir. Klasikler nesnel bir ekonomi anlayışına sahip oldukları halde neoklasikler öznelidirler. Aralarındaki farklara karşın bunlara “klasik” denmesinin sebebi, biraz sınırlamakla birlikte liberal ekonomi anlayışını sürdürmüş olmalarıdır. Ortak amaçları değerin insan emeğinden doğduğunu yadsımaktır. (Hançerlioğlu, 486, 1999)

Modern Neo-klasik teorinin genel hatlarını L. Walras’ın (1834–1910) çizdiğini söyleyebiliriz. Walras’ın çağdaşı olan A. Marshall (1842–1924) Adam Smith geleneğini devam ettirerek kısmi denge analizini kullanmış ve tek piyasalarda kısmi denge üzerinde durmuştur. Walras, statik bir model kullanmayı tercih etmiştir.

Temel varsayımlarında Klasik iktisadi düşünceye bağlı kalan Neo-klasikler, çeşitli teori ve tahlil yöntemleri kullanmışlardır;

- Neo-klasik iktisatçılar, özellikle klasik iktisadın temelini oluşturan “emek-değer” teorisinden önemli ölçüde ayrılarak bu teoriyi geliştirmişler ve malların fayda düzeyi üzerinde durmuşlardır.
- Neo-klasik iktisatçılar, Klasik iktisatçıların “doğal denge” teorisinden önemli ölçüde ayrılarak bireysel davranışları inceleme konusu yapmışlar ve “bireysel fayda” üzerinde durmuşlardır.
- Neo-klasik iktisatçılar, “Matematiksel analiz” yöntemlerini de analizlerinde kullanmışlardır.
- Neo-klasik iktisatçıların, iktisadi tahlil yöntemleri genellikle “tumdengelimci, soyutlayıcı, rasyonel, matematiksel ve statik denge” şeklinde olmuştur. (Kazgan, 109-111, 1993)

Neo-Klasik ücret teorisi firmaların sağladığı sermaye stoku ve buna bağlı olarak ücret fonu artmadan, ücretlerin artmayacağını göstermektedir. Böylece firmalar kar ve ücret arasındaki çekişmeyi ücret fonu teorisi ile izlemektedirler. (http://www.gazikitabevi.com.tr/iktisadagiris/bolum_25.pdf, Erişim Tarihi:14.11.2008)

Yeni klasik görüş de emek talebi cari gerçek ücretin, emek arzı ise beklenen gerçek ücretin fonksiyonudur (Bulutay, 27-30, 1995). Ortalama parasal ücret ise işgücü piyasasında ki dengeyi kurabilmek için devamlı değişmektedir ve işgücü piyasasında ki denge tek değildir. Yani istihdam ve gerçek ücret dengesi hem cari, hem de beklenen fiyat düzeyinden etkilenmektedir, Bunlar da gerçek ücreti etkilemektedir. Bu durumda cari gerçek ücret ile beklenen gerçek ücret arasındaki fark işgücü piyasasında bir dengesizliğe neden olacaktır. İşgücü piyasasında bir dengesizlik sorununun ortaya konması yeni klasikleri, Ortodoks klasiklerden ayıran temel nokta olmuştur. Ancak bu dengesizliği açıklayan nedenler Ortodoks teori ile benzerlikler göstermektedir. Yeni klasik görüşe göre aynen Ortodoks klasik görüşte olduğu gibi gerçek ücretle beklenen ile gerçekleşen arasındaki farktan kaynaklanan bir dalgalanma piyasadaki eksik bilgilendirmenin bir sonucudur. Bu dengesizlik sonucunda ortaya çıkacak olan işsizlik ise yine Ortodoks teoride olduğu gibi gönüllü bir işsizlik sorunu mudur? Bu sorunun yanıtı çok net değildir. Yeni yorum içinde gönüllü işsizlik ve gönülsüz işsizlik kavramları birbiri ile iç içe girmiştir.(Ataman, 64, 1998)

Bu teori ayrıca, piyasa ekonomisinin, her zaman etkin kaynak dağılımını sağlayacağını düşünmektedir. O nedenle Roy Harrad, 20. yüzyılın ortalarında uzun dönem büyüme içerisinde kapitalizmin tam istihdam dengesini sağlayabilecek mekanizmalardan yoksun olduğunu gösteren bir model ortaya atınca Neo-klasik iktisatçılar büyüme sorunları ile ilgilenmek ve büyüme sürecinde sistemin tam istihdamı sürdürecektir intibak mekanizmalarına sahip olduğunu göstermeye çalışmak durumunda kaldılar. Büyüme iktisadında temel sorun artan işgücü ve sermaye miktarının ve değişen teknolojinin ekonomiye etkilerini ortaya koymaktır. Neoklasik iktisatçılar tam istihdam dengesindeki bir ekonomide işgücü ve sermaye miktarının artmasının tam istihdam dengesini bozmayacağını, bunu sağlayacak mekanizmalara sistemin sahip olduğunu öne sürdüler. Sözünü ettikleri mekanizma, bütün tahlillerinde kullandıkları arz ve talep

mekanizmasıdır. (http://www.ekodialog.com/Konular/neoklasik_iktisat.html, Erişim Tarihi: 14.11.2008)

Neo-klasik iktisatta tanımlandığı kadarıyla gönüllü işsizlik ücretlerin yüksek olmasından kaynaklanmaktadır. Oysa bugün yeni yaklaşımların açıklamaya çalıştığı temel nokta neden işsizlik olduğu halde ücretlerin düşmediğidir. Bunun diğer bir ifadesi de Neo-klasiklerin iddia ettikleri gibi serbest rekabetin özellikle işgücü piyasasında her zaman işlemediğidir. Dolayısıyla gerçek ücretin tam istihdamı sağlayacak düzeye kadar düşmesini engelleyen unsurlar dikkate alınmalıdır.

Gönüllü işsizlik ile gönülsüz işsizlik arasındaki, sınırın kalkması yeni klasik yaklaşımın ulaştığı son noktadır. Oysa açıklanması gereken esas nokta ücretlerin düşmesini engelleyen unsurlardır. Ortodoks Keynesci teori neo-klasik teorinin bir eleştirisi ve işsizliğin nedenini ücretlerin düşmesindeki katılık olarak açıklamaktadır fakat bu konunun nedenlerine ayrıntılı olarak inmemektedir. Yeni Keynesci yaklaşımda ise bu noktadan hareket edilerek ücretlerin düşmesini açıklayan unsurların neler olduğu açıklanmaktadır. (Ataman, 66-67, 1998)

1.3.6. Post – Keynesyen Teori

Post Keynes iktisat, “Neoklasik İktisat”a tepki olarak doğmuştur. Neo-klasik iktisat teorisi, genel dengenin fiyat değişimleri ile sağlanacağını öne sürerken Keynesyen teori, yatırımdan ve diğer harcamalardan doğacak gelir etkisine (çoğaltan mekanizması) önem vermiştir.

Genel bir değerlendirmeye, Post Keynesyen Teori’nin her biri ayrı iktisatçılar tarafında ortaya atılmış üç farklı görüşün senteziyle gelişmiştir. Bunlardan ilki J.M.Keynes ve onun makro ekonomiyi, sadece bireysel davranışların toplamından oluşmayıp, kendine özgü varlık ve niteliği olduğunu öne süren görüşüdür. Bu görüşe R.Harrod’un ekonomiyi devamlı hareket halinde olan bir sistem olarak ele alan görüşü eklenmiştir. Üçüncü kaynak ise, M Kalecki’nin kapital birikimi ve büyüme ile, bir toplumda mevcut gelir bölüşümü ve fiyatlama sistemi arasında sıkı bir ilişki olduğunu

öne süren görüşü, Keynes ve Harrod'un görüşleriyle birleşerek yeni bir bakış açısı yaratmıştır.

Bu üç görüşü sentezleyip bir bütün oluşturmaya çalışan ilk iktisatçı, Joan Robinson olmuş ve 1956 yılında yayınladığı “Kapital Birikimi” (The Accumulation of Capital) adlı kitabı Post-Keynesyen Teori adıyla bilinen yeni bir teorinin başlangıcını oluşturmuştur.(Savaş, 921-922, 1997)

Keynesci ekonomilerde ücretlerin düşmeye olan katılıkları önemli ve temel bir rol oynamaktadır. SOLOW'a (1987) göre, ekonomi uzun bir dengesizlik durumunda olabilir. Çünkü ücretler ve hatta fiyatlar bir arz-talep fazlalığını ortadan hemen kaldıracak kadar hızlı bir uyum sağlayamaz. TOBIN'e (1987) göre ise, Keynes'in Genel Teorisi "ücret işgücü piyasasını neden dengeye getirmez?" sorusu ile başlar. Keynes'in buna cevabı ücretlerin katılığı olmaktadır. Ancak bu yorum, Neo-klasik iktisadın eleştirisinden başka bir şey değildir. Yeni Keynesci akımın iktisatçılarından olan MALINVAUD (1983) ise, genel denge teorisinin fiyat katılığı ve miktar sınırlaması çerçevesinde yorumunu yapmaktadır. Malinvaud'ya göre Klasik teori genel denge analizi yapılması gereken yerde kısmi denge analizi yapmaktadır ve işgücü piyasasını tek başına ele almaktadır. Oysa işgücü piyasası aslında mal piyasası ile bağlantılıdır. Firmalar satabilecekleri kadar mal üretmektedirler ve bu bakımdan işgücü piyasası genel denge analizi içinde yer almaktadır. Kısa dönem miktar uyumu aynı zamanda kısa dönem fiyat uyumunu etkileyecektir ki bu da kısa dönem denge teorisinin oluşturulması açısından son derece önemlidir. Ayrıca ücretler sadece bir üretim maliyeti değil aynı zamanda alım gücünün bir göstergesidir. Dolayısıyla ücretlerin düşmesi üretim maliyeti açısından olumlu bir sonuç olarak gözüксе de toplam talebi olumsuz etkileyeceğinden sonuçta üretim artmayacaktır.

Yeni Keynesci görüş işsizliği açıklarken Ortodoks Keynesci görüşün ücretlerin düşmeye olan katılıkları varsayımını aynen kabul etmektedir ancak bu varsayımın açıklanması gerektiğini vurgulamaktadır. Bu açıklama ise şu soruya yanıt aranmasını gerektirmektedir. Neden gönülsüz işsizler ücretlerin düşmesine karşı çıkarlar? Bu

soruya verilen yanıtlar ücret katılığı modellerinde yer almaktadır. (Ataman, 66-67, 1998)

1.4. İŞSİZLİK TANIMI

Çalışma iradesi ve iktidarında olup da cari ve gerçek ücret üzerinden bir iş aradığı halde iş bulamayan kimseye “işsiz” denir. İşsizlik ise; çalışma yaşları arasında olan, çalışmaya engel bir özrü bulunmayan ve çalışma arzusuna sahip kişilerin iş bulamaması durumuna denmektedir.(Seyidoğlu, 1999, 294) Uluslar arası Çalışma Örgütü’ne (ILO) göre ise, belirlediği üç husustan birine durumu uygun olan kişiyi işsiz saymaktadır. Bu hususlar, çalışma çağında olup da işi olmayan, iki hafta içinde işe başlayabilecek durumda olan ve son dört haftadır aktif olarak iş arayan ya da bir iş görüşmesi bekleyenler olarak belirlemiştir.(Sloman, 2004, 43)

1.4.1. İşsizlik Türleri

İşsizlik, yapısı bakımından farklılık gösterir. İşsizliğin yapısındaki bu farklılık yaş, cinsiyet, eğitim durumu, etnik köken gibi gruplardan oluşabileceği gibi, coğrafi dağılıma, mesleklere ve süresine göre de farklılık gösterebilir. İşsizlikte ki bu farklılık işsizliği çeşitli türlere ayırmıştır. Bunlar, açık işsizlik, gizli işsizlik, iradi işsizlik, doğal işsizlik ve sürekli durgunluk işsizliğidir.

1.4.1.1. Açık İşsizlik

İş bölümü, uzmanlaşma ve otomasyonun önemli olduğu ülkelerde sık sık ortaya çıkan ve iktisadi bakımdan asıl önemli olan işsizlik türüdür. Bu işsizlik türünde, şartlar ne olursa olsun çalışmak isteyen insanların kendi iradesi dışında iş bulamamalarıdır. Bunun en önemli sebebi iş gücüne olan talebin yetersizliğidir. Bazı ürünlerin satışları düşük seviyede olabilir veya o mal üretilirken otomasyon şartları geçerli olabilir. Bunun sonucu olarak üretici iş gücü talebini azaltır. Bu ise bazı kimselerin işsiz kalmalarına sebep olur. Açık işsizlik, yapısal (strüktürel), teknolojik, konjonktürel, mevsimlik ve arızı işsizlik diye kendi içinde ayrıma tabi tutulmaktadır.

1.4.1.1.1. Yapısal (Strüktürel) İşsizlik

Bir ülkenin ekonomik yapısında meydana gelen değişmelerin sebep olduğu, ya da toplam talebin yapısında meydana gelen değişmelerin neden olduğu işsizliğe yapısal (strüktürel) işsizlik denir. İlkel metotlarla tarım yapılan bir yerde fabrikasyona veya makineleşmeye geçildiğinde insan gücüne olan ihtiyaç azalır. Bu sebeple işsizlik doğar.

Ekonomideki yapısal ayarlamalar eksik istihdama neden olur. Mal ve hizmet talebinin yapısı değiştiği zaman, emek talebinin yapısı da değişir. Emek tam olarak ayarlanıncaya kadar yapısal eksik istihdam gelişmesini sürdürür. Yapısal işsizlik emek gücünün beceri, seçilen mesleki çalışılan endüstri ya da coğrafi yerleşim yeri gibi yapısıyla emek talebinin yapısının örtüşmemesinden kaynaklanır. Yapısal işsizliğin nedenleri arasında;

- Ekonomik büyüme, endüstriyel ve teknolojik gelişmeler,
- Hükümetlerin izlediği sektörel, endüstriyel ve bölgesel politikalar oluşturur.(Parasız, 436, 2006)

Yapısal işsizlik daha çok, az gelişmiş ülkelerde görülmektedir. Bu ülkelerde özellikle sermaye yetersizliğinin doğurduğu bir işsizliktir. Emek arzı ile sermaye ve diğer üretim faktörleri arasındaki uyumsuzluğun yapısal bir sonucudur. Bu nedenle yapısal işsizlik devamlı bir niteliktedir. Yapısal işsizlik, uzun dönemde ortadan kaldırılmasının şartı sermaye faktörlerinin artması, yani yatırımların sürekli olarak yükselmesi gerekmektedir. Bazı görüşlere göre, yapısal işsizlik, yoğun emek kullanan küçük sanayiden nispeten az emek istihdam eden fabrika sanayine geçişten doğabilir.(Unay, 348, 2001)

1.4.1.1.2. Teknolojik İşsizlik

Üretim faktörlerinden, emek ve sermaye arasında ikame ilişkisi vardır. Teknolojinin ilerlemesiyle birlikte, işgücünün yerini makine alabilir ve daha verimli yöntemlerle üretim yapılabilir. İşte bu gelişme sonucu doğan işsizliğe teknolojik

işsizlik denir. Teknolojik işsizliğin hacmi, bir yandan makinenin emeğe ikamesine öte yandan işçilerin yeni yöntemleri bilmelerine bağlıdır.(Unay, 349, 2001) Uzun dönemde yeni iş kolları yaratan teknoloji kısa dönemde istihdam azaltıcı etki yapabilecektir.

1.4.1.1.3. Konjonktürel İşsizlik

Ekonomi, her zaman aynı düzeyde devam etmez. Zaman içinde değişim ve dalgalanma gözlenir. Böylece, işlerin çok iyi gittiği, ekonominin canlı olduğu bir dönemin arkasından sıkıntılı dönemlerin geldiği, işlerin daralmaya ve refah düzeyinin düşmeye yüz tuttuğu görülmektedir. İşte ekonomik yaşamdaki bu dalgalanmalara “konjonktür hareketleri” denmektedir. Bu dalgalanma sonucu olan duraklama ve bunalım dönemlerinde ortaya çıkan işsizliğe konjonktür işsizlik denir. (Unay, 349, 2001)

Ekonominin tam istihdama yaklaştığı, yatırımların çoğaldığı, sermayenin veriminin arttığı, paranın değerinin istikrar kazandığı, tüketim hacminin genişlediği dönemlere yüksek konjonktür, buna karşılık üretim faktörlerinin daraldığı, kredi taleplerinin azaldığı, para istikrarının bozulduğu dönemlere de alçak konjonktür (depresyon) dönemleri denilmektedir.

Konjonktürel işsizliğin meydana gelme nedeni, alçak konjonktür dönemlerinde (depresyon) girişimcilerin yatırımlarını gereğinden fazla artırmaları sonucu mal ve hizmet arzının talepten daha fazla olmasıdır. Bu durumda ekonomi bir durgunlaşma dönemine yönelir ve işsizlik artar. Mallarını satamayan girişimciler üretimlerini kısarlar ve bu yüzden işçi çıkarırlar. İşten çıkarılan işçilerin gelirleri azalacağından, toplam talep daha da azalır ve bu yüzden firmalar üretimlerini artıramazlar ve böylece işsizlik devam eder ve ancak yüksek konjonktüre geçiş başladığında işsizlik de yavaş yavaş azalmaya başlar. Ayrıca bu işsizlik türü yapısal ve teknolojik işsizlikten daha az süreklidir.

Konjonktür işsizlik, dalgalanmalara müdahale önlemleriyle kısmen ortadan kaldırılabılır. Daha çok sanayileşmiş ülkelerde görülen bir işsizlik türü olan konjonktürel işsizlik, dönemsel bir yapıda olduğu için, ekonomideki iyi yönlü gelişmelerde azalma eğilimi gösterir. (Pekin, 106, 2007)

1.4.1.1.4. Mevsimlik İşsizlik

Belirli mevsimlerde ortaya çıkan doğal koşullar ya da sosyal olaylar nedeniyle üretimin azalmasına, ekonomik faaliyetin düşmesine paralel olarak ortaya çıkan işsizliğe mevsimlik işsizlik denir. Daha çok tarıma dayalı ekonomilerde görülür. Tarımsal uğraşların yoğun olduğu ekim ve hasat mevsimlerinde tarım sektöründe işçi bulmak sorun olabilir. Diğer mevsimlerde ise tarım sektöründe çalışan işçiler işsiz kalacaklardır. Bu dalgalanma sadece tarım sektöründe görülmez, buna bağlı ulaştırma, ticaret ve finans kesimi gibi diğer faaliyet kollarına da yayılır. Tarım dışında, turizm, inşaat sektörlerinde de mevsimlik işsizlik görülür. (Unay, 350, 2001)

1.4.1.1.5. Arızı (Friksiyonel) İşsizlik

Çalışanların daha iyi çalışma imkânları ve daha yüksek ücret elde etmek amacı ile işçilerin yer ve meslek değiştirmelerinden doğan işsizliğe “arızı (friksiyonel) işsizlik” denir

Emek arzı ile talebi arasındaki kısa süreli dengesizlikler ile emek piyasasının iyi organize edilmemiş olması, friksiyonel işsizliğe yol açan ana etmendir. Bunun dışında, emek sahipleri ile girişimcilerin emek piyasası hakkındaki bilgi yetersizliği, işgücünün mobilite noksanlığı, hammaddenin zamanında temin edilememesi, bir teknik arıza nedeniyle mal ve insan ulaştırmasının yavaşlaması gibi nedenler de friksiyonel işsizliğe yol açabilir.

Klasik iktisatçılar, friksiyonel işsizliğin olabileceğini kabul etmişlerdir. Çünkü emek arz ve talebi dengeye gelinceye kadar bir süre dalgalanmalar meydana gelecektir. (Pekin, 107, 2007)

1.4.1.2. Gizli İşsizlik

Bir üretim sürecinde, üretim teknolojisi değişmemek kaydı ile herhangi bir üretim anında çalışmakta olan işgücünün bir kısmı buradan alındıkları halde, üretim de herhangi bir değişme olmuyorsa, bu faaliyet kolunda fazladan bir istihdam kullanılmaktadır. İşte bu insanlar çalışıyor gibi görünürler fakat faaliyetlere olumlu bir katkıları olmaz. Bu duruma “gizli işsizlik” denir. Genellikle iktisaden geri kalmış veya az gelişmiş ülkelerde çok rastlanan marjinal verimliliği sıfır yada altında olan işçilerin durumu olarak tanımlayabiliriz. Az gelişmiş ülkelerde tarım sektöründe çalışan işçilerde görülür. Bunun dışında kamu kurumlarında da görülmektedir.

Bu tür işsizliğin ortaya çıkmasında talep yetersizliği yanında, ülkede sermayenin az ve organizasyonun bozuk olması gibi yapısal sorunlar da rol oynamaktadır.

1.4.1.3. İradi İşsizlik

Piyasadaki ücret düzeyinde mevcut çalışma koşullarında çalışmak istemeyenlerin meydana getirdiği işsizlik türüne “iradi işsizlik” denir. Bu işsizliği çeşitli sebepleri vardır. Bunlar:

- Genellikle tembel oldukları için işi beğenmezler.
- İş şartlarındaki küçük bir değişikliğe razı olamazlar.
- İstismar edileceklerini düşünerek komplekse kapılırlar. Bu gibi küçük sebeplerden dolayı hemen işi bırakırlar veya istekleri olmadığı sürece işe başlamazlar.
- Aile fertlerinden çalışabilecek düzeyde olup da yalnızca bir kişi çalışıyorsa bu ailede bu gelire razı oluyorsa diğer fertler çalışmak istemezler. Babanın çalıştığı bir durumda eşi ve yetişkin çocuklar çalışmıyorsa eş ve çocukların durumu iradi işsizliğe girer.
- Bazı kimseler istirahat etmeyi maddi refaha tercih ederler ve çalışmak istemezler.

Klasik iktisatçılar, iradi işsizlik diye bir işsizlik diye bir işsizlik türünün var olabileceğini kabul etmişlerdir. Klasiklere göre bu tür işsizlik, kişilerin kendi iradeleri sonucu ortaya çıkmaktadır. Eğer mevcut ücret düzeyinde ve geçerli çalışma koşullarında çalışmayı kabul etmiş olsalardı, işsiz kalmayacaklardı. İradi işsizliğe neden olan bir etmen de, kişilerin ya da ailelerin gelir talebi esnekliğinin yüksek olmasıdır. (Pekin, 104, 2007)

1.4.1.4. Doğal İşsizlik

1968 yılında M. Friedman ortaya atmıştır. İktisat politikaları ile eritilemeyen işsizliğe “doğal işsizlik” denir. Makro ekonomiler bu tür işsizliği eritmeye çalışırlarsa enflasyon doğar. Bir başka deyişle, enflasyon oranında yükselme yaratmadan sürdürülebilen en düşük işsizlik oranına doğal işsizlik denir. Doğal işsizlik hesaplanmasında bir yöntem yoktur. Uzun dönemde fiili işsizlik oranlarının ortalaması bize doğal işsizlik oranını verir. Doğal işsizliği, nüfusun yapısı, asgari ücret uygulamaları, farklı sektörlerin büyüme özellikleri, işsizlik sigortasının varlığı doğal işsizliği belirleyen faktörlerdir. (Unay, 351, 2001) Doğal işsizlik oranı yerine son yıllarda özellikle Yeni Keynesgiller, enflasyonu hızlandırmayan işsizlik oranı (NAIRU) olarak adlandırmışlardır. NAIRU, friksiyonel eksik istihdam ile yapısal eksik istihdamın toplamından oluşmaktadır. Yüksek istihdam düzeyine ulaşmış ekonomiler de bile, her zaman friksiyonel ve yapısal işsizliğin varlığı sonucu, önemli sayıda işsiz olabilmesi nedeniyle doğal işsizlik oranı sıfır olamaz. Doğal oran enflasyonla yakından ilişlidir. İnsanlar yüksek işsizlik yerine düşük işsizliği tercih ederler. Ekonominin böyle bir işsizlik oranını elde edebilmesi sonucu enflasyonist etkilere neden olabilecektir. Düşük işsizlik oranına ulaşılması enflasyonun bir anda hızlanmasıyla sonuçlanabilir. Bu nedenle doğal oran, bir ülkede enflasyonun kabul edilmez bir orana yükselme riskini içermeyen, en düşük işsizlik oranıdır. (Yıldırım ve Özer, 372, 2006)

Doğal işsizlik oranı, cari işsizlik oranını arkadan izler. Buna “İşsizlikte Hysteresis” denir. Ekonomide cari işsizlik düzeyi düşürülürse doğal olarak doğal işsizlik oranı da düşer. İşsizlik Hysteresis’i şu şekilde ifade edebiliriz; dışsal geçici bir

şok işsizlik oranını yükseltmesi halinde şok geçse bile işsizlik başlangıçtaki düzeyine geri dönmez. Bu nedenle doğal işsizlik oranı şok neticesi değişir.

Doğal işsizliği karşı çeşitli önlemler almak mümkündür. Nüfus artışı ve göç gibi olaylara karşı önlem almak, uygulanan politikaları (işsizlik sigortası, transfer ödemeleri, sosyal politikalar..gibi) iyi seçmek, emek piyasasıyla ilgili enformasyonu sağlamak, çalışmaya özendiren uygulamalar ile eğitim programları yaygınlaştırmak, iş bulmayı kolaylaştırmak ve devletin işveren olma rolünü azaltmak doğal işsizliğin karşı alınması gereken önlemlerdir. Bunlar dışında, ülkede iç ve dış tasarrufların beslediği yatırımları artırmak büyük önem arz eder.(Unay, 351-352, 2001)

1.4.1.5. Sürekli Durgunluk İşsizliği

Gelişmiş bir ekonominin belirli bir büyüme sonunda karşılaşılması muhtemel olan iktisadi durgunluk ve bu sebeple doğan işsizliğe “sürekli durgunluk işsizliği” denir.

Sürekli durgunluk işsizliğine sebep olabilecek çeşitli nedenler vardır. Rakip ülkelerin daha ucuz, bol ve o ölçüde karlı üretimi veya ticaret yollarının değişmesi gibi sebepler geçmişte ekonomilerin durgunlaşmasına ve geniş bir kitlenin işsiz kalmasına sebebiyet verebilir. Bunun dışında, ekonomide bazı zamanlarda meydana gelen durgunluklar yani darboğazlar (bottle-necks) ile tıkanmalar üretim hacminde daralmaya ve işsizliğe sebep olur. Araç-gereç ve stok noksanında meydana gelen tıkanmaların yanı sıra, dış ödeme imkânlarının daralması sonucu ithalattaki tıkanmalar ve finansman kaynaklarında ve kredi arzında ortaya çıkan beklenmedik daralmalar iş yerlerinin tatiline veya kapanmasına neden olabilir.(Serter, 13, 1993). Bu sebeplerle meydana gelene işsizlikler ekonomik yapıdaki kararsız durum nedeniyle meydana geldiğinden buna sürekli durgunluk işsizliği denmektedir.

İKİNCİ BÖLÜM
TÜRKİYE'DEKİ İSTİHDAM VE İŞSİZLİK

2. TÜRKİYE'DEKİ İSTİHDAM VE İŞSİZLİK

2.1. TÜRKİYE'DE UYGULANAN İSTİHDAM VE İŞSİZLİK POLİTİKALARI

İstihdama ilişkin sorunlar, ülkelerin sosyo-ekonomik yapıları ve gelişmişlik düzeylerinin farklı olması nedeniyle her ülkede farklı ekonomik ve sosyal etkiler yaratmasına rağmen tüm ülkelerin gündeminde öncelikli sorun olarak yer almaktadır. Türkiye'de nüfus artış hızının yüksek, fakat işgücünün nitelik olarak yetersiz olması, sermaye birikiminin ve yatırımların istenilen düzeyde gerçekleştirilememesi, siyasi ve ekonomik istikrarsızlıklar, rekabet ortamının ortaya çıkardığı nitelikli işgücü ihtiyacı gibi birçok neden işsizlik ve istihdamın sorun olarak baş göstermesine neden olmaktadır.

1960'lı yılların başından 1980'e kadar geçen dönemde Türkiye'nin endüstriyel gelişme stratejisi ithal ikame politikasına dayanmaktadır. Bu süre boyunca ülke kendi kendine yeterli, büyük ölçüde yoğun sermaye ve ileri teknolojiye dayalı, üretimde önceliğin temel ve ara mallara verildiği hızlı bir sanayileşme benimsenmiştir. Bu politikanın gerçekleştirilmesinde, KİT'ler tarafından yüksek seviyedeki geniş kamu yatırımları yanında, özel yatırımların da büyük ölçüde korunması ve teşvik edilmesi gerekmektedir. (Akın, 1994, 142)

Sosyal devlet anlayışıyla, 1980'e kadar uygulamaya konulan kalkınma planlarında, istihdam sorununun çözümü için, iki ana değişken ele alınmıştır. Bu değişkenler, ekonominin büyüme hızı ve sanayileşmedir. 1980'e kadar yürürlüğe konan kalkınma planlarında, istihdama ilişkin yaklaşım farklılıkları bulunmaktadır. Bu farklılaşmaların temel nedeni, işsizlik sorununun giderek ağırlaşmasından ve ilgili planı hazırlayan siyasal yönetimin genel politikasından kaynaklandığı söylenebilir.

1980'den sonra ki dönemde Türkiye, özellikle 24 Ocak 1980 kararlarıyla birlikte, ithal ikameye dayanan sanayileşme stratejisinden, ihracata dayalı sanayileşme modeline geçmiştir. Bununla birlikte uygulamaya koyduğu diğer bir politika ise

ekonomiyi serbestleştirme politikası ve piyasa mekanizmasının güçlendirme eğilimi olmuştur.(Gündoğan ve Biçerli, 2004, 227) Bu dönemde ihracat yanlı kalkınma politikasını destekleyen iki önemli öge bulunmaktaydı. Bunlar, “özel girişimciliğin özendirilmesi” ve “kamu sektörünün daraltılması” olmuştur.(Ceylan, 1999, 91) Uzun dönemde gerçekleştirilmesi istenen bu iki yapısal aracın, temel uygulama felsefesi, ekonomide devlet müdahalesinin asgari seviyeye indirmek, piyasa ekonomisine işlerlik kazandırmak ve ekonomide fiyat mekanizmasına işlerlik kazandırmaktır. (Karluk, 2005, 453) Bu dönemde alınan kararlarla, ortaya konulan diğer bir hususta temel üretim faktörlerinin, bu arada işgücünün fiyatı olan ücretin piyasa şartlarına göre belirlenmesidir. (Akın, 1996, 145) Bu politikalarla, bir yandan iç talep kısıılırken, diğer yandan da üretim maliyetlerinin ücret yönünden aşağı çekilmesi amaçlanmaktaydı. (Gündoğan ve Biçerli, 2004, 227) Düşük maliyetli etkin işgücünün temini için sadece ücretleri aşağıya çekmek bir çözüm değildir. Bunun sürekli olabilmesi için, aynı zamanda çalışma şartlarını ve işçilerin hakları ile onların sendika faaliyetleri sayesinde elde bulundurdıkları pazarlık gücünü de kontrol altında tutmak gerekecektir. 1982 Anayasasıyla yoluna devam eden çalışma hayatına, özellikle sendikalar tarafından grev hakkının kullanılması hususunda getirilen sınırlamalar, hükümetin istikrar paketini korumada kararlı bir tutum sergilemesi 1980-88 yılları arasında reel ücretleri devamlı bir düşüş trendi içine sokmuştur.(Akın, 1996, 146)

1980 sonrası dönemde sosyal devlet anlayışından hızla uzaklaşılması ve KİT’lerin özelleştirilme girişimleri içinde devletin bir işveren olarak ekonomik yaşamdan dışlanması, buna karşılık istihdam sorununun çözümünün tümüyle özel girişimcilerin kararlarına bırakılması, devletin işsizlik sorununu çözümündeki etkin yapısının yok olmasına neden olmuştur. Bu da işsizlik sorununun giderek artmasına sebebiyet vermiştir.

1980 sonrası kalkınma planlarında ağırlıklı olarak vurgulanan girişimciliğin teşviki ve küçük işletmelerin geliştirilmesi ile işsizliğin önlenebileceği düşünülmüştür. (Gündoğan ve Biçerli, 2004, 228)

1988 yılında kamu açıklarının artış göstermesi ve mali piyasalardaki dengeleri alt üst etmiştir. O dönem, uygulanan istihdam politikalarını yeniden gözden geçirilmesi zorunluluk haline gelmişti.(Karluk, 453, 2005) 1989 yılında “yüksek faiz-aşırı değerli kur” ortamında kısa vadeli sermaye girişine dayanan bir borçlanma politikası izlenmiştir. Ayrıca bu dönemde reel ücret ve maaşlarda yüksek artış görülmüştür. Bu nedenle, özel sektör ve kamu ücret ödemelerindeki yükü hafifletmek için sendikalaşmaya önem verilmiştir.

1993 yılı sonunda faizler düşürülmeye çalışılınca, faiz oranı, kur dengesi bozulmuş ve ekonomi büyük bir krizin içine girmiştir. 1994 kriziyle beraber, reel ücretler düşme eğilimine girmiş ve işten çıkarmalar artmıştır. Bu yıllarda aynı zamanda iç borç baskısı artmıştır. 1994 yılında alınan kararların başlıca özellikleri, enflasyonu hızla düşürmek, Türk Lirasına istikrar sağlamak, sosyal denge anlayışı, verimli istihdamı destekleyen ve sürdürülebilir bir büyüme politikası güdülmüştür.(Karluk, 2005, 463)

Günümüze kadar hazırlanan kalkınma planlarının tümüne bakıldığında genelde işsizlik ve istihdam sorununa gereken önemin verilmediği söylenebilir. Planlarda sorunların genel çerçevesi çizilip, bu sorunların çözümüne ilişkin politikaların çok genel ifadelerle yer aldığı, somut proje ve programların ele alınmadığı görülmektedir. (Gündoğan ve Biçerli, 2004, 228)

2.2. CUMHURİYET DÖNEMİ İSTİHDAM POLİTİKALARI

Türkiye Cumhuriyeti Osmanlı Devletinden sınaî mallar ithal edip tarımsal ürünle ihraç eden, uzun savaşlar sebebiyle üretimde büyük gerilemeye maruz kalmış bir çevre ekonomisi devralmıştır. Uygulanan iktisat politikaları kısmen Lozan Antlaşmasının hükümleri altında, kısmen de ekonomiyi canlandırma gayreti altında şekillenmiştir. Bu dönemin iktisat politikası liberal eğilimli bir politikaydı. Özel sektörün gelişmesini destekleyici ve yabancı sermayeye davet eder yapıya sahip olmuştur.

Lozan Antlaşması beş yıllığına gümrük politikasını kısıtlayarak, dönem boyunca dış ticaret bilânçosu açık vermesine sebebiyet vermiştir.(Özer, 2004, 8)

1927 yılı verilerine göre, işgücü miktarı toplam nüfusun ancak %4,9 olduğu tespit edilmiştir. 1935 yılında ise, toplam nüfus içindeki işgücü miktarı yapılan yatırımlarla, ancak %2'lik bir artış göstererek, %6,9 olarak gerçekleşmiştir.(DPT, 1979, 16)

Cumhuriyetin ilk yıllarında, sermaye miktarının kısıtlılığı nedeniyle yatırımların istenilen düzeyde olmaması istihdamda yapılmak istenilen bir artış sağlayamamıştır. Bu dönemde mevcut imkânlar nedeniyle belirli bir istihdam politikası uygulanamamıştır.

2.3. KALKINMA PLANLARINDA İSTİHDAM VE İŞSİZLİK POLİTİKALARI

Kalkınma planlarında öncelik, milli gelirin yüksek ve istikrarlı bir hızda büyümesidir. Kalkınma planlarında belirtilen büyüme hedeflerine ulaşmada, en büyük engel, tasarruf yetersizliği ve buna bağlı olarak planlanan yatırımların tamamının gerçekleştirilememesidir. Ayrıca yatırımların büyük ölçüde dövize bağılılığı, tasarruf yetersizliğinin nedeniyle, ekonominin ihtiyacı ölçüsünde gerçekleştirilememesi, bir yandan yeni yatırım hedeflerine ulaşmayı engellemiş, öte yandan mevcut tesislerin uygun kapasitede çalıştırılmamasına neden olmuştur.

Kalkınma planlarının diğer öncelikli iki amacı, sanayileşme ve ödemeler bilânçosu sorununun çözümüdür. Bunun dışında 1980 öncesinde uygulamaya konan toplumda sosyal adaletin yaygınlaştırılması ile gelir dağılımı eşitsizliğinin uygulanacak mali ve sosyal politikalarla azaltılması üzerinde durmuşlardır.

İstihdam imkânlarının iyileştirilmesi ise yine planların öncelikli bir hedefi olmasına rağmen uzun vadeli bir hedef olduğu gözükmektedir. Fakat bu konuda plan hedeflerine uygun davranıldığını, tutarlı bir politika izlendiği söylemek oldukça güçtür. İstihdam veya işsizlik sorunu uzun vadede iktisadi gelişmenin sağlanması ile kendiliğinden çözümlenecek bir sorun olarak görülmüştür. Uygulamaya konulan kalkınma planlarında istihdam politikaları bu nedenle farklılık göstermektedir.(Şahin,

2000, 129-132) Belirli bir düzeyde istihdam artışının sağlanması, ekonomik büyümenin ve özel olarak da yatırımların bir bağımlı değişkeni olarak kabul edilmiştir.(Ekin, 2000, 372)

2.3.1. Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planı Dönemi (1963-1967)

Birinci kalkınma planında, istihdam konusunda başlıca dört ana hedef belirlenmiştir. Bunlar;

- İşsizlik meselesinin çözüme kavuşturulması,
- Çalışanların meslekî seviyelerini yükseltilmesi,
- Her basamakta yeterliliğe dayanan bir çalışma politikasıyla yetiştirilen elemanları yerinde kullanmak ve sağlam bir sosyal hareketlilik yaratmak,
- Çalışan nüfusun çeşitli meslek gruplarının bölünüşündeki dengesizlikleri ortadan kaldırmak ve daha dengeli bir dağılışı sağlamak şeklinde belirlenmiştir.

Bu kalkınma planında belirli saptamalar bulunulmuştur. Türkiye'nin işgücü durumunu gösteren sektörler olarak, başlıca tarım, sanayi ve hizmetler ana kesimleriyle sanayinin alt kesimleri olan inşaat, maden ve imalat sanayi olarak ayrılmıştır. Nüfus artış hızı çok yüksek olduğu için Türkiye'de işgücü arzı çok büyük olmaktaydı. İşgücü arzı ile yaratılan istihdam arasındaki fark olarak, tarımda belli işlerin gerektiğinden çok insan tarafından yapılması yani gizli işsizlik şeklinde, tarım dışında ise iş bulamama yani açık işsizlik şeklinde ortaya çıktığı görülmektedir. Belli bir doyma noktasından sonra tarımdaki işgücü fazlalığı da açık işsizlik halinde olduğu belirtilmektedir.

Ayrıca bu planda özel tedbirler alınmadığı takdirde işsizlik meselesinin tamamen çözülmeyeceğini vurgulanmıştır. Tarımdaki işsizliğin başlıca etkisi olarak bu sektörde üretilen malların geniş ölçüde sektör içinde tüketimine yol açması ve tarımda kişi başına gelirin düşmesine sebep olduğu belirtilmiştir. Bunun, tüketimi sektör içinde

bırakmak yoluyla para ekonomisinde geçişi önleyici bir etkisi de vardır. Meselenin çözümü, uygulanması gereken politika tarım dışı sektörlerdeki çalışma hacmini arttırarak bu alandaki istihdamın tarımdaki fazla nüfusu eritmesini sağlamakla bu işsizliği ortadan kaldırılabileceği düşünülmüştür. Ancak o dönemde yüzde 7'lik kalkınma hızının sanayi ve hizmetlerde yaratacağı istihdam sektörler arası istihdam dağılışını istenilen bir şekilde gerçekleştirecek durumda değildi. Bu bakımdan özel tedbirler alınmadığı takdirde tarımda işsizliğin süreceği ön görülmekteydi.

Hızlı bir şehirleşmenin tarım dışı sektörlerde ortaya çıkardığı işgücü arzı ile buralarda yaratılan istihdam arasındaki ayırım açık işsizlik halinde ortaya çıkmaktaydı. Dengesiz bir şehirleşmenin ekonomik ve sosyal maliyeti çok yüksek olduğu düşünülürse buradan doğan mesken ve diğer alt yapı yatırımları ihtiyacının karşılanması mevcut imkânların üstünde olduğu tespit edilmiştir. Şehirlerdeki açık işsizlik, gerek kişiler gerek toplum için ıstıraplı sonuçlar doğurabileceği öngörülmüştü.

Bu meselenin çözüm yolları olarak;

- Artan işgücünün şehirlere ölçsüz bir şekilde akınını önlemek için tarım bölgelerinde emeğin değerlendirilmesi esasına dayanan tarım dışı çalışmaların geniş ölçüde arttırılması,
- Plân içinde istihdam yaratıcı projelerin ve sektörlerin öncelikle ele alınması,
- Belli alanlarda özellikle inşaat sektöründe işgücü yoğunluğuna dayanan bir teknolojik kalkınma imkânları üzerinde önemle durulması,
- Belirlenen istihdam politikasının bir başka yönü de mevcut işgücü fazlasının işgücü kıtlığı çeken Batı Avrupa ülkelerine ihracıyla işsizlik sorununun çözüm bulacağı düşünülmüştü. Ancak, o yıllarda Türkiye işgücü fazlalığı olan fakat niteliği yüksek işgücü konusunda kıtlık çeken bir ülkeydi. İşgücü ihracının niteliği yüksek işgücü halinde

olması bu kısıtlılığı arttırabilir. Bu sakıncanın önlenmesi için gerekli tedbirlerin alınması şartı getirilmelidir.

- Meselenin uzun süreli çözüm yolu, yaratılacak istihdam imkânlarıyla dengeli bir işgücü artışını sağlayacak nüfus artışı hızına ulaşmak için gerekli nüfus politikasının uygulanmasıdır.
- Bütün bu tedbirlerin istihdam meselesinin yeter ölçüde çözümleyemediği görüldüğü takdirde 2 nci ve 3 üncü plân dönemleri için daha yüksek bir kalkınma hızı hedeflenmesi sorunun çözümü olarak görülmüştür.(Dpt, 1963, 441-456)

Birinci Kalkınma Planı ile tarım dışı alanlarda iş yaratma yoluyla ortadan kaldırılmak istenen açık işsizliğin önlenmesi ve tarım sektöründeki gizli işsizlerin, yaratılacak istihdam alanlarına kaydırılması hedeflenmiş, ancak yapısal önlemlerle desteklenmediği için bu plan istihdam konusunda istenilen hedeflere ulaşamamıştır.

2.3.2. İkinci Beş Yıllık Kalkınma Planı Dönemi (1968-1972)

İkinci Beş Yıllık Kalkınma Planda, Birinci Plandan farklı olarak işsizlik bağımsız bir hedef olmaktan çıkarılmış ve ekonomik gelişmenin bir fonksiyonu haline getirilmiştir. Böylece Türkiye’de istihdam sorununun çözümü, ekonomik gelişmeye bağlanırken, devletin işsizliği önleyerek herkese çalışma imkânı yaratma görevini kısıtlamaya alınmıştır. Ayrıca bu planda iki ana sektör tarım ve tarım-dışı sektörlerdeki işsizlik analizleri yapılarak, Türkiye’deki işsizliğin ne düzeyde olduğuna açıklık getirilmiştir.

İkinci Beş Yıllık Kalkınma Planında tarım-dışı sektördeki işgücü arzı, talebi ve işsizlik tahminleri belirtilmiştir.

Tablo 2.1. İkinci Beş Yıllık Kalkınma Planı Döneminde Tarım-Dışı Sektörlerde İşgücü Talebi

Tarım – Dışı Sektörlerde İşgücü Talebi, Arzı ve İşsizlik (1966-1972) (Bin Kişi)						
	1967	1968	1969	1970	1971	1972
Arz	4198	4449	4730	5037	5369	5729
Talep	3799	4049	4317	4607	4920	5259
İşsizlik	399	400	413	439	448	470
İşsizlik Oranı(%)	9,5	9,0	8,7	8,5	8,3	8,2

Kaynak: DPT, İkinci Beş Yıllık Kalkınma Planı, 1968-1972, s.134

1967-1972 hedefleri doğrultusunda emek arzının 1967’de 4.198.000 kişiden 1968 yılında 4.449.000 kişiye arttırılarak, işsizlik oranı tarım dışında, yüzde 9,5’den yüzde 9,0’a düşürüleceği öngörülmüştür. Ayrıca 1967-1972 hedefleri doğrultusunda işsizlik oranının bu kalkınma planında yüzde 9,5’den, yüzde 8,2’ye düşeceği hedeflenmiştir. Bunun gerçekleşmesi için de, tarım dışında öngörülen iktisadi gelişmenin gerçekleşmesinin ve tarımdan nüfusun ayrılma hızını daha fazla artırabilmek nedenlerin ortaya çıkmamasına bağlanılmıştır. Tarım dışı sektörlerde istihdamı artırmak gereğinin ağırlığı böylece tespit edilmiştir.

Tarım sektöründe ise işsizlik, birinci plandaki belirlenen gizli işsizliğin, bu planda çözüm yolu stratejisi belirlenmiştir. Bu planda tarımdaki işgücü fazlalığının belirlenmesi için, “her tarım ürünü için çıktı miktarı ve hektar başına işgücü katsayıları” bulunmuştur. Bununla birlikte her ürün için ortalama çalışma süresi ve mevsimi tespit edilmiş ve her mevsim için tarım istatistiklerinden elde edilen mahsul cinslerince ekili arazi ve çıktı miktarları bu sayılarla çarpılmak suretiyle mevsimlere göre işsizlik tahminleri yapılmıştır. Tarım faaliyetlerinin en geniş olduğu aylarda dahi işsiz olanlar gizli işsiz, diğer aylarda işsiz olarak gösterilenler ise, mevsimlik işsiz olarak adlandırılmıştır.(Ekin, 1971, 322-323)

Tarım sektöründeki işgücü arzının belirlenmesi için de, 15-64 yaş grubunun orta doğurganlığa göre projeksiyonları yapılarak, bundan tarım-dışı nüfus çıkarılarak tarım nüfusu elde edilmiştir. Tarımdaki işgücünü ise, tarım nüfusu rakamları erkekler için %99, kadınlar için %94 işgücü katılma oranları ile çarpılarak bulunmuştur. Bu rakamlar tarımdaki işgücü arzı olarak kabul edilmiştir.(Serter, 1993, 110)

Tablo 2.2. İkinci Beş Yıllık Kalkınma Planı Döneminde Tarımda Azami Mevsimlik İşgücü Talebi

Tarımda Azami Mevsimlik İşgücü Talebi, İşgücü Arzı ve Gizli İşsizlik (1961-1972) (Bin Kişi)						
Yıllar	1967	1968	1969	1970	1971	1972
Azami Mevsimlik İşgücü Talebi	9173	9350	9510	9680	9850	10025
İşgücü Arzı	10083	10151	10163	10143	10154	10138
Gizli İşsizlik	910	801	653	463	304	113
Gizli İşsizlik Oranı (%)	9,0	8,6	6,9	4,8	3,1	1,1

Kaynak : DPT, İkinci Beş Yıllık Kalkınma Planı, 1968-1972, s.133

Tablo 2.2’de görüldüğü gibi 1967-1972 yılları arasında bu planın hayata geçirilmesi ile gizli işsizliğin % 9,0’dan, % 1,1’e düşeceği gibi ütöpik bir tahminde bulunulmuştur.

Bununla birlikte bu planda istihdam konusunda uygulanması planlanan bazı politikalar belirlenmiştir. Bunlar:

- İstihdam seviyesinin yükseltilmesi ve işsizliğin azaltılması amacıyla istihdam etkisi yüksek olan sektörlerle ağırlık verilecek, bunun yanında maliyeti artırmaksızın işgücü yoğunluğu yüksek, sermaye tasarruf edici ve istihdam yaratıcı projelere bütün sektörlerde öncelik verilmesi, istenilen ölçüde

bir gelişme sağlanabilmesi için teknoloji seçimi üzerinde araştırmalar yapılmasına devam gerektiği vurgulanmıştır.

- Tarım sektöründe, kullanılmayan işgücünden yararlanmak başlıca sorun olduğu ve bu sorunun çözümü için, işgücü kullanmayı gerektiren yönde, tarım teknolojisinde ve ürün tiplerinde değişiklik sağlanarak, yan bir gelir kaynağı olarak, el sanatlarının geliştirilmesi tarımda kullanılamayan işgücünün daha etkin bir şekilde ekonomiye kazandırılmasını sağlayacağı vurgulanmıştır.
- Tarımda ve tarım dışı sektörlerde kullanılmayan kapasitenin bulunduğu alanlarda teşvik tedbirleri ile iş imkânları yaratılması sağlanacaktır.
- İstihdam sorununun baskısını azaltmakta yurt dışına işgücü gitmesi etkili olacağı düşünülmüştür.(DPT, 1968, 134)

Bu politika tedbirlerine rağmen İkinci Beş Yıllık Kalkınma Planı döneminde istihdamda ki artışlar öngörülenin oldukça altında kalmış, işsizlik sorunu büyümeye devam etmiştir. Bu dönemde işsizlik oranı % 4,8'den, % 6,3'e yükselmiş, gizli ve açık işsiz 1.600 bin kişi olmuştur. (Biçerli, 2004, 273)

2.3.3. Üçüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı Dönemi (1973-1977)

İşsizlik sorununun giderek büyümesi, Üçüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı döneminde, uzun dönemde çözülebilecek temel amaçlar arasında yer almasına neden olmuştur.

İşsizlik sorununun çözümü için hedeflenen hızlı sanayileşme ve kalkınmanın istihdama en erken 1990'larda çözüm getirebileceği ifade edilmiştir. Bu nedenle uluslar arası rekabete konu olmayan inşaat ve hizmet sektörlerinde plan hedeflerinin zaman yönünden aksamaması kaydı ile emek-yoğun teknolojilerin kullanımı öngörülmüştür.

İkinci Planda öncelikli sektör olarak sanayi sektörü ele alınmasına rağmen, istihdam yaratma konusunda inşaat sektöründen sonra en düşük yıllık ortalama yüzde artışının meydana geldiğini bu plan döneminde ortaya konulmuştur. Ticaret ve hizmetler sektöründe ise istihdam artış hızının yüksek olduğu görülmektedir. (Serter, 1993, 112-113)

Bu planda iş arayanlara en çabuk ve verimli şekilde istihdam imkanı bulması için gerekli tedbirlerin alınması ve işgücünün nicelik ve niteliği hakkında güvenilir bilgileri toplayan ve değerlendiren bir sistemin kurulması gibi kararlarda alınmıştır.(DPT, 1972, 664)

Tarımda görülen istihdam sorununun mevsimlik eksik istihdam olduğu belirtilmiştir. İşgücünün kendi içinde veya tarım-dışı sektörlerle olan devri göç hareketinin bu sektörlerde bazı sorunlar yaratmasına rağmen tarımdaki mevsimlik istihdamı azaltacağı görüşü ileri sürülmektedir. (Serter, 1993, 114)

Üçüncü Plan dönemi sonunda Türkiye’de toplam işgücü fazlası oranının %11,2’de kalması amaçlanmıştır. Bu plan sonunda bu oran %12,1’e yükselmiştir.

2.3.4. Dördüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı Dönemi (1979-1983)

Dördüncü Beş Yıllık Kalkınma Planında, istihdam politikalarının teknoloji ve sanayi politikaları ile tutarlı bir yapıda olacağı belirtilmiştir. Bu amaç doğrultusunda, istihdam ve ücret politikalarında, insan gücünün yerinde ve verimli biçimde çalıştırılması, insan gücünün sektörler ve bölgeler arası dağılımındaki dengesizliklerin giderilmesi öncelikli ele alınması gereken politikalar olarak belirlenmiştir.

İşgücünün eğitime önem verilmiş, orta nitelikli teknik insan gücünün yetiştirilmesi için özel programlar, kurumlaşmalar ve özendirmeler geliştirileceği belirtilmiştir. Yüksek öğrenim mezunlarının zorunlu çalışmasına yönelik yasal düzenlemeler yapılacağı ve bölgeler arası nitelikli işgücünün eşit oranda dağılımı sağlanacağı öngörülmüştür.

Ekonominin canlılığa kavuşması, sanayinin tam kapasiteye ve yatırımların programlanan düzeylere ulaşması istihdamın çözümünde temel çare olarak düşünülmüştür.

Tarımdaki gizli işsizlik diğer planlarda olduğu gibi bu planda da değinilmiş ve kesin çözüm olarak, mevsimlik olarak kente yönelen gizli işsizliğin giderilmesi amacıyla, sermaye-yoğun teknolojilere geçmenin ekonomik açıdan gerekli olduğu durumlarda bu gereğe uyulması gerektiğini, kırsal bölgeler ile kentlerde emek yoğun özel kalkınma projeleri ve programları gerçekleştirileceği belirtilmiştir.(DPT,1979,277-278)

1970'lerin sonunda yaşanan siyasi, ekonomik ve sosyal bunalım yatırımları azalmasına ve işsizlik sonunun daha da artmasına sebebiyet vermiştir. 24 Ocak 1980 tarihinde alınan kararla istikrar tedbirleri yürürlüğe konulmuştur. 24 Ocak kararlarının temel özelliği ithal ikameci sanayileşmeden dışa açık sanayileşme stratejisine geçilmesidir. Bu kararlar aynı zamanda emek piyasaları üzerinde de etkili olmuştur. 1980'e kadar uygulanan "sosyal keynesyenist" politikalardan "arz yanlı" politikalara dönmüştür. Piyasanın işleyişi sonucunda işsizliğin olabileceğini savunan bu politikalar emek piyasaları ile ilgili düzenlemelerin azaltılması ve sendikaların gücünün sınırlandırılması gerektiği görüşleri benimsenmiştir.

Bu kararlarla birlikte alınan bir başka kararda, işgücü de dahil olmak üzere temel üretim faktörlerinin fiyatlarının piyasa şartlarına göre tayin edilmesidir. Bu dönemde işgücü %11,3 oranında artarken, istihdam %11,2 oranında artmıştır. İşsizlik oranları 1980 yılında %11,6'dan 1983 yılında %12,1'e yükselmiş, 1984 yılından itibaren azalarak %8-9'lar düzeyine gerilemiştir.(Akın, 1994, 138-145-150-153)

2.3.5. Beşinci Beş Yıllık Kalkınma Planı Dönemi (1985-1989)

Beşinci Beş Yıllık Kalkınma Planı gelişmeyi ekonomik, sosyal, kültürel ve siyasal yönleriyle bir bütün olarak kabul etmiştir. Planda istihdama gerçekçi çözümler getirileceği ifade edilmiştir. Bu görüşten hareketle istihdam politikasının teknolojik ve

sanayi politikaları ile uyumlu gelişmesini sağlamak amacıyla, istihdam ve ücret politikalarında işgücünün yerinde ve verimli çalıştırılması hedefler arasındadır. İnsan gücünün sektörler ve bölgeler arasındaki dengesizliklerin giderilmesi hususu bu planda önemli bir yer tutmaktadır. Planda ayrıca üretim sürecine girmeden ve üretim süreci içinde eğitilmesine büyük önem verilmiştir.(Serter, 1993,115)

Beşinci Beş Yıllık Plan ile getirilen çeşitli politikalar sonucunda;

- Ekonominin dışa açılmasıyla, ülkenin kaynak dağılımına uygun düşen iş kollarının gelişmesi,
- Gerçekçi faktör fiyat politikası ile daha emek yoğun teknolojilerin kullanımına yönelinmesi,
- Kapasite kullanımının yükselmesi,
- İş barışının sürdürülmesi,
- Okul içi ve yaygın eğitim programlarının fonksiyonel hale getirilmesi ve işe dönük ve hizmet içi eğitimin teşvik edilmesi yoluyla vasıfsız işgücünün vasıf kazanarak istihdamının kolaylaştırılması,
- Yabancı Sermaye akışının hızlandırılması ve serbest bölgelerin geliştirilmesi yoluyla istihdam imkânlarının artırılması,
- Konut yapımı ve özellikle işsizliğin yoğun olduğu bölgelerde kamu altyapı ve bayındırlık projeleri uygulamalarıyla bölgesel işsizliğin giderilmesi,
- Mahalli teşebbüs potansiyelini değerlendiren, istihdam ve üretime olumlu etkisi bulunan sanatkâr ve küçük seviyedeki

sanayinin büyümesi ve yaygınlaşması sağlanacağı öngörülerinde bulunulmuştur.(DPT,1985, 128)

Planda istihdam politikasının başarıya ulaşip işsizliği önlemede, teknolojik, sanayi ve eğitim politikaları ile uyum içinde hareket edilmesi gerektiği vurgulanmaktadır. Ayrıca kamu işyerlerinde ortaya çıkan kadro şişkinliğinin önleneceği, kentlerde açık işsizlik şeklinde ortaya çıkan istihdam sorununun çözümü için altyapı, imar ve bayındırlık çalışmalarına öncelik verileceğini belirtilmiştir. Özellikle kamu hizmetlerinde yaratılan “hizmet sektörü gizli işsizliği” ne önlem alınması için vardiya sayısı ile kapasite kullanımının arttırılacağı bu planda belirtilen bir başka husustur.

İstihdam artışını, yatırım hacminin, yatırımların verimliliğinin, üretim sektörünün ve üretim tekniğinin fonksiyonu olarak belirlenmiştir. Emek ile sermaye faktörlerinin kullanım oranı, ülkenin kaynak dağılımına uygun bir yönde geliştirilmesi gerektiği ifade edilmiştir.(DPT,1985, 131)

Beşinci Beş Yıllık Kalkınma Planında, işsizlik sorununun çözümü için, aynı milli gelir artışı ile daha çok istihdam sağlayacak yatırımlara öncelik verilmesi gerektiği vurgulanmıştır. Kentsel alanlarda genç işsizlik oranlarını düşürmek için bunların istihdamı arttırıcı projelerin hazırlanarak yürürlüğe konulması, işsizlik oranı yüksek olan bölgelerde mevsimlik işsizlere ek iş sağlamak için projeler uygulamaya konulması planlanmıştır. Gençleri istihdam eden işverenlere vergi iadesi verilmesi, kendi işini kuranlara yardım hizmetlerinin geliştirilmesi gibi aktif istihdam politikaları izlenmesi hedeflenmiştir.(DPT, 1985, 131-133)

2.3.6. Altıncı Beş Yıllık Kalkınma Planı Dönemi (1990-1994)

Altıncı Beş Yıllık Kalkınma Planında, istihdamın gelişmesini sağlayacak ortamın yaratılması ve idamesi esas alınmıştır. Bu çerçevede, genel hedefler doğrultusunda yatırımların teşvik edilmesi; girişimcilik ruhunun ve teşebbüs gücünün geliştirilmesi, küçük ve orta ölçekli teşebbüslerin desteklenmesi, nitelikli işgücü yetiştirilmesi ve mevcut iş gücünün niteliğinin yükseltilmesi amaçlanmıştır. Bununla

birlikte işgücü piyasasında karşılaşılan ve istihdamın gelişmesini olumsuz şekilde etkileyen unsurların ve aksaklıkların ortadan kaldırılması bu planda istihdam politikasının temel ilkeleri olarak belirlenmiştir.(DPT,1990,302)

Ayrıca bu planda, kırsal kesimde yeni iş alanları ve kırsal hane halkına ek gelir imkânları yaratmak amacıyla tarım dışı iktisadi faaliyetlerin geliştirilmesine ağırlık verileceği ön görülmüştür.

Eğitim sistemi içinde ve dışında, her seviyede nitelikli işgücü yetiştirilmesine ağırlık verilecek; örgün ve yaygın mesleki teknik eğitim, beceri kazandırma eğitimi, iş öncesi eğitimi, işbaşı eğitimi ve yeniden eğitim programları ve hizmetleri desteklenerek yaygınlaştırılması hedeflenmiştir.

İşgücü piyasası berraklaştırılacak ve işgücü mobilitesini kolaylaştırıcı enformasyon hizmetleri geliştirilerek; İş ve işçi Bulma Kurumu işgücü piyasasında etkinliği artacak biçimde yeniden düzenlenmesi gerektiği planlanmıştır. İşgücü eğitimi, istihdam rehberliği, mesleğe yöneltme ve benzeri istihdamı geliştirme faaliyetlerine kamu kuruluşları ile özel istihdam kuruluşlarının aktif katılımını sağlanması gerektiği belirtilmiştir.

İşgücü piyasasına girişte zorluklarla karşılaşan özürllüler ve eski hükümlülerin problemlerini giderici tedbirler alınması ile birlikte kısmi zamanlı (part-time) yeni iş alanlarının açılmasına ve bu tür istihdamın geliştirilmesine önem verilerek gerekli mevzuat düzenlemesi yapılması ön görülmüştür.

Bu planın diğer bir özelliği ise işgücü piyasası verilerinin uluslararası standartlara uygun, mukayeselere imkân verir nitelikte olması gerektiği belirtilmiştir.(DPT, 1990, 303)

2.3.7. Yedinci Beş Yıllık Kalkınma Planı Dönemi (1996-2000)

Yedinci Beş Yıllık Kalkınma Planı'nda istihdam artışı ve işsizlikle mücadele ancak istikrarlı, yatırım ağırlıklı ve rekabetçi ekonomik koşullara dayalı yüksek bir

büyüme hızının gerçekleştirilmesiyle olabileceği üzerinde durulmuştur. Bu çerçevede en etkili faktörü, teknoloji düzeyi uluslar arası rekabet gücü açısından yeterli sanayi ve yüksek katma değerli hizmet sektörü yatırımlarının gerçekleştirilmesiyle olabileceği belirtilmiştir.

Bu planda, teknolojik gelişmeye paralel olarak işgücünün niteliğinin yükseltilmesi yoluyla istihdamın gelişme potansiyeli güçlendirileceği ve öngörülen ekonomik yapının ihtiyaç duyduğu insan gücü yetiştirilecek ve işgücü piyasasının işleyişi özellikle çalışmanın düzenlenmesine ilişkin mevzuatın çağdaş koşullara uygun bir yapıya kavuşturulması, kurumsallaşmanın güçlendirilmesi, meslek standartlarının geliştirilmesi yollarıyla etkinleştirilerek istihdamın artırılabilirliği öngörülmüştür.

İleri teknoloji kullanarak yüksek katma değer yaratacak sektörlerin geliştirilmesi ile nitelikli işgücü istihdamı artırılacak, küçük ve orta ölçekli işletmelerin istihdam potansiyelinden de azami ölçüde yararlanılması ile Küçük ve orta ölçekli işletmeler ve bireysel girişimler proje, finansman, organizasyon ve teknoloji alanlarında sağlanacak katkılarla desteklenerek, girişimcilik eğitimi gerçekleştirileceği belirtilmiştir.

Planda ayrıca “Güneydoğu Onarım Projesi” kapsamında yüksek işsizliğin (ağaçlandırma, altyapı, konut, çevre koruma gibi) projelerde çalıştırılması, işgücünün eğitimi programlarına ağırlık verilmesi, özelleştirme sonucunda işsiz kalanlardan kendi işini kuranlara destek olunması gibi çeşitli politikaların izlenmesi de hedeflenmiştir. Bu çerçevede, istihdam hizmetlerinde etkinliği arttırmak, özel istihdam bürolarının faaliyetlerine imkân sağlamak işsizlik ile beceri düzeyi düşük işçilerin nitelikleri arttırılarak üretken istihdamda çalışmalarını teşvik etmek, meslek standartları sınav ve belgelendirme sistemi kurmak mesleki danışmanlık sistemi kurmak, işgücü piyasası kararlarının oluşturulmasında etkinliği arttırmak amacıyla istihdam ve eğitim uygulamasına başlanılmıştır. (DPT, 1995, 51-54)

Bu planda ayrıca, emek piyasaları ile ilgili iki önemli düzenleme yapılmıştır. Bunlardan birincisi 4447 sayılı yasa ile kurulan “İşsizlik Sigortası”dır. Haziran 2000’de başlayan sistem kendi isteği dışında işlerini kaybeden işçiler için bir grup sigortası

olarak tasarlanmıştır. Yedinci Planda yapılan diğer bir düzenleme ise, “İş ve İşçi Bulma Kurumunun Yeniden Yapılandırılması” dır. (Biçerli, 2004, 279-280)

2.3.8. Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı Dönemi (2001-2005)

Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı’nda, istihdam artışı için, üretken yatırımların arttırılması ve istikrarlı ekonomik büyümenin gerçekleştirilmesi suretiyle ulaşılabileceği belirtilmektedir. İstihdamın yapısı tarım dışı sektörler lehine değiştirilerek, ekonominin işgücünün bilgi çağının gerekleri doğrultusunda niteliği yükseltilecek ve bu sayede işgücü piyasasında etkinliğin artırılabilceği amaçlanmıştır.

KOBİ’lerin istihdam yaratma potansiyellerinden azami şekilde yararlanılarak, işsizliğin azaltılması sağlanacağı belirtilmiştir. Bu amaç doğrultusunda küçük ve orta boy işletmeler ile bireysel girişimlere yönelik eğitim, proje, finansman, organizasyon, pazarlama ve teknoloji alanında desteklerin artırılacağı belirtilmiştir.

Beyin göçünü önlemek amacıyla işgücünün yurtiçinde istihdamını sağlayacak tedbirler alınacağı planlanmıştır. Bunun yanında gençlere, kadınlara ve özürlülere yönelik olmak üzere işsizliği önleyici tedbirler alınarak, işsizlik riskiyle karşılaşabilecek beceri düzeyi ve ücret seviyeleri oldukça düşük kişilerin işsiz kalmalarını önleyici ve niteliklerini artırmayı hedefleyen aktif ve pasif istihdam politikalarının uygulanacağı ön görülmüştür.(DPT, 2000, 102)

Avrupa Birliği’ne uyum çerçevesinde teknolojik gelişmeye paralel olarak işgücünün niteliğinin yükseltilmesi yoluyla istihdamın gelişme potansiyeli güçlendirilmesi gerekliliği üzerinde durulmuştur. Ayrıca Avrupa Birliği uyum sürecinde bu planda esnek ve standart dışı çalışmaya ilişkin düzenleme çalışmaları başlatılacağı, sosyal politika ve istihdam alanında Avrupa Birliği müktesebatına uyum sağlama çalışmalarına devam edileceği belirtilmiştir. (DPT, 2000, 108)

Plan döneminde, işgücü piyasası ile ilgili önemli hukuki ve kurumsal düzenlemeler yapılmıştır. Çalışma hayatı mevzuatının Türkiye'nin değişen ve gelişen şartlarına, Uluslararası Çalışma Örgütü (ILO) sözleşmelerine ve AB mevzuatına

uyumunu sağlamayı amaçlayan 4857 sayılı İş Kanunu 2003 yılında yürürlüğe girmiştir. 4904 sayılı Türkiye İş Kurumu Kanunu ile Kurum, günün ihtiyaç ve koşullarına göre bir istihdam kurumu olarak yeniden yapılandırılmıştır. Özel istihdam büroları açılması olanağı sağlanmıştır. İşgücü piyasası ile ilgili bilgi sisteminin oluşturulması amacıyla İşgücü Piyasası Bilgi Danışma Kurulu oluşturulmuştur. İstihdamın ve yatırımların artırılmasını amaçlayan 5084 sayılı Kanun yürürlüğe girmiştir.

Yine VIII. Plan döneminde, ülke genelinde hızlı nüfus artışının neden olduğu olumsuzluklar azalmasına rağmen, istihdamın artırılması ve işsizliğin azaltılması ile eğitime ilişkin sorunlar çözülememiş ve eğitim-istihdam arasındaki ilişki yeterince kurulamamıştır.

VIII. Plan döneminde, Türkiye’de yaratılan istihdam, çalışma çağı nüfusunun ve işgücünün gerisinde kalmıştır. Bu dönemde, çalışma çağı nüfusu yıllık ortalama yüzde 1,9, işgücü yüzde 1,3 ve istihdam yüzde 0,4 oranında artmıştır. 2001 krizinin ardından daralan istihdam, 2004 ve 2005 yıllarında artış göstermiştir. Plan döneminde, GSYİH yıllık ortalama yüzde 4,4 büyümesine rağmen, toplam istihdam artışı binde 4 olmuştur. İstihdam artışının büyümeden daha düşük düzeyde gerçekleşmesinin en önemli nedeni, tarım sektöründe yaşanan istihdam azalışıdır.

Ayrıca bu dönemde, AB ortalamasına göre düşük seviyede olan işgücüne katılma ve istihdam oranlarında ilerleme kaydedilememiştir. Bu oranların düşük olması kadınların işgücüne ve istihdama yeterince katılamamasından kaynaklanmaktadır. Kadınlarda işgücüne katılma ve istihdam oranları erkeklerin yaklaşık üçte biri seviyesinde gerçekleşmiştir.(DPT, 2006, 36)

2.3.9. Dokuzuncu Beş Yıllık Kalkınma Planı Dönemi (2007-2013)

Dokuzuncu Beş Yıllık Kalkınma Planı’nda, İstihdam odaklı sürdürülebilir bir büyüme çerçevesinde, rekabetçi bir ekonomi ve bilgi toplumunun gerektirdiği doğrultuda nitelikli insan kaynaklarının yetiştirilmesi, istihdam imkânlarının geliştirilmesi, işsizliğin azaltılması ve işgücü piyasasının etkinleştirilmesi

amaçlanmıştır. Ekonomik ve sosyal alanda yapılacak düzenlemelerde istihdam boyutu gözetileceği belirtilmiştir.

Ayrıca bu planda, Ulusal İstihdam Stratejisinin oluşturulması çalışmalarında, tarım sektöründeki çözülme ile bu sektörden gelen işgücünün tarım dışı sektörlerle kazandırılması konusuna ağırlık verilmesi gerekliliği üzerinde durulmuştur. İstihdamın artırılmasında önem taşıyan girişimciliğin geliştirilmesi ve teşviki bütüncül bir yaklaşımla ele alınması planlanmıştır.

Esneklik ile güvence bir arada değerlendirilerek işgücü piyasasının daha esnek ve hareketli bir yapıya kavuşması sağlanacaktır.

Planda, istihdam üzerindeki yükler, yeni istihdam olanaklarının geliştirilmesini, düzgün işlerin çoğaltılmasını ve kayıt dışı istihdamın azaltılmasını özendirecek şekilde aktüeryal dengeler de gözetilerek kademeli bir şekilde düşürüleceği belirtilerek, ücret-verimlilik ilişkisini güçlendiren, işgücü piyasalarının esnekliğine katkıda bulunan ve üretken istihdamı destekleyen esas ücret ağırlıklı bir ücret politikası izleneceği belirtilmiştir.

İşgücü piyasasında zorluklarla karşılaşan kadınlar, gençler, uzun süreli işsizler, özürlüler ve eski hükümlüler için fırsat eşitliği sağlanması gerekliliği üzerinde durarak, kadınların işgücüne ve istihdama katılımlarının artırılması amacıyla çocuk ve diğer bakım hizmetlerine erişimleri kolaylaştırılması ile işgücünün etkin kullanımı sağlanacağı belirtilmiştir. (DPT, 2006, 83)

Ayrıca bu planda, iş bulma hizmetlerinin daha fazla kişiye sunulması sağlanacağı planlanmıştır. Aktif işgücü politikaları, başta girişimcilik ve istihdam garantili programlar, mesleki danışmanlık ve rehberlik hizmetleri ile işletmelerde eğitim seminerleri olmak üzere işgücü yetiştirme ve mesleki eğitim kursları yoluyla yaygınlaştırılacağı belirtilmiştir. (DPT, 2006, 85)

Değişen ve gelişen ekonomi ile işgücü piyasasının gerekleri doğrultusunda, kişilerin istihdam becerilerini artırmaya yönelik yaşam boyu öğrenim stratejisi geliştirileceği vurgulanarak, bu strateji, kişilerin beceri ve yeteneklerinin geliştirilebilmesi için, örgün ve yaygın eğitim imkanlarının artırılmasını, çıraklık ve halk eğitiminin bunlara yönelik olarak yapılandırılması, özel sektör ve sivil toplum kuruluşlarının da bu alanda faaliyet göstermesini destekleyici ortamlar sağlanacağı belirtilmiştir.(DPT, 2006, 84)

2.4. TÜRKİYE'DE İSTİHDAMIN GENEL DURUMU

Türkiye’de elde edilen veriler ışığında, işsizliğin çeşitli boyutlarıyla hangi düzeyde olduğunun vurgulanması, işsizliğin nedenlerini vurgulama konusunda açıklayıcı olacaktır. Bu nedenle ülkemizde ki, istihdamı sektörel, meslek gruplarına göre, işteki duruma, cinsiyete, yaşa ve bölgeler arasındaki dağılımının verilmesi konunun boyutlarının belirlenmesinde yardımcı olacaktır.

2.4.1. Türkiye’de İstihdamın ve İşsizliğin Sektörel Dağılımı

Günümüzün gelişmiş ülkelerinde, özellikle AB ülkelerinde, üç sektörün tam olarak işlediği, toplam istihdam içerisinde tarım sektörünün istihdam payının %3-4 seviyesinde olduğu, sanayinin payının %25-30, hizmetler sektörünün payının ise %65-70 seviyesinde olduğu görülmektedir. Türkiye’de istihdamın genel kaynağını hizmetler ve tarım sektörleri oluşturmaktadır. (http://www.yeniekonomi.com/kisakisa/word/istihdam.raporu.doc#_Toc117414633, Erişim Tarihi:18.12.2008) Ekonomik gelişmelerle birlikte, istihdamın yapısında büyük ölçüde değişimler meydana gelmektedir. İşgücü sektörler arasında geçiş yapmaktadır. Ekonomide tarım ve tarımla ilgili iktisadi faaliyet dalların önemini yitirirken, bu faaliyet dalındaki işgücü sanayi ve hizmet sektörlerine kaymaktadır. İstihdamın sektörlere göre dağılımı incelendiğinde, tarım sektörünün yıllar geçtikçe küçüldüğü, diğer taraftan sanayi, inşaat ve hizmet sektörlerinin büyüdüğü gözlenmiştir. 2007 yılının verilerine bakıldığında ise, tarım sektörünün yanında hafif bir düşüş yaşanmıştır.

Tablo 2.3: Türkiye’de İstihdamın Sektörel Dağılımı

(Bin Kişi, %)

	TARIM	SANAYİ				HİZMETLER				
Yıllar	A	B	C	D	E	F	G	H	I	Toplam
2000	7,769	81	3,638	91	1,364	3,817	1,067	709	3,044	21,580
	36.00%	0.38%	16.86%	0.42%	6.32%	17.69%	4.94%	3.29%	14.11%	100%
2001	8,089	98	3,581	95	1,110	3,737	1,034	697	3,083	21,524
	37.58%	0.46%	16.64%	0.44%	5.16%	17.36%	4.80%	3.24%	14.32%	100%
2002	7,458	120	3,731	103	958	3,980	1,004	697	3,303	21,354
	34.93%	0.56%	17.47%	0.48%	4.49%	18.64%	4.70%	3.26%	15.47%	100%
2003	7,165	83	3,663	100	965	4,052	1,022	738	3,359	21,147
	33.88%	0.39%	17.32%	0.47%	4.56%	19.16%	4.83%	3.49%	15.88%	100%
2004	7,400	104	3,801	82	1,030	4,179	1,100	786	3,309	21,791
	33.96%	0.48%	17.44%	0.38%	4.73%	19.18%	5.05%	3.61%	15.19%	100%
2005	6,493	120	4,084	80	1,173	4,560	1,133	876	3,527	22,046
	29.45%	0.54%	18.52%	0.36%	5.32%	20.68%	5.14%	3.97%	16.00%	100%
2006	6,088	128	4,186	93	1,267	4,730	1,163	1,011	3,665	22,330
	27.26%	0.57%	18.75%	0.42%	5.67%	21.18%	5.21%	4.53%	16.41%	100%
2007*	5,643	135	3,959	101	1,236	4,489	1,124	1,009	3,562	21,260
	26.54%	0.63%	18.62%	0.48%	5.81%	21.11%	5.29%	4.75%	16.75%	100%
2008*	5,699	127	4,109	94	1,246	4,538	1,081	1,121	3,641	21,656
	26.32%	0.59%	18.97%	0.43%	5.75%	20.95%	4.99%	5.18%	16.81%	100%

Kaynak: TÜİK, Hane Halkı İş gücü Anketi

* TCMB

A: Tarım, ormancılık, avcılık ve balıkçılık, B: Madencilik ve taşocakçılığı, C: İmalat sanayi, D: Elektrik, gaz ve su, E: İnşaat ve bayındırlık işleri, F: Toptan ve perakende ticaret, lokanta ve oteller, G: Ulaştırma, haberleşme ve depolama. H: Mali kurumlar, sigorta, taşınmaz mallara ait işler ve kurumları, yardımcı iş hizmetleri. I: Toplum hizmetleri, sosyal ve kişisel hizmetler.

Hizmet sektörlerinde istihdam artışı, üretim sektörlerine göre çok yüksektir. İşgücünün en az faaliyet gösterdiği sektörler, madencilik ve enerji (elektrik, gaz ve su) ile ilgili sanayi faaliyet kollarıdır.

Ekonomik gelişme süreci içinde tarımın sanayiye ve öteki ekonomik sektörlerle işgücü transfer etmektedir. 1970’li yılların başında Türkiye’de toplam iş gücünün yaklaşık 2/3 ‘ü tarımda istihdam edilmekteydi. Zaman içinde işgücü 20,3 milyondan (1972), 23,5 milyona yükseldi(2007). Buna karşılık, tarım sektörü istihdamı 1980’e kadar, mutlak olarak artsa da oransal olarak azaldı. 1980’den sonra ise tarımın istihdamdaki payı hem mutlak olarak, hem de oransal olarak azalmaya devam etti. 1990’lı yıllarda tarımın istihdamdaki payı artık %43’ün altına düşmüştür.(Şahin,

2000,245) Tablo 2.3. 'te görüldüğü gibi tarımın istihdamdaki payı 2008 yılı itibariyle bu oran %26,32'ye kadar gerilemiştir.

Çalışan nüfusun sektörel dağılımı aynı zamanda sanayileşme derecesini göstermektedir. Türkiye'de 2000'de istihdam edilenlerin yaklaşık %17,6'sı (3,810 Bin Kişi), 2008 yılında ise %19,99'u (4,330 Bin Kişi) sanayide istihdam edilmiştir. Sanayinin bu durumu, Türkiye'de ki toplam istihdamda ki payını çok düşük olduğunu göstermektedir. İşgücü kullanımı bakımından ülkemizde tarım sektörünün hala çok büyük bir yeri olduğuna işaret etmektedir.

Hizmetlerdeki, hızlı istihdam artışı oldukça evrensel bir oldu olmakla birlikte, istihdamın Türkiye'deki sektörel dağılımının gelişimi, sanayi devrimini yaşayan ülkelerde gözlenen tarımdan-sanayiye ve sanayiden-hizmetlere şeklindeki tarihsel kalıptan farklı, tarımdan-hizmetlere direk geçişin daha yoğun olduğu görülmektedir. (Şahinöz, 2001, 439) Tarımdan beslenen iki sektörden bir olan hizmetler, inşaat sektörüyle birlikte ele alındığında, 2000'de %46,6 (10,001 Bin Kişi) iken, bu oran 2008'de %53,69'a (11,627 Bin Kişi) kadar yükselmiştir. Hizmet sektörü içerisinde en büyük alt sektörler ticaret ve diğer hizmetler olarak anılan alt sektörlerdir. Hizmet sektörüne en az katkıyı sağlayan sektörler ulaştırma ve mali sektördür.

Tablo 2.4: Son çalışılan iktisadi faaliyet kollarına ve yıllara göre işsizler

(Bin Kişi)

Yıllar	A	B	C	D	E	F	G	H	I	İ
2000	467	125	4	258	2	199	255	57	42	88
2001	477	134	5	416	2	311	365	67	69	121
2002	514	168	9	513	4	383	470	126	102	174
2003	480	222	96	463	3	398	466	112	83	170
2004	612	182	10	468	5	359	465	118	88	191
2005	553	167	11	494	6	360	504	111	94	219
2006	490	182	10	480	6	332	514	115	98	219
2007*	455	188	11	467	2	362	508	120	109	230

Kaynak: TÜİK, Hane Halkı İş gücü Anketi

* 2007 ADNKS Toplam Nüfus Rakamları kullanılmıştır. 2007 on aylık veriler kullanılarak hesaplanılmıştır.

A: Daha önce çalışmamış olanlar, **B:** Tarım, ormancılık, avcılık ve balıkçılık, **C:** Madencilik ve taşocakçılığı, **D:** İmalat Sanayi, **E:** Elektrik,gaz ve su, **F:** İnşaat ve bayındırlık işleri, **G:** Toptan ve perakende ticaret,lokanta ve oteller, **H:** Ulaştırma,haberleşme ve depolama, **I:** Mali kurumlar,sigorta,taşınmaz mallara ait işler ve kurumları,yardımcı iş hizmetleri, **İ:** Toplum hizmetleri,sosyal ve kişisel hizmetler

İktisadi faaliyet kollarına göre işsizlik rakamları, kişinin son çalıştığı iş kolu ile daha önce hiçbir işte çalışmamış olan ve iş arayan işsiz nüfus sayesinde hesaplanır. Türkiye’de 2000-2007 arasındaki iktisadi faaliyet kollarına göre işsizlik rakamları Tablo 2.4’te verilmiştir. Tabloda daha önce çalışmamış olanlar ile Tarım, Ormancılık, Avcılık ve Balıkçılık alanında ki işsizlik yıllar itibariyle dengesiz bir dağılım göstermektedir. En çok işsizlik Daha önce hiçbir işte çalışmamış olanlar ile Toptan ve perakende ticaret, lokanta ve oteller de çalışanlar da görülmektedir. En az işsizlik ise Madencilik, Taşocakçılığı ile Elektrik, gaz ve su sektörlerinde gerçekleşmiştir.

2.4.2. Türkiye’de İstihdamın Meslek Gruplarına Göre Dağılımı

Türkiye’de istihdamın gelişimini belirlemek ve istihdamın hangi alanlarda dağıldığının belirlenmesi açısından mesleklere göre dağılımın incelenmesi önem arz etmektedir.

Ülke nüfusunun yaklaşık üçte birine yakın bölümü tarımsal ya da kırsal alanda yaşıyor olduğu halde milli gelirde tarımın yeri ancak % 8 – 10 düzeyinde

gerçekleşmektedir. Türkiye’de tarım sektöründe göze çarpan eğilimler, küçük meta üretiminin yaygın olması, toprak dağılımının çok parçalı olması ve verim düşüklüğünden kaynaklanmaktadır. Tarım kesiminde nüfus artış hızı ülke ortalamasının üstündedir, bunun nedenlerinin başında miras yoluyla toprakların küçülmesine sebep olmakta ve kente olan göçü hızlandırmaktadır. Oysaki küçük parçalara bölünmüş yaygın toprak yapısı maliyetleri yükseltmesinin yanında, tarım üretiminde verimsizliğe yol açmaktadır. Oysaki dünyada tarım ve hayvancılıkta da bir modernleşme ve dönüşüm söz konusudur. Tarım sektörü günümüzde artık yeni teknoloji ile ve çağdaş ekonomik normlarla geliştirilen bir sektördür. Bu nedenle tarım sektörünün hızlı bir değişim için ülkemizde de toprak birleşmeleri ve yeni teknoloji kullanımı kaçınılmazdır.(Arı, 2006, 63)

Tablo 2.5’de Türkiye’de istihdamın mesleklere göre dağılımı gösterilmiştir. Bu tabloda geçmişte bir tarım ülkesi olmamızdan kaynaklanan bir tarım ve tarım türevi meslekler (hayvancılık, avcılık, ormancılık ve su ürünleri çalışanlar) yoğun çalışılan meslekler olmuştur. 2001 yılında tarımın genel meslek gruplarındaki payı %36,0 (7,773 bin kişi) iken, günümüzde tarımdan diğer mesleklere göç nedeniyle bu oran %22,0’ye (4,641 bin kişi) kadar gerilemiştir. En büyük düşüşü 2004 ve 2005 yılları arasında gerçekleştirmiştir.

Tarım dışı meslek gruplarına bakıldığında tarımdan sonra en çok tercih edilen meslekler arasında hizmet sektörü gelmektedir. Tablo 2,5’de hizmet sektörü çalışan meslek erbapları, Hizmet ve satış elemanları, Kanun yapıcılar, üst düzey yöneticiler ve müdürler, Profesyonel meslek mensupları ile Yardımcı profesyonel meslek mensuplarından oluşmaktadır. Tablomuzda 2001 yılında bu mesleklerin genel dağılımı % 32,1’iken, (6900 bin kişi) 2004’te %34,6’ya (7550 bin kişi) 2007’de ise %39,0’a (8256 bin kişi) çıkmıştır. Bu meslekler arasında en büyük payı hizmet ve satış elemanları alırken ondan sonra en büyük payı, kanun yapıcılar, üst düzey yöneticiler ve müdürler almaktadır. Artış hızı olarak bu meslekler arasında en büyük artışı sağlayan yine hizmet ve satış elemanları almaktadır. Hizmet ve satış elemanı olarak çalışanlar Tablo 2.5’de 2001 yılında %8,9’iken (1,928 bin kişi), bu oran 2007 yılında %12,0’ye (2,524 bin kişi) kadar artış göstermiştir. Bu meslekler arasında artış hızı en yavaş

olanlar ise; Kanun yapıcılar, üst düzey yöneticiler ve müdürler ile Profesyonel meslek mensupları olmuştur.

Sanayi sektöründe çalışılan meslek erbapları ise, Sanatkârlar ve ilgili işlerde çalışanlar ile Tesis ve makine operatörleri ve montajcılardan oluşmaktadır. Bu mesleklerin diğer meslek gruplarına göre dağılımı ise, 2001 yılında %23,3'iken (5,015 bin kişi) 2006'da bu oran %24,7'ye (5,515 bin kişi) yükselmiştir.

Tablo 2.5: Türkiye’de İstihdamın Mesleklere Göre Dağılımı

(Bin Kişi)

Yıllar		Toplam	A	B	C	D	E	F	G	H	I
2001	(Bin)	21,524	1,731	1,237	1,052	952	1,928	7,773	3,299	1,716	1,836
	(%)	100	8,0	5,7	4,8	4,4	8,9	36,0	15,3	7,9	8,5
2002	(Bin)	21,354	1,755	1,324	1,037	1,140	2,172	6,784	3,079	1,764	2,299
	(%)	100	8,2	6,2	4,9	5,3	10,2	31,8	14,4	8,3	10,8
2003	(Bin)	21,147	1,845	1,383	1,062	1,196	2,179	6,755	2,944	1,801	1,982
	(%)	100	8,7	6,5	5,0	5,7	10,3	31,9	13,9	8,5	9,4
2004	(Bin)	21,791	1,859	1,317	1,064	1,115	2,195	6,450	3,011	2,106	2,674
	(%)	100	8,5	6,0	4,9	5,1	10,1	29,6	13,8	9,7	12,3
2005	(Bin)	22,045	2,162	1,405	1,215	1,188	2,270	5,674	3,194	2,253	2,685
	(%)	100	9,8	6,4	5,5	5,4	10,3	25,7	14,5	10,2	12,2
2006	(Bin)	22,330	2,026	1,470	1,323	1,323	2,538	5,112	3,179	2,336	3,023
	(%)	100	9,1	6,6	5,9	5,9	11,4	22,9	14,2	10,5	13,5
2007*	(Bin)	21,189	1,815	1,295	1,358	1,264	2,524	4,641	2,992	2,287	3,013
	(%)	100	8,6	6,1	6,4	6,0	12,0	22,0	14,1	10,8	14,2

Kaynak: TÜİK, Hane Halkı İş gücü Anketi

* 2007 ADNKS Toplam Nüfus Rakamları Kullanılmıştır.

A: Kanun yapıcılar, üst düzey yöneticiler ve müdürler, **B:** Profesyonel meslek mensupları, **C:** Yardımcı profesyonel meslek mensupları, **D:** Büro ve müşteri hizmetlerinde çalışan elemanlar, **E:** Hizmet ve satış elemanları, **F:** Nitelikli tarım, hayvancılık, avcılık, ormancılık ve su ürünleri çalışanları, **G:** Sanatkârlar ve ilgili işlerde çalışanlar, **H:** Tesis ve makine operatörleri ve montajcılar, **I:** Nitelik gerektirmeyen işlerde çalışanlar.

Bu meslek grubundaki artışın düşük olmasının nedenleri arasında ülkemizin hala yüksek bir oran da tarım ve tarım türevi mesleklerde çalışıyor olması gelmektedir. Ayrıca bu meslek grupları içinde Sanatkârlar ve ilgili işlerde çalışanlarda bir düşüş kaydedilmiştir. Sanatkârlar ve ilgili işlerde çalışanlar 2001 senesinde %15,3 (3,299 bin

kişi) iken bu oran 2007’de %14,1’e (2,992 bin kişi) gerilemiştir. Tesis ve makine operatörleri ve montajcılar meslek grubunda ise, 2001 yılında %7,9 (1,716 bin kişi) iken, bu oran 2007 yılında %10,8’e (2,287 bin kişi) kadar artış göstermiştir.

Bu meslek gruplarına dahil olmayan ve herhangi bir vasfı bulunmayan çalışanlar ise Tablo 2.5’te nitelik gerektirmeyen işlerde çalışanlar olarak gösterilmiştir. Nitelik gerektirmeyen işlerde çalışanlar ise diğer meslek gruplarına göre dağılımı ise, 2001 yılında %8,5 (1,836 bin kişi) iken, bu oran %14,2’ye (3,013 bin kişi) yükselmiştir. Nitelik gerektirmeyen işlerde çalışanların bu derece yüksek olmasının nedenlerinin başında mesleki eğitimlerin yeterince yaygınlaştırılamaması gelmektedir.

2.4.3. Türkiye’de İstihdamın İşteki Durumuna Göre Dağılımı

Türkiye’de ekonomik gelişme ve istihdam ilişkisinde önemli göstergelerden biriside statü dağılımı yani istihdam edilenlerin işteki durumudur. Gelişmiş ülkeler de işteki duruma göre bakıldığında temel gösterge, toplam istihdam içinde ücretli-maaşlı çalışanların oranının diğer gruplara göre yüksek olmasıdır. Ülkemizde, geçmişte istihdam edilenlerin işteki durumu açısından en belirgin özelliği, ücretli veya maaşlı kesimin payının düşük ve ücretsiz aile işçiliğinin yaygın oluşuydu. Ancak günümüzde bu kabul edilen görüş değişmiştir. Tablo 2.6’da görüldüğü gibi, 2000 yılında %38,71(8.384 Bin) olan ücretli veya maaşlı çalışanlar, 2007 yılında %50’lere dayanmıştır. Bunun altında yatan nedenler ise, Ücretsiz aile işçilerinin ve Yevmiyeli çalışanların ekonomik krizler nedeniyle ücretli veya maaşlı bir işe geçmesidir. Diğer bir neden ise, Yevmiyeli çalışanların büyük bir kısmı, Ücretsiz aile işçisinin ise belirli bir kısmı tarım sektöründe çalışmaktadır. Son yıllarda tarım sektörünün küçülme sürecinde olması nedeniyle de bu sektörlerdeki çalışanlar ücretli veya maaşlı işlerde istihdam edilmektedir. Kamu sektörünün sürekli bir büyüme sürecinde bulunması ve bu artışların hizmet sektörüne yansımaları önemli bir faktördür.

Kendi hesabına çalışanlar ise, genellikle ticaret alanında hizmet göstermektedir. 2000 yılında kendi hesabına çalışanların oranı %24,67 (5.324 Bin) iken, 2007 yılında bu oran %22,52’ye (5.125) kadar gerilemiştir. 2000 yılına bakıldığında Kendi hesabına veya ücretsiz aile işçisi olarak hizmet verenlerin oranlarına bakıldığında, ikisinin

toplamı, Türkiye’de istihdamın %46,26’sı ücretli olmaktan çok kendi hesabına çalışmakta olduğu veya ücretsiz aile işçisi olduğu görülmektedir.

Tablo 2.6: Türkiye’de İstihdamın İşteki Durumuna Göre Dağılımı

Yıllar	Ücretli veya maaşlı	Yevmiyeli (mevsimlik, arızı,geçici)	İşveren	Kendi hesabına	Ücretsiz aile işçisi	TOPLAM
2000	8.354 (38,71)	2.134 (9,89)	1.109 (5,14)	5.324 (24,67)	4.66 (21,59)	21.584 (100)
2001	8.385 (38,96)	1.771 (8,23)	1.139 (5,29)	5.365 (24,93)	4.865 (22,60)	21.524 (100)
2002	8.979 (42,05)	1.646 (7,71)	1.186 (5,55)	5.089 (23,83)	4.455 (20,86)	21.354 (100)
2003	9.042 (42,76)	1.665 (7,87)	1.052 (4,97)	5.25 (24,83)	4.138 (19,57)	21.147 (100)
2004	9.279 (42,58)	1.8 (8,26)	1.02 (4,68)	5.388 (24,73)	4.303 (19,75)	21.791 (100)
2005	10.358 (46,98)	1.59 (7,21)	1.132 (5,13)	5.438 (24,67)	3.527 (16,00)	22.046 (100)
2006	11.017 (49,34)	1.6 (7,17)	1.201 (5,38)	5.246 (23,49)	3.266 (14,63)	22.33 (100)
2007*	11.481 (50,46)	1.636 (7,19)	1.227 (5,39)	5.125 (22,52)	3.284 (14,43)	22.751 (100)

Kaynak: TÜİK, Hane Halkı İş gücü Anketi

*2007 yılı dokuz aylık veriler kullanılarak hesaplanılmıştır.

İşveren açısından bakıldığında ise, herhangi bir değişiklik olmadığı görülmektedir. İşveren sayısı, 2000 yılında %5,14(1.109 Bin) kişi iken, 2007 yılında %5,39(1.227 Bin) oranı seviyesinde gerçekleşmiştir.

2.4.4. Türkiye’de İstihdamın Eğitim Durumuna Göre Dağılımı

İyi eğitilmiş vasıflı işgücünün varlığı, bu işgücünün toplam işgücü içindeki oranı, bu kaynağın bilgi ve becerisini kullanması ülkelerin gelişebilmesi için çok önemli bir role sahiptir. Gelişmiş ülkelere bakıldığında vasıflı ve eğitilmiş işgücünün oransal olarak daha yüksek olduğu görülür. Bu nedenle ülkemizde istihdam edilen işgücünün eğitim düzeyini ele alıp kalkınma süreci içinde bulunduğumuz yeri anlamak açısından önemlidir.(Ay, 2007, 79)

Nüfus miktarı ve nüfus artış hızı işgücünün niceliğini etkilerken, eğitim ise niteliğinin geliştirilmesinde önemli bir rol oynamaktadır. Ülke genelinde toplam nüfusun ve mevcut işgücünün eğitim düzeyi ile ilgili verilere baktığımızda, eğitim

sistemimizin işgücü talebinin niteliğine uygun, yönlendirici bir yapıda kurulmadığı görülmektedir. Toplam nüfus ve işgücünün istenilen niteliğe sahip olamamasına karşın, gerek örgün eğitimde gerekse yaygın eğitimde bu durumu düzeltecek nicel ve nitel başarının sağlanabildiğini görememekteyiz.(Murat, 2007, 200)

Eğitim durumu, çalışanların niteliğinin, yani potansiyel verimliliğinin, dolayısıyla uluslararası ücretlerin ve kişi başına gelirin belirleyicisi konumundadır. Tablo 2.7'ye göre 2000-2007 yılları arasında istihdam edilenlerde okur yazar oranında büyük bir değişim görülmektedir. Türkiye'de eğitim durumuna göre istihdam edilenlere bakıldığında en büyük pay ilköğretim mezunlarıdır. İlkokul mezunları 2000 yılında %52,75(11.384 Bin Kişi) iken bu oran, 2007 yılında büyük bir düşüşle %41,85'e (9.521 Bin Kişi) gerilemiştir.

Tablo 2.7: Türkiye'de İstihdamın Eğitim Durumuna Göre Dağılımı

Yıllar	A	B	C	D	E	F	G	H	TOPLAM
2000	1.917 (8,88)	708 (3,28)	11.384 (52,75)	2.067 (9,58)	2.333 (10,81)	1.233 (5,71)	1.894 (8,78)	44 (0,20)	21.581 (100)
2001	1.899 (8,82)	748 (3,48)	11.201 (52,04)	2.043 (9,49)	2.185 (10,15)	1.415 (6,57)	1.95 (9,06)	84 (0,39)	21.524 (100)
2002	1.649 (7,72)	678 (3,18)	10.794 (50,55)	2.174 (10,18)	2.186 (10,24)	1.609 (7,53)	2.14 (10,02)	125 (0,59)	21.354 (100)
2003	1.493 (7,06)	608 (2,88)	10.327 (48,83)	2.236 (10,57)	2.234 (10,56)	1.736 (8,21)	2.333 (11,03)	18 (0,59)	21.147 (100)
2004	1.481 (6,80)	83 (3,81)	10.495 (48,16)	2.301 (10,56)	2.499 (11,47)	1.615 (7,41)	2.241 (10,28)	33 (0,85)	21.791 (100)
2005	1.265 (5,74)	972 (4,41)	9.809 (44,49)	2.413 (10,95)	2.507 (11,37)	1.994 (9,04)	2.54 (11,52)	546 (1,51)	22.046 (100)
2006	1.188 (5,32)	993 (4,45)	9.572 (42,87)	2.456 (11,00)	2.458 (11,01)	2.206 (9,88)	2.774 (12,42)	683 (2,48)	22.33 (100)
2007*	1.128 (4,96)	1.006 (4,42)	9.521 (41,85)	2.338 (10,28)	2.526 (11,10)	2.313 (10,17)	2.966 (13,04)	0.953 (4,19)	22.752 (100)

Kaynak: TÜİK, Hane Halkı İş gücü Anketi

*2007 yılı dokuz aylık veriler kullanılarak hesaplanılmıştır.

A: Okuma-yazma bilmeyen, B: Okuma yazma bilen fakat bir okul bitirmeyen, C: İlkokul, D: Ortaokul veya dengi meslek okul, E: Genel lise, F: Lise dengi meslek okul, G: Yüksekokul veya fakülte, H: İlköğretim.

Tablo 2.7'de Yüksekokul veya fakültelerden mezun olanların oranına bakıldığında ise, 2000 yılında %8,78(1.894 Bin Kişi) iken, bu oran 2007 yılında %13,04'e (2.966 Bin Kişi) ulaşmıştır. Eğitim durumuna göre istihdam edilenlerin küçük

bir kısmı olan % 10-15'i Yüksek okul veya fakültelerden mezun olmuştur. Geri kalan %90'lık kısım gösteriyor ki Türkiye'de çalışanların büyük bir kısmı Lise ve altı bir eğitim görmüştür.

2.4.5. Türkiye'de Eksik İstihdam Durumu

Türkiye'de eksik istihdam rakamları genellikle işsizlik rakamlarıyla birlikte ele alınır. Tarım - tarım dışı ayırımı yapılmaksızın hesaplanan eksik istihdam oranı çok yüksek çıktığından (% 7-8 civarında) genel eğilim bu oranı, düşük hesaplanan işsizlik oranlarına eklemektir. Oysa eksik istihdam rakamları iki nedenle yanıltıcıdır. Birinci neden, normal çalışma saatlerinin altında çalışma olgusu, sektörün doğası gereği tarımda son derece yaygındır. Bizi ilgilendiren tarım dışında eksik istihdamın durumudur.

Eksik istihdam, düşük ücretler, kötüleşen çalışma şartları, geçici ve istihdam güvencesinden yoksun işlerin artması piyasa şartlarının bozulduğunun göstergesi durumundadır. (Aykaç, 2000: 564)

Ülkemizde eksik istihdam iki şekilde ölçülmeye çalışılmaktadır. Bunlar görülebilir eksik istihdam ve görülebilir istihdam dışında kalan eksik istihdam yani gizli eksik istihdam olarak ölçüm yapılmaktadır.

Görülebilir eksik istihdam, referans döneminde ekonomik nedenlerle kırk saatten daha az süre ile çalışıp mevcut işinde yada ikinci bir işte daha fazla süre çalışmaya müsait olan kişileri kapsamaktadır. Bu şekilde ki eksik istihdam; teknik veya ekonomik nedenlerle geçici olarak iş yavaşlatılması veya durdurulması, iş olmaması ya da tam gün iş bulunamaması veya işin son hafta içinde başlaması veya bitmesinden kaynaklanmaktadır.

Gizli eksik istihdam ise; görülebilir eksik istihdamın dışında kalanlardan mevcut işinden elde ettiği gelirin azlığı yada kendi mesleğinde istihdam edilmediği gibi nedenlerle mevcut işini değiştirmek istediği yada ikinci bir iş aradığını bildiren kişilerdir. (Tüik, 2007, 26-27)

Yani, eksik istihdam şu üç grubu kapsamaktadır:

- Çalışmak istediği halde kendi iradesi dışında 40 saatten daha az çalışanlar,
- Kendi mesleğinde iş bulamadığı için başka mesleklerde istihdam edilenler,
- Olması gereken gelirin altında istihdam edilenler.

Bu nedenlerle, eksik istihdam, istihdamın yapısını bozmakta ve verimliliği düşürmektedir. Eksik istihdamda bulunanlar, bir yandan sınırlı imkânlarıyla da olsa belirli bir gelir elde edip hayatlarını devam ettirirlerken, diğer yandan da iş aramaya devam etmektedirler. Ancak referans döneminde bir işte olmaları nedeniyle de işsizler grubuna dâhil edilmemektedirler.(Murat, 2007, 394)

Eksik istihdamı tarım dışı faaliyetlerle sınırlı olarak incelemek konuya açıklık getirmesi bakımından faydalı olacaktır. Bunun nedeni ise, tarımsal işlerin niteliği nedeniyle tarımda mevsimsel eksik istihdamın bulunması doğal bir durum olmasıdır.

Eksik istihdamın hem miktarı hem de işgücü içindeki payı zamanla azalmaktadır. Tablo 2.8. görüldüğü gibi 1990-2000 yılları arasında Türkiye’de eksik istihdam sürekli bir artış trendi içinde olduğu görülmektedir. 2000 yılları takiben gerçekleşen değerlere bakıldığında tarım dışı sektörlerde eksik istihdam hem miktar hem de işgücü içindeki payı azaldığı görülmektedir.

Tablo 2.8. Türkiye’de Tarım Dışı Sektörlerde Nedenlerine Göre Eksik İstihdam

Tarım Dışı Eksik İstihdam (1000,%)								
	Toplam Eksik istihdam		Görülebilir Eksik İstihdam		Gizli Eksik İstihdam (Diğer)			
			Ekonomik nedenlerle 40 saatten az çalışan		Gelir azlığı nedeniyle iş arayan		Esas mesleğinde çalışmadığı için iş arayan	
Yıllar	Kişi	%	Kişi	%	Kişi	%	Kişi	%
1990	853	100	179	21	652	76.5	22	2.6
1995	940	100	220	23.4	695	73.9	25	2.7
2000	1161	100	283	24.4	853	73.5	25	2.2
2006*	890	100	136	15.3	714	80.2	40	4.5

Kaynak : DİE, 2002.

* TÜİK,2006.

1990 yılları verilerine göre tarım dışı istihdam dışındaki sektörlerde eksik istihdam, 853 Bin Kişi iken, 2000 yılında 1.161 Bin Kişiye çıkmıştır. 2006 yılında ise, büyük bir düşüşle, 890 Bin Kişiye gerilemiştir.

Tarım dışı toplam eksik istihdamın bileşimi incelendiğinde ise, yaklaşık olarak toplam içinde dörtte üçünün “gelir azlığı nedeniyle iş arayanlardan” oluştuğu görülmektedir. Bunun nedeni ise çalışan nüfusun birçoğunun gelir düzeyinin yetersiz olması nedeniyle, daha yüksek ücretli yeni iş arayışı içinde olmaları gelmektedir. Gelir azlığı nedeniyle iş arayanlara bakıldığında da 1990 yılında %76,5 (652 Bin Kişi) iken, bu oran 2006 yılında %80,2(714 Bin Kişi) olarak gerçekleşerek toplam içinde aldığı pay artarken miktar olarak azalış göstermiştir.

Bunun dışında kalan, ekonomik nedenlerle 40 saatten az çalışan grup ise, toplam istihdam içinde gerçek anlamda eksik istihdamın gerçekleştiği kısmını oluşturmaktadır. Ekonomik nedenlerle 40 saatten az çalışan gruba bakıldığında ise, 1990’da %21(179 Bin Kişi) iken, bu oran 2006’da %15,3(136 Bin Kişi) olarak gerçekleşmiştir. Değerlere bakıldığında bu oranın ve işgücü miktarının düşüş trendinde olduğu görülmektedir.

Esas mesleğinde çalışmayarak bulabildiği herhangi bir işte çalışmak mecburiyetinde kalan diğer bir eksik istihdam kısmında ise, 1990’da %2,6(22 Bin Kişi) iken, bu oran 2006 yılında %4,5(40 Bin Kişi) olarak gerçekleşmiştir.

Ülkemizdeki eksik istihdam oranlarına bakıldığında toplam içinde ki payları önemsenmeyecek kadar fazla olduğu görülmektedir. Eksik istihdamın bu derece yüksek olması işgücünün verimliliğini önemli bir ölçüde etkileyerek, doğal faktörler arasında emek faktörünün etkinliğini azaltarak, kaynak israfına neden olmaktadır.

2.4.6. Türkiye’de Çocuk İstihdam Durumu

Endüstri devrimi sonrası, devlet müdahalesinin olmadığı dönemlerde bugünkü gelişmiş ülkelerin çoğunda çocukların az ücretle ağır iş koşullarında çalıştırıldığı bilinmektedir. Ancak, devletin ekonomiye müdahalesi ve özellikle de sosyal devlet anlayışının güçlenmesi, beraberinde çalışma yaşamına yönelik bazı sosyal politikaların

uygulama alanı bulmasını sağlamış ve çocuk istihdamının azaltılması yönünde tedbirlerin alınmasını gerektirmiştir.(Kavi, 2008, 274)

Ancak, birçok tedbire rağmen günümüzde özellikle de az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde çocuk istihdamının giderek artış gösterdiği bir gerçektir. Bunun önemli nedenlerinden biri de ülkeler için küresel ekonomide rekabet avantajı elde etmek ve haksız rekabete dayalı bir strateji izlemek anlamına gelen “Sosyal Damping” uygulamalarıdır. Türkiye de bu tür ülkeler arasında yer almakta ve en çok çocuk çalıştıran ülkeler sıralamasında Kenya, Bangladeş ve Haiti’den sonra gelmektedir.(Çakır, 2005,1)

Çocukları çalışmaya iten nedenlerin başında, gelir dağılımındaki adaletsizlik gelir. Özellikle bu durum, düşük gelir grubundaki ailelerin giderek artış göstermesidir. Bunun sonucunda, bir aileden daha fazla kişinin emek piyasasına girmesi zorunlu hale gelmekte ve böylece, çocuklar da çalışmaya yönelmektedir.

Ayrıca, hızlı nüfus artışı, iç göç ve çarpık kentleşme gibi sosyal bazı problemlerin ortaya çıkardığı ekonomik sorunlar, aile kurumunun parçalanmasına neden olmakta, bunun sonucunda da çocuklar erken yaşlarda çalışma hayatına atılmaktadır.(Kavi, 2008, 275)

Çocuk istihdamının nedenleri Türkiye’de ve dünyada paralellik göstermektedir. Daha ayrıntılı şekilde çocuk istihdamın temel nedenlerinden bahsedecek olursak:

- Yoksulluk ve adaletsiz gelir dağılımı
- Eğitim imkânlarından yoksunluk
- Nüfus artışı, çarpık kentleşme ve göç
- Ucuz ve kayıt dışı işgücü niteliği
- Esnek üretim
- Denetim eksikliği
- Çocukların yasadışı faaliyetlerde kullanılmasının kolay olması
- Kültürel faktörler

- Ücretsiz aile işçiliği
- Çocuğun bağımsız birey niteliğinin henüz gelişmemiş olması başlıca nedenlerdir.(Alp ve Sunal, 2008, 3)

Tablo 2.9’da Türkiye’de yaş gruplarına göre tarım, sanayi, ticaret ve hizmetler sektörlerinde çalışan çocuk istihdam rakamları verilmiştir. Ekonomik faaliyet kolları arasında çocuk istihdamı en çok tarım sektöründe çalıştırılmaktadır. Çocuk istihdamı genellikle tarım da yer almasının nedeni ise; çalıştırılan çocukların aile işçisi olması veya mevsimlik işçi olarak çalıştırılmaları gelmektedir. 1994 yılında tarım sektöründe çalıştırılan çocuk istihdamı 1.510 bin kişi iken bu rakam 2006 yılında 392 bin kişiye gerilemiştir. Tarım sektöründe bu kadar fazla çocuğun çalıştırılmasının en önemli nedeni 90’lı yıllarda bir tarım ülkesi durumunda olan Türkiye 2000’lerden sonra tarımın yerinin yavaş yavaş sanayinin alması bu sektörde çalışanlarında azalmasına neden olmuştur.

Tablo 2.9: Yaş grubu, cinsiyet ve sektörlerle göre çalışan çocuklar

(Bin Kişi)

	TOPLAM			TARIM			SANAYİ			HİZMETLER		
Yıllar	1994	1999	2006	1994	1999	2006	1994	1999	2006	1994	1999	2006
Toplam	2 269	1 630	958	1 510	990	392	385	322	271	374	318	294
6-14	958	609	318	730	461	182	106	70	50	121	78	86
15-17	1 311	1 021	639	779	529	210	279	252	221	253	240	208
Erkek												
Toplam	1 372	954	631	762	460	203	276	239	186	335	255	242
6-14	567	340	206	388	226	102	70	50	31	111	64	73
15-17	805	615	425	374	235	101	206	189	155	224	191	169
Kadın												
Toplam	897	675	326	748	529	189	109	83	85	40	63	52
6-14	391	269	112	343	235	80	37	20	19	11	14	13
15-17	507	406	214	405	294	109	73	63	66	29	49	39

Kaynak: TÜİK, Hane Halkı İş gücü Anketi

Sanayi sektöründe 1994’de 386 bin çocuk çalıştırılırken bu oran 2006 verilerine göre 271 bin kişiye gerilemiştir. Hizmetlerde çalıştırılan çocuk istihdamı ise sanayi sektöründe çalıştırılan çocuk istihdamı rakamlarıyla paralellik gösterdiği görülmektedir. 1994’te 374 bin çocuk istihdam edilirken, 2006 yılında 294 bin çocuğa gerilemiştir.

Bütün bu veriler ışığında çocuk istihdamı sorununun kısa sürede ortadan kaldırılması mümkün görülmemektedir. Bu sorunun temel nedenleri olan yoksulluk, okullaşma oranı ve benzeri sosyo-ekonomik unsurların giderilmediği sürece devam edeceği kesindir. Örneğin, DİE'nin 2004 verilerine göre ülkemizde ilköğretimdeki okullaşma oranı %89,6 olmasına karşın özellikle doğu ve güneydoğu bölgelerinde okullaşmanın yetersizliği, çocukların okula gitme eğilimi düşürmekte ve onların çalışmaya yönelmelerini sağlamaktadır. (Çakar, 2003, 1) Dolayısıyla okullaşma oranı ne kadar yüksek olursa, çocuk istihdamı da o kadar düşecektir.

Sonuç olarak, çocuk istihdamının önlenmesi önemli sosyal politikalar gerektirmektedir. Öyle ki, sadece işletmelere yaptırım uygulamak yetmemekte, çocukların çalışma zorunluluğunu ortadan da kaldırmak gerekmektedir. Dolayısıyla ülkemiz de dâhil olmak üzere bu konuda sorun yaşayan tüm devletlerin çift yönlü bir politika uygulaması gerekmektedir.(Kavi, 2008, 276)

2.4.7. Türkiye’de İstihdamın Cinsiyet ve Yaş Gruplarına Göre Dağılımı

İşgücünün cinsiyete göre dağılımını incelememiz ülkemizin sosyo-ekonomik yapısını ortaya koymamız açısından önem arz etmektedir. Ekonomileri tarıma dayalı olan ekonomilerde kadın, yardımcı bir ara eleman olarak hizmet verirken, sanayi ülkelerindeki kadın iş gücü piyasasında ki payı azımsanmayacak seviyelerde gerçekleşmektedir.

Toplumun sosyal yapısı içerisinde bazı grupların işsizlikten, diğerlerine göre, daha fazla etkilendikleri görülmektedir (gençler, kadınlar, özürlüler, niteliksiz işçiler, yabancı işçiler gibi). İşte işsizliğe karşı duyarlı bu gruplar içerisinde gençler önemli bir paya sahiptir. Üstelik hem genç olup hem de kadın ya da özürlü veya niteliksiz olmak bu duyarlılığı daha da arttırmaktadır.(Gündoğan,1999, 68)

İşgücünün büyük bir çoğunluğunu erkek nüfus oluşturmaktadır. Tablo 2.10’da cinsiyetlere göre istihdam edilenlerin cinsiyet ve yaş gruplarına göre dağılımı verilmiştir. Cinsiyetlere göre işgücü yıllar itibariyle bakıldığında küçük değişimler göstermiş. Tablo 2.10’da görüldüğü gibi erkek çalışanların nüfus artışına bağlı olarak

toplam bir değişim gözlenmektedir. Sürekli bir artış trendinde olan erkek işgücü, 2000 yılı itibariyle 15.780 Bin Kişi iken, 2006 yılında 16.520 Bin Kişiyeye yükselmiştir. Tablo 2.10'a göre kadın işgücü ise; 2000-2006 yılları arasında pek bir değişim görülmemiştir. 2000 yılında kadın işgücü 5.801 Bin Kişi iken, 2002 yılında bir miktar artış sağlayarak 6.122 Bin Kişiyeye yükselmişken, 2006 yılına gelindiğinde bu miktar 5.810 Bin Kişiyeye gerilemiştir.

Tablo 2.10: Türkiye’de istihdamın cinsiyet ve yaş gruplarına göre dağılımı

Erkek	15-19	20-24	25-29	30-34	35-39	40-44	45-49	50-54	55-59	60-64	65+	Toplam
2000	1.375 (8.7)	1.715 (10.9)	2.644 (16.8)	2.356 (14.9)	2.093 (13.3)	1.842 (11.7)	1.368 (8.67)	845 (5.35)	593 (3.76)	426 (2.70)	523 (3.31)	15.780
2002	1.093 (7.2)	1.503 (9.9)	2.628 (17.3)	2.434 (16.0)	2.075 (13.6)	1.815 (11.9)	1.389 (9.12)	86 (5.65)	572 (3.76)	407 (2.67)	456 (2.99)	15.232
2004	946 (5.9)	1.591 (9.9)	2.714 (16.9)	2.646 (16.5)	2.238 (13.9)	1.945 (12.1)	1.5 (9.36)	969 (6.05)	6 (3.74)	395 (2.47)	478 (2.98)	16.023
2006	954 (5.8)	1.546 (9.4)	2.747 (16.6)	2.832 (17.1)	2.377 (14.4)	2.021 (12.2)	1.583 (9.58)	1.049 (6.35)	617 (3.73)	37 (2.24)	423 (2.56)	16.520
Kadın												
2000	686 (11.8)	92 (15.9)	895 (15.4)	722 (12.4)	644 (11.1)	544 (9.4)	414 (7.1)	315 (5.4)	259 (4.5)	18 (3.1)	222 (3.8)	5.801
2002	603 (9.8)	936 (15.3)	912 (14.9)	821 (13.4)	696 (11.4)	592 (9.7)	495 (8.1)	349 (5.7)	253 (4.1)	223 (3.6)	239 (3.9)	6.122
2004	493 (8.5)	832 (14.4)	885 (15.3)	797 (13.8)	728 (12.6)	592 (10.3)	473 (8.2)	34 (5.9)	252 (4.4)	181 (3.1)	196 (3.4)	5.768
2006	452 (7.8)	779 (13.4)	911 (15.7)	849 (14.6)	786 (13.5)	647 (11.1)	482 (8.3)	363 (6.2)	237 (4.1)	15 (2.6)	154 (2.7)	5.810

Kaynak: TÜİK, Hane Halkı İş gücü Anketi

Erkek işgücünün fazla, kadın işgücünün erkek işgücüne göre az olması ve zaman içinde değişim göstermemesinin çeşitli nedenleri bulunmaktadır. Kadın işgücü arzını belirleyen sosyokültürel faktörler yani toplumsal cinsiyete dayalı işbölümü ve bu işbölümü üzerinde şekillenen toplumsal cinsiyet rolleri kadınları ev işleri, çocuk, hasta, yaşlı bakımından sorumlu tutmakta ve işgücü piyasasına çıkmasını, iş aramasını büyük ölçüde engellemektedir. Özellikle kentlerde düşük eğitilmiş ve vasıflı kadınların ev dışında gelir getirici işler yapması, kadının bireysel kararından ziyade ailenin erkek bireylerinin iznine tabi olmaktadır.(Tüik, 2005, 11). Bunların dışında, kadının çalışıp para kazanması erkeğin aileyi geçindiren aile reisi konumuna ve aile içindeki egemenliğine karşı bir tehdit olarak algılandığından kadınlara çalışma izni verilmemektedir. İzinle verilen işlerin de ataerkil denetim kuralları içinde kadına uygun kabul edilen işler olması gerekmektedir. Bunların yanı sıra, Türkiye’de kadın işgücüne talep düşük olması ve işgücü piyasasında cinsiyet temelli mesleki ayrışmaya bağlı

olarak kadınlara sunulan işlerin sınırlılığı ve koşullarının ağır olması, ücretlerinin azlığı çalışmayı kadınlar açısından da cazip olmaktan çıkarmaktadır.(Toksöz, 2007, 58)

Öte yandan, Tablo 2.10’da görüldüğü gibi, çalışanların üçte ikisi 15-40 yaş grubu olan genç nüfustan oluşmaktadır. İstihdam edilenler arasında en çok payı alan yaş grubu ise, 25-29 yaş grubudur. En az payı alan ise 60 yaş üstü çalışanlardır.

Genç işsizliğin yüksek oluşunun nedenleri ile ilgili olarak temelde iki görüş ileri sürülmektedir: Birincisine göre, ekonomik gelişmenin yavaş olması, ekonomideki dönemsel düşüşler ve asgari ücretler gibi bazı nedenlere dayalı olarak genç işsizlere yönelik talebin yetersiz olmasıdır. İkincisi ise, gençler arasındaki işsizlik oranının yüksek olmasının temel nedeni, genç işgücünün niteliğindeki eksikliklerdir. (Freeman, 1980, 6).

Türkiye’de çalışan nüfusun yapısı itibariyle genç nüfusun elinde olmasına rağmen, genç kitlenin işsizliği önemsenmeyecek kadar fazladır. Ülkemizde bu nüfusun işsizlik sorunun çözülmesi demek, geleceğin yetişkinlerinin de işsizlik sorununu çözmek olduğu unutulmamalıdır.

2.4.8. Kayıt Dışı İstihdam

Türkiye’de kayıt dışı istihdam oluşum şekilleri çeşitlilik göstermektedir. Ayrıca ülkemizde nüfus artışının yüksek bir seviyede olmasına rağmen istihdam alanlarının aynı düzeyde artış gösterememesi, formel iş bulamayanları informal sektörlerde düşük verimlilikte ve düşük ücretlerle çalışmasına neden olmaktadır.(Tüsiad, 2004, 37) Kayıt dışı istihdam uygulamada çeşitlilik arz etmektedir. Bunlar;

- A) Çalışanın çalıştığı işle ilgili kamu kurum/kuruluşlarına hiç bildirilmemesi:** Kayıt dışı çalışmanın en yaygın görülen türüdür. Çalışanların çalışmalarıyla ilgili faaliyetlerini kamu kurum ve kuruluşlarının tamamen bilgisi dışında bırakmalarıdır.

B) Çalışanın çalışmalarının ücret olarak eksik bildirilmesi:

Çalışanların çalışmalarının karşılığı olan ücret tutarının hem ilgili vergi dairesine hem de ilgili sosyal güvenlik kuruluşlarına eksik bildirilmesi sonucu ortaya çıkan eksik istihdamdır. İşverenler, istihdam ettikleri personele daha yüksek ücret ödemek için ilgili kamu kurum ve kuruluşlara genellikle asgari ücret üzerinden beyanda bulunmaları sonucu ortaya çıkan kayıt dışı istihdam türüdür.

C) Çalışanın Çalışmalarının Gün Olarak Eksik Bildirilmesi:

Kayıt dışı çalışmada sadece ücretlerin eksik bildirilmesi değil; aynı zamanda çalışmaların gün olarak da Sosyal Sigortalar Kurumu'na eksik bildirilmesi söz konusu olabilmektedir. Örneğin, bir kişi ayda 30 tam gün çalışırken, ayda 15 ya da 20 gün çalışmış gibi gösterilebilmektedir.

D) İkinci Bir İşte Çalışıp Bu İşyerindeki Çalışmaların

Bildirilmemesi: Herhangi bir işte çalışırken, gelir miktarının istenilen seviyede olmaması nedeniyle, ikinci bir işte çalışarak istenilen gelir seviyesine ulaşması durumu bir kayıt dışı gelir getirdiği için dolayısıyla yapılan işte kayıt dışı istihdam kapsamındadır.

E) Deneme Süresi İddiasıyla Kayıt Dışı Çalıştırma:

İşe yeni giren bir işçinin söz konusu işte başarılı olup olamayacağı, İş Kanunu'na göre işverene tanınan bir aylık deneme süresinde gözlemlenebilmektedir. Bu süre zarfında işveren yanında çalıştırdığı ücretliyi sosyal güvenlik kuruluşlarına bildirmemektedir. Bu deneme süresi de kayıt dışı istihdamın bir türüdür.

F) Sosyal Sigortalar Kurumu'na Bildirilip Vergi Dairesi' ne

Bildirilmeyen Ücretliler: Kayıt dışı istihdamın bir boyutunu da Sosyal Sigortalar Kurumuna bildirilip Vergi Dairesine bildirilmeyen

ücretliler oluşturmaktadır. Özellikle basit usulde vergilendirilenlerin yanında çalışan ve diğer ücret geliri elde edenlerin çalışmaları, çoğu zaman sosyal güvence açısından Sosyal Sigortalar Kurumu'na bildirilmekte ancak, vergi dairesine bildirilmemektedir. Bu husus daha çok inşaat sektöründe yaygın bir görünüm arz etmektedir.

G) Kendi İradesiyle Kayıt Dışı Çalışan Ücretliler: Çalışanlar arasında öyle gruplar vardır ki bunlar kimi zaman işverenleri istese bile sosyal güvenlik kurumlarına ve vergi dairelerine kayıt olmak istememektedirler. Bu gruplar kendi içinde çeşitli sınıflara ayrılmaktadır. Bunlar;

- Yabancı Kaçak İşçiler
- Çocuk İşçiler
- Kayıt Dışında Çalışan Emekliler
- Malullük Aylığı Alıp Kayıt Dışı Çalışanlar
- İşsizlik Ödeneği Alıp Kayıt Dışı Çalışanlar(Yereli ve Karadeniz, 3-11

Kayıt dışı istihdamın meydana geliş şekli itibariyle de çeşitlenmektedir. Ülkemizde ücret üzerinden kesilen prim oranlarının dünya ortalamasının biraz üzerinde olması (AB üyesi ülkelerde, sosyal güvenlik kuruluşlarına ödenen prim oranı ortalama %35 iken, ülkemizde bu oran, işin tehlike sınıf ve derecesine göre %36,5 ile %44 arasındadır) kayıt dışı istihdama sebep vermektedir. (ISM MMO, 2003, 46)

Kayıt dışı istihdamın önemli nedenlerinden birisi de, gelirin adaletsiz dağılımı ve yoksulluktur. Yoksul ve eğitim düzeyi düşük işçilerin, üretimde yarattığı katma değer de düşük olmaktadır. Dolayısıyla bu kişiler için ödenen prim ve vergi kişilerin yarattığı katma değeri aşabilmektedir. Bu durumdaki kişilerin yaygın olarak kayıt dışı çalışması tercih ettikleri görülmektedir.

Sosyal güvenlik kurumlarının kendi içerisinde olduğu gibi, bu kurumlarla Maliye ve Sağlık Bakanlığı ile kamu kurumu niteliğindeki meslek kuruluşları arasında

bir iletişim eksikliği olması nedeniyle, ülkemizdeki kayıt dışı istihdamın ne düzeyde olduğu tespit edilememektedir. Kamu kurumları arasında ortak veri tabanı ve bilişim teknolojisinin kullanımına imkân verecek teknik altyapının henüz istenen düzeyde olmaması, bu sistemin en büyük zafiyeti olması kayıt dışı istenilen düzeyde denetlenememesine sebebiyet vermektedir.(ÇSGB, 2004, 30)

Bir başka neden ise yüksek işsizlik oranıdır. İşsiz sayısının yoğun olduğu il ve sektörlerde, kişiler, sigortalı olmak ve Sosyal güvenlik şemsiyesi altına girmekten ziyade düşük ücretle dahi olsa iş bulma gayreti içine girmektedirler. Bu durum işverenlerin elini güçlendirmekte ve işverenler de genelde sigortalı olma talebi bulunmayan işçileri çalıştırma yoluna gitmektedirler. . (Süngü, 2007, 117)

Bunlar dışında eğitim düzeyi ve yoksulluk kayıt dışı istihdamı tetikleyen unsurlardandır.

Tablo 2.11’de Türkiye’de 2003 yılı kayıt dışı istihdamın sektörlere göre dağılımı verilmektedir. 2003 yılında en çok kayıt dışı istihdam Ticaret ve İmalat Sanayinde olduğu görülmektedir. En az kayıt dışı ise; Mali kurumlar ve Madencilik sektörlerinde olduğu görülmektedir.

Tablo 2.11: Türkiye’de 2003 Yılı Verileriyle Sektörel Olarak İstihdamda ki Kayıt Dışı Miktarları

İktisadi Faaliyet Kolları	Kayıtlı Sektörler		Kayıt Dışı Sektörler		
	İstihdam (Bin Kişi)	Ortalama Gelir (Milyon TL)	İstihdam (Bin Kişi)	Ortalama Gelir (Milyon TL)	Kayıt Dışı Sektörün Payı
Toplam	10,250	570.7	3,732	309.7	26.7
Madencilik ve Taş Ocakçılığı	78	658.7	5	285.3	6.3
İmalat Sanayi	2,980	477	684	236.1	18.7
Elektrik, gaz ve su	99	704	-	-	-
İnşaat ve Bayındırlık İşleri	386	625.5	580	290.7	60.1
Toptan ve Perakende Ticaret	1,953	591	1,252	315.3	39.1
Lokanta ve oteller	534	446.7	314	275.3	37
Ulaştırma, Haberleşme ve Depolama	540	701	482	440	47.2
Mali Kurumlar, Sigorta, Taşınmaz Mallara Ait İşleri ve Kurumlar	222	839.2	7	523.6	3
Diğer Hizmetler	3,460	608.5	408	299.1	10.5

Kaynak: TÜSİAD, 2004, s.47

Kayıt dışı istihdamın kayıt altına almak için; uygulanması gereken politikaların başında, iyi bir denetleme gelmektedir. Kayıt dışı çalışanın çalışma yerinde tespiti veya işveren için işyeri kayıt ve belgelerinde tespit edilmelidir. Sıkı bir denetim ile kayıt dışı istihdamın kayıt altına alınması kesin bir sonuçtur.

2.4.9. Türkiye’de İstihdamın Bölgelere Göre Dağılımı

Ülkemizde 1950’li yıllarda hızlanmaya başlayan kentleşme olgusu, hem kırdan kente, hem de kentler arasında göçleri beraberinde getirmiştir. Göçün olumsuz koşullarından hem göç edilen yerler, hem göç eden insanlar kötü şekilde etkilenmişlerdir. Göç alan iller de başlıca sorun işsizlik oranının hızla yükselmesi gelir. Göçler ayrıca, altyapı, konut, eğitim ve sağlık sorunları gibi ağırlaşan sosyo-ekonomik sorunlarla kentleri baş başa bırakmıştır.

1970’li yılların öncesinde "kalkınma" ve "gelişme", büyük ölçüde, ulusal gelirdeki artışlarla eşit görülmekteydi, Kalkınmada temel amaç, üretim ve istihdam yapısının, tarımdan çok, sanayi ve hizmetler sektörleri doğrultusuna dönüştürmektir. Bu

yaklaşımına uygun olarak ülke refahındaki değişimlerin temel göstergesi olarak "fert başına ulusal gelir" kullanıldı. Ancak, 1960'lı yıllardan sonra meydana gelen gelişmeler bu yaklaşımın yetersizliğini vurgularken, 1970'lerde kalkınma kavramının yeniden tanımlanması ihtiyacı belirlemiştir. Gelişmeyi, insani, sosyal, kültürel, çevresel ve mekânsal boyutlarıyla da tanımlama amacı taşıyan yeni yaklaşım, ekonomik büyüme kavramı yanında; yoksulluk, işsizlik, gelir dağılımı ve bölgesel dengesizliklerin de gelişme tanımlarının içinde değerlendirilmesini öne çıkarmıştır. Bu da ülkedeki kalkınmanın ve büyümenin ancak işsizliğin azaltılmasıyla gerçekleşebileceğini göstermiştir.(DİE, 2002, 6)

Türkiye'nin en önemli sorunlarından biri olan iç göç, hızı yavaşlamış da olsa sürmektedir. Kentsel nüfus sürekli bir artış eğilimindedir. Ülke içindeki göç hareketleri Orta, Kuzey, Doğu ve Güneydoğu Anadolu'dan Batı ve Güney Anadolu bölgelerine yöneliktir. Göçler sonucu nüfus kaybeden alanlar ile nüfus kazanan alanlar arasında ciddi bölgesel gelişmişlik farkları ortaya çıkmaktadır. Kırın göç vermesiyle, gençlerin göçü sonucu, köyler daha çok yaşlılara kalmaktadır.(Toksöz, 2007, 60)

Bununla birlikte günümüzde, bölgesel işgücü hareketliliği ya da işgücü göçünün ardında yatan unsurların incelenmesinde, Harris ve Todaro'nun (1970) öne sürmüş oldukları işgücü göçünün bağlı olduğu faktörler şunlardır:(Yüceol, 2007, 112)

1) Görelî Ücretler: Herhangi bir yerdeki yüksek ücretler, o bölgeye doğru işgücü hareketliliği olasılığını yükseltir. Ancak, eğer düşük iş bulma olasılığını telafi etmeye yetecek düzeyde bir ücret varsa işçi, işsizlik oranı yüksek olsa bile o bölgede kalmaya devam edebilir.

2) Görelî İstihdam Beklentileri: Ülkenin diğer bölgelerine kıyasla, bir bölgedeki istihdam olasılıkları ve işsizlik oranları göçün en önemli nedenlerindendir.

3) Konut Maliyetleri: Konut, tüketici sepetindeki ticarete konu olmayan en büyük maldır ve bu arada bölgeler arası reel tüketim ücretlerindeki farklılıkların da en büyük kaynağıdır.

4) Diğer Göç Maliyetleri: Bu, fiziksel yerleşme ile daha az maddi olan aile ve arkadaşlardan ayrılma gibi maliyetleri kapsamaktadır.(Haris ve Todaro, 1970, 42-126)

İşgücünün bölgelere göre dağılımı, gelir dağılımıyla paralellik göstermektedir. Tablo 2.11’de Türkiye’de istihdamın ana sektörler itibariyle bölgelere ve İstanbul iline göre dağılımı verilmiştir. Tablo 2.11’e bölgelere göre tarım sektöründe istihdam edilenler arasında ilk sırayı Karadeniz bölgesi almaktadır. Karadeniz bölgesi, 2004 yılında 1.855 Bin Kişi tarım sektöründe çalışırken, bu miktar yoğun göç ve meslek değişimi nedeniyle 2006 yılında 1.587 Bin Kişiye gerilemiştir. Tarım sektöründe en az istihdam edilen bölge ise; Güney Doğu Anadolu bölgesidir. 2004 yılında 572 Bin Kişi olan tarım işçisi, 2006 yılında büyük bir düşüşle 299 Bin Kişiye gerilemiştir. Bunun nedeni ise, son yıllar da gerçekleşen kuraklık ve tarım ürünü fiyatlarının düşük olması nedeniyle bölgeden farklı bölgelere olan göçtür.

Tablo 2.12: Türkiye’de İstihdamın Bölgelere Göre Dağılımı

(Bin Kişi)

Bölgeler	Yıllar	Tarım	Sanayi	Ticaret	Hizmet	Toplam
İstanbul	2004	26	1.412	853	1.026	3.318
	2006	19	1.539	945	1.174	3.677
Marmara	2004	925	947	579	638	3.089
	2006	788	1111	653	686	3.237
Ege	2004	1.245	803	609	647	3.304
	2006	978	851	682	719	3.23
İç Anadolu	2004	994	603	604	902	3.103
	2006	735	711	705	1088	3.239
Akdeniz	2004	870	503	607	675	2.654
	2006	891	558	731	752	2.932
Karadeniz	2004	1855	367	436	553	3.211
	2006	1587	445	469	633	3.134
Doğu Anadolu	2004	912	132	211	401	1657
	2006	789	166	256	420	1631
Güney Doğu Anadolu	2004	572	249	280	355	1.456
	2006	299	295	289	366	1.248

Kaynak: TÜİK, Hane Halkı İş gücü Anketi

Sanayi sektöründe ise önde gelen bölge, Marmara bölgesi ve dolayısıyla İstanbul’dur. 2004 yılında İstanbul’da sanayi sektöründe çalışan sayısı 1.412 Bin Kişi iken, bu miktar 2006 yılında artış kaydederek, 1.539 Bin Kişiye yükselmiştir. Bölgeler

arasında sanayi sektöründe en düşük istihdam, Doğu Anadolu bölgesidir. 2004 yılında 132 Bin Kişi olan sanayi çalışanları, yeni yatırımların yapılmasıyla açılan sanayi kuruluşları neticesinde, 2006 yılında 166 Bin Kişiye yükselmiştir.

Hizmet sektöründe ise; yine İstanbul önde gelmektedir. 2004-2006 yılları arası 1.026 Bin Kişiden, 1.174 Bin Kişiye yükselmiştir. Bölgeler arasında hizmet sektörünün de ki en düşük istihdam ise, Güney Doğu Anadolu bölgesidir. Bunun nedenleri arasında bu bölgedeki terör ve ulaşım zorluğudur. Bu bölgede 2006 yılında, 366 Bin kişi hizmet sektöründe istihdam edilmektedir.

Bölgeler itibari ile bakıldığında istihdam daha çok Marmara bölgesinde yoğunlaştığı görülmektedir. Küresel ekonomiler içinde ekonomiler genellikle belirli bölgeler veya iller etrafında yoğunlaşmasına “kutuplaşma” adı verilmektedir. Marmara bölgesi ve özellikle İstanbul ili bir kutup noktasıdır. İstanbul ili, bu özelliği sayesinde çevresindeki illerin sanayileşmesinde ve istihdam dağılımında önemli katkılar sağlamaktadır.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM
İSTİHDAMIN YAPISAL ANALİZİ VE BÜYÜMENİN İSTİHDAM
ÜZERİNDEKİ ETKİLERİ ÜZERİNE AMPİRİK BİR İNCELEME

3. AMPİRİK ÇALIŞMA

Bölümde ilk olarak Türkiye’de istihdama etki eden faktörlerin istihdam üzerindeki etkisi araştırılmıştır. Bu araştırmanın devamında, belirlenen ülkelerde ki büyüme değişkenlerinin, sektörler itibariyle istihdam üzerindeki etkisi analiz edilmiştir. Analizde kullanılan verilerin dönem ve ülke itibariyle seçimi, bu verilerin bulunabilirliği göz önünde bulundurularak saptanmıştır. Analizimize dâhil edilen verilerin neler olacağının seçiminde, varsayılan teorik modellerin yanında bu verilerin sağlam ve sürekli olması kriteri etkili olmuştur. Uygulamada istihdamı direk etkileyen ücretler, verimlilik, teşvikler ve yatırım miktarları ile ikinci analizimizde büyüme değişkenleri kullanılmıştır.

İstihdam, literatüründe son yıllarda ampirik araştırmalarda Granger Nedensellik testi yoğun olarak kullanılmaktadır. Analiz tekniği olarak Granger Nedensellik testi yerine çalışmada panel veri teknikleri kullanılmıştır. Panel veri analizleri, yatay kesit ve zaman serisi analizlerine göre bazı üstünlük ve zayıflıklara sahiptir. Bu bölümde önce uygulamada kullanılacak ekonometrik yöntem hakkında teorik bilgi verilecek, modele dâhil edilen değişkenler hakkında açıklamalar yapılacak ve daha sonra bu modeller E-Views 6 programıyla çalıştırılarak, elde edilen sonuçlar ve değerlendirilerek özetlenecektir.

3.1. METODOLOJİ

Çalışmanın uygulama kısmında bu alandaki son gelişmelere paralel bir şekilde değişkenler arasındaki ilişkilerin saptanmasında panel veri analizi yöntemi kullanılacaktır. Bu nedenle, aşağıda panel veri tekniği ile ilgili teorik bilgiler verildikten sonra analiz yapılırken dikkat edilmesi gerekli noktalar üzerinde durulacaktır.

3.1.1. Panel Veriler Ekonometrisi

İktisadi değişkenler arasındaki nedensellik ilişkileri incelenirken ekonometrik ve istatistiksel olarak üç farklı veri çeşidi ile çalışılmaktadır. Bunlar; zaman serileri, yatay kesit verileri ve her ikisinin karmasından oluşan panel verilerdir. Panel veriler, çok sayıdaki kesite ait zaman serileri veya zaman boyutuna sahip kesit veriler olarak tanımlanabilir.(Panel veriler zaman zaman uzun kesit verileri (longitudinal) şeklinde ifade edilmektedir)(Greene, 2003, 612);. Panel veriler, bu özellikleri nedeniyle aynı örneklem birimine ilişkin çok sayıda değişik gözlem yapılmasına olanak tanımaktadırlar. Panel veriler hane halkı, tüketiciler, firmalar, sektörler, bölgeler veya ülkeler şeklindeki her bir kesit için eşit uzunlukta zaman serilerinden meydana gelmişse bu şekildeki panel verilere dengeli (balanced) panel veriler, farklı uzunluklardaki zaman serilerinden meydana gelmişse dengesiz (unbalanced) panel veriler şeklinde tanımlanmaktadır.

Bir ekonomik araştırmada panel veriler kullanılırken bu yöntemin üstünlüklerinin ve zayıflıklarının neler olduğunun bilinmesinde fayda vardır. Panel verilerin yatay kesit verileri ve zaman serileri ile karşılaştırıldığında üstünlükleri ve zayıflıkları aşağıda özetlenmektedir.

Panel verilerin üstünlükleri(Baltagi, 2005, 5)

1- Panel veriler, analize katılan firma, birey, bölge, ülke gibi birimler arasındaki farklılığı dikkate almaktadır. Diğer bir deyişle panel veriler ile zaman serileri ve yatay kesit verileri ile kontrol edilemeyen veri setinin içerdiği heterojenite kontrol edilebilmektedir.

2- Panel veriler yüksek gözlem sayısı ile çalışılmasını sağlamaktadırlar. Yatay kesit verileri N sayıda ($n=1, \dots, T$) gözleminden meydana gelir. Zaman serisi verilerinde ise T sayıda ($t=1, \dots, T$) gözlem söz konusudur. Yatay kesit ve zaman serilerinden oluşan bir panelde ise $N \times T$ gözlem olmaktadır. Böylelikle açıklanmaya çalışılan ilişki ile ilgili olarak daha fazla bilgi sahibi olunabilmektedir. Bunun yanında gözlem sayısının

artması serbestlik derecesini arttırarak ekonometrik tahminlerin etkinliğinin artmasını sağlamaktadırlar. Örneğin $N=10$ ve $T=15$ iken bu iki veri şeklinin birleşmesinden oluşan bir panel veri setinde gözlem sayısı 150 olmaktadır.

3- Panel verilerin bir diğer avantajı ise yalnız yatay kesit verileri veya yalnız zaman serileri ile cevaplanamayacak soruları yanıtlayabilmesidir.

4- Panel verilerde kullanılan açıklayıcı değişkenler diğer veri türlerine göre daha fazla değişkenlik barındırdığı için çoklu bağlantı sorunu ortadan kalkmaktadır. Gecikmesi dağıtılmış modellerde bağımsız değişkenin ardışık değerleri arasında çoklu doğrusal bağlantının ortaya çıkması tahminlerin belirsiz olmasına neden olmaktadır. Oysa panel verilerde çoklu doğrusal bağlantı sorunu daha az rastlanan bir durumdur(Gujareti, 2004, 688-696).

5- Panel veriler, bu iki boyutlu olma özelliği nedeniyle, daha kapsamlı modellerin kurulmasına olanak tanımaktadır.

6- Panel veriler, kesitler arasındaki farklılıkları açıklamanın yanı sıra bireysel değişme dinamikleri hakkında da bilgi verebilmektedir(Edward, 2004,1).

7- Zaman serileri ve yatay kesit verileriyle yapılan tahminler için sapma söz konusu olabilirken panel veri kullanımı, bu tür sapmalı tahminlerin kontrol edilebilmesini sağlamaktadır.

Panel verilerin zayıflıkları;

1- Panel veriler ile çalışan bir araştırmacı davranışsal yapıları incelemek için daha karmaşık modellerle ilgilenmek zorundadır.

2- İlgili kitledeki seçim yanlılığı, anket tekniği ile yürütülen çalışmalarda cevapsızlık oranı ve görüşmelerin çok sık olması durumunda sorunlar ortaya çıkabilmektedir.

3- Veri toplamada anket tekniği uygulanıyor ise deneklerin yanıltıcı ve gizleyici cevaplar vermesi.

4- Panel verilerin zaman boyutunda kısa genellikle olması.

Panel verilerin basit fonksiyonel şekli aşağıdaki gibidir;

$$Y_{it} = \alpha + \beta_{1it}X_{1it} + \dots + \beta_{kit}X_{kit} + e_{it} \quad (3.1.1)$$

$$i = 1, 2, \dots, N \quad t = 1, 2, \dots, T$$

(3.1.1) eşitliğinde alt indisteki i kesitleri, t ise zamanı göstermektedir. Bu eşitlikte bağımsız değişkenlerce gözlemlenemeyen, zamana göre değişmeyen ancak kesitlere özgü özellikleri kapsayan *bireysel etki* söz konusudur ve birimlere ait farklı özellikler hata terimi içerisinde yer almaktadır. Bu tür modeller *tek taraflı hata bileşeni regresyon modeli* adını almaktadır (Baltagi, 2005, 11-12). Çoğu panel veri uygulamasında hata terimi şu şekilde gösterilmektedir;

$$e_{it} = \mu_i + v_{it} \quad (3.1.2)$$

(3.1.2) eşitliğindeki μ_i bireysel etki olarak adlandırılmakta ve zaman bağılı olmamakla birlikte kesitten kesite farklılık göstermektedir. v_{it} ise hem zamana göre ve hem de kesite göre değişebilmektedir. Dolayısıyla μ_i gözlenemeyen kesit etkisini, v_{it} ise stokastik hata terimini göstermektedir. Tek taraflı hata bileşeni modelleri yalnızca kesit etkisi ve stokastik hata terimlerinden oluşmaktadır. Bazı modellerde ise gözlenemeyen zaman etkisi ve stokastik hata terimi yer almaktadır. Gözlenemeyen zaman etkisinin içerildiği modellere ise *çift taraflı hata bileşeni regresyon modeli* denmektedir. Çift taraflı hata bileşeni regresyon modeli şu şekilde gösterilebilir;

$$e_{it} = \mu_i + \lambda_t + v_{it} \quad (3.1.3)$$

Burada λ_t terimi tüm kesitleri etkileyen ve yalnızca belli bir zaman dilimine ait bir değişken olduğu ve modeldeki değişkenler tarafından ifade edilemediği

varsayılmaktadır. Dolayısıyla bu varsayımlar altında λ_t modelin gözlenemeyen zaman etkisini temsil etmektedir.

Tek ve çift taraflı hata bileşeni modelleri de hata teriminin yapısındaki bireysel etki ve dönem etkisine ilişkin varsayımlara bağlı olarak iki gruba ayrılmaktadır. Tek taraflı hata bileşeni öngörüldüğünde bireysel etkinin, çift taraflı hata bileşeni öngörüldüğünde hem bireysel etki hem de dönem etkisinin, tahmin edilmesi gereken sabit etkiler olarak varsayılması durumunda model *Sabit Etkiler (fixed effect) Modeli* adını almaktadır. Bir diğer model ise *Rassal Etkiler (random effect) Modeli*dir. Rassal etkili modellerde kesitlere ve zamana bağlı olarak meydana gelen değişiklikler modele hata teriminin bir bileşeni olarak dahil edilmektedir (Atalay, 2007, 48), (Baltagi, 2005, 33-38).

3.1.1.1. Sabit Etkiler Modeli

Sabit etkiler modeli her bir yatay kesit birimi için farklı bir sabit değer oluşturmaktadır. Sabit etkiler modelinde β ile gösterilen eğim katsayılarının değişmediği, ancak sabit katsayıların sadece kesit verileri arasında veya sadece zaman verileri arasında veya her iki veri içinde değişme gösterdiği varsayılmaktadır. Diğer bir deyişle panel veri setinde kesitler arasında fark olduğunda, zamana bağlı bir farklılaşma yoksa bu regresyon modeli tek yönlü ve kesite bağlı sabit etkiler modeli olarak adlandırılır. Farklılaşma yalnızca zamana bağlı olarak oluşuyorsa bu tür modeller tek yönlü zamana bağlı sabit etkiler modeli olarak adlandırılır. Eğer panel verilerde hem zamana ve hem de kesite göre bir farklılaşma söz konusuysa bu modellere çift yönlü sabit etkiler modeli denir. Ancak panel veri analizlerinde çoğunlukla zaman etkisinden çok kesit etkisi araştırıldığından panel veri modelleri genellikle tek yönlü modellerdir (Hsiao, 2002, 30).

Tek yönlü ve çift yönlü sabit etkiler modeli şu şekilde gösterilebilir;

Tek Yönlü Sabit Etkiler Modeli:

$$Y_{it} = (a_{it} + \mu_{it}) + \beta_{lit}X_{lit} + \dots + \beta_{kit}X_{kit} + e_{it} \quad (3.1.4)$$

Çift Yönlü Sabit Etkiler Modeli:

$$Y_{it} = (a_{it} + \mu_{it} + \lambda_{it}) + \beta_{lit}X_{lit} + \dots + \beta_{kit}X_{kit} + e_{it} \quad (3.1.5)$$

Burada $e_{it} \approx IID(0, \sigma_e^2)$ olduğu varsayımı söz konusudur. Diğer bir deyişle hata terimlerinin, varyansının sıfıra eşit olmasını sağlayacak şekilde bağımsız ve özdeş dağıldığı kabul edilmektedir. Bunun yanında her bir X_{it} değeri e_{it} değerinden bağımsızdır (Baltagi, 2005, 12). Sabit etkiler modelinde, sabit etkiler tahmincisi her bir kesit için farklı sabitler tahmin ederek sabit katsayının kesit birimler için farklı olmasına neden olurlar.

Sabit etkiler modelinde regresyon tahmini yapay (dummy) değişkenler kullanılarak da yapılabilmektedir. Bu yöntemde her bir kesit i değeri için d şeklinde bir yapay değişken kullanıldığında eşitlik şu şekilde olmaktadır;

$$y_{it} = \sum_{j=1}^N \alpha_j d_{ij} + (\beta_{lit}X_{lit} + \dots + \beta_{kit}X_{kit}) + e_{it} \quad (3.1.6)$$

Burada $i = j$ sağlandığında d_{ij} 1'e eşit olmakta eşitlik sağlanamadığında sıfıra eşit olmaktadır. Modeldeki yapay değişken sayısı N tanedir. Regresyon modelinde yer alan sabitler $(\alpha_1, \dots, \alpha_N)$ ve eğim katsayıları (β) değerleri sıradan en küçük kareler (OLS) yöntemi ile tahmin edilebilmektedir. β değerini içeren bu tahmincilere en küçük kareler yapay değişken tahmincileri (least squares dummy variable) adı verilmektedir (Verbeek, 2004, 344). Yapay değişkenler kullanmak yoluyla parametre tahmini bazı zorlukları içermektedir. Bunlardan en önemlisi kesit sayısının artmasına paralel olarak tahminci sayısındaki artışlardır. Tahminci sayısının artması ise serbestlik derecesini küçülterek regresyon parametreleri tahminini güçleştirmektedir. Bu zorluğu

aşmak ve kesit etkisini ortadan kaldırmak üzere sabit etkiler modelindeki değişkenlerin ortalamaları alınmaktadır. Bu yöntem şu eşitlik yardımı ile gösterilebilir;

$$\bar{y}_{i\bullet} = \alpha + (\bar{X}_{1i\bullet}\beta_{1it} + \dots + \bar{X}_{ki\bullet}\beta_{kit}) + \bar{e}_{i\bullet} \quad (3.1.7)$$

Burada alt indislerdeki ($\bullet$) işareti regresyon modeline dahil edilen her bir değişkenin zaman göre ortalamalarını göstermektedir. Bu eşitliği (3.1.1) nolu eşitlikten çıkardığımızda;

$$(y_{it} - \bar{y}_{i\bullet}) = [\beta_{1it}(X_{1it} - \bar{X}_{1i\bullet}) + \dots + \beta_{kit}(X_{kit} - \bar{X}_{ki\bullet})] + (e_{it} - \bar{e}_{i\bullet}) \quad (3.1.8)$$

şeklini almaktadır. Böylelikle regresyon eşitliğimiz kesit ortalamalarından sapmalar şeklinde yeniden yazılmış olmaktadır. (3.1.8) nolu eşitlikte kesit etkisini α parametresi yer almamaktadır. Sabit etkiler modelinin bu yeni şekli *within Dönüştürmesi* olarak adlandırılmaktadır. Within dönüştürmesi yapılan yeni regresyon modelinin en küçük kareler yöntemi yardımıyla yapılan parametre tahmincilerine within tahmincileri adı verilmektedir.

Bir diğer tahmin yöntemi ise *between* tahminlemesidir. Between tahmincileri (3.1.7) eşitliğin en küçük kareler yöntemi ile tahmin edilmesi şeklinde ifade edilebilir. Between tahmincileri modelinde kesit etkilerini göstermek üzere sabit terim (α) eşitliğe dahil edilmektedir.

3.1.1.2. Rassal Etkiler Modeli

Rassal etkili (random effects) modeller, kesitlere veya kesitlere ve zamana bağlı olarak meydana gelen değişiklikler modele hata teriminin bir bileşeni olarak dahil edilmeleri durumunda söz konusu olur. Rassal etkili modellerin sabit etkili modellere göre üstünlüğü bu modellerde serbestlik derecesi kaybının ortadan kalkmış olmasıdır. Bunun yanında rassal etkiler modeli, modele örneklem dışındaki etkilerin de dahil edilmesine olanak sağlamaktadırlar. Bu modeller hata teriminin μ_i değerini içermesi nedeniyle şu şekilde gösterilebilir;

Tek Yönlü Rassal Etkiler Modeli:

$$Y_{it} = \alpha_{it} + \beta_{1it}X_{1it} + \dots + \beta_{kit}X_{kit} + (\mu_i + v_{it}) \quad (3.1.9)$$

Çift Yönlü Rassal Etkiler Modeli:

$$Y_{it} = \alpha_{it} + \beta_{1it}X_{1it} + \dots + \beta_{kit}X_{kit} + (\mu_i + \lambda_{it} + v_{it}) \quad (3.1.10)$$

Burada hata terimi iki bileşenli hata terimi olmaktadır $v_{it} \approx IID(0, \sigma_v^2)$ ve $\mu_i \approx IID(0, \sigma_\mu^2)$ varsayımları geçerlidir. Rassal etkiler modelindeki iki bileşenli hata terimlerinden ilki $i = 1, 2, \dots, N$ şeklinde olan bir kesitin zaman boyutunda farklılık göstermeyen μ_i değeri ile zaman boyutunda değerleri birbiriyle ilişkili olan geri kalan kısmı ifade eden v_{it} değeridir. Bu modelde kesit etkisini ifade eden μ_i ile geri kalan hata terimlerini içeren v_{it} birbirinden bağımsızdır. Bunun yanında hata teriminin bu iki bileşeni her bir bağımsız değişkenin her hangi bir gözlem değerinden bağımsızdır. Bu nedenle rassal etkiler modelini ifade eden (3.1.9) ve (3.1.10) nolu eşitlikler içerisinde gösterilen hata terimi bileşenleri (μ_i ve v_{it}) tahmininde sıradan enküçük kareler tahmincileri tutarlı ve sapmasızdır. Ancak rassal etkiler modelinin hata teriminin bu şekilde iki bileşenli olması otokorelasyon sorununa neden olabilmektedir. Bu nedenle otokorelasyon sorunundan arınmak üzere hata kovaryans matrisi yoluyla türetilen genelleştirilmiş en küçük kareler yöntemi (generalized least squares) tahmincileri kullanılmaktadır.

3.1.1.3. Panel Veri Analizlerinde Model Belirleme Testleri

Bir panel veri setiyle çalışılırken rassal etkilerin mi yoksa sabit etkilerin mi kullanılacağını belirlemek üzere çeşitli testler uygulanmaktadır. Oluşturulan panel veri modelinde sabit etkiler mi, yoksa rassal etkilerin mi öngörülebileceği sorusuna genel olarak aynı şekilde yanıt verildiği görülmektedir. Bu konudaki uzlaşma, modelin tahmini sonucunda, tahminde kullanılan örneklemelerin alındığı grup (örneğin bir ülke grubu)

için bir çıkarsama yapılacaksa sabit etkiler modelinin eğer örneklemelerin alındığı gruptan daha geniş bir grup (dünya geneli) için çıkarsama yapılacaksa rassal etkiler modelinin kullanılması yönündedir(Maddala, 1992, 506-508),(Baltagi, 2005,12), (Kennedy, 1998, 73-78). Sabit etkiler modeli ile rassal etkiler modelleri arasında seçim yapmada diğer bir önemli faktör ise modeldeki açıklayıcı değişkenlerin karakterleri olmaktadır.(Greene, 2002, 301-302),(Yılmaz, 2008, 105),(Atalay, 2007, 48).

Model belirlemede kullanılan en yaygın test Hausman tarafından geliştirilen Hausman Model belirleme testidir. Hausman model belirleme testinin hipotezlerini şu şekilde gösterebiliriz;

$$H_0 : E(e_{it}, X_{kit}) = 0$$

$$H_1 : E(e_{it}, X_{kit}) \neq 0$$

Sıfır hipotezi modeldeki açıklayıcı değişkenler ile hata terimleri arasında ilişkinin olmadığını göstermektedir. Sıfır hipotezinin kabul edilmesi durumunda rassal etkiler modelinin seçilmesi uygun olmaktadır. Aksi durumda sıfır hipotezi reddediliyorsa sabit etkiler modelini kullanmak uygun olacaktır.

Hausman model belirleme testinin yanında model belirlemede kullanılan bir diğer test ise Breusch-Pagan LM (Lagrange Multiplier) testidir. Breusch-Pagan LM testinin sıfır hipotezi hata terimlerinin varyansının sıfıra eşit olduğunu varsaymaktadır. Lagrange çarpanı testinde eğer sıfır hipotezi reddedilmiyorsa rassal etkiler modelini kullanmak aksi durumda sabit etkiler modelini kullanmak uygun olacaktır. (Arslan, 2007, 114),(EViews, 581-582).

3.2. ARAŞTIRMADA KULLANILAN VERİ SETİ

Bu alt başlık altında, ilk olarak Türkiye’de istihdama etki eden faktörler ile istihdam arasındaki ilişkiler incelenecek, analizin ikinci kısmında, belirlenmiş olan ülkeler arasında ana sektörler itibariyle büyüme ve istihdam arasındaki ilişki incelenecektir. Klasik iktisatçılara göre istihdam ile ücret arasında karşılıklı ilişkisi vardır. Bu görüş ışığında, bir toplumda olduğundan daha yüksek bir ücret düzeyi amaçlanırsa bunun faturasının düşük istihdam düzeyi ile ödeneceğini savunmuşlardır. Bir başka deyişle, yüksek istihdam ile yüksek ücret düzeyleri birbirinden bağımsız iki amaç olarak ele

alınamaz.(Korkmaz ve Turan, 1985, 43) Dolayısıyla analizimiz de istihdamı etkileyen ilk dinamik unsur ücretler genel düzeyi olacaktır.

Güçlü ekonomi oluşturma'nın temel direklerinden biriside rekabet gücünü artırmaktan geçmektedir. Firma düzeyinde rekabet gücü; herhangi bir firmanın ulusal ya da küresel piyasalarda rakiplerine kıyasla düşük maliyette bulunabilme, ürünün kalitesi, sunulan hizmet ve ürünün çekiciliği gibi unsurlar açısından rakiplerin denk veya daha üstün bir durumda olma, ayrıca yenilik ve icat yapabilme yeteneği olarak tanımlanmaktadır. Rekabet gücünü belirleyen unsurların başında verimlilik ön plan da yer almaktadır. Ekonomideki verimlilik son çalışanın çıktıya olan katkısı olarak ölçülen marjinal verimliliktir. Ancak marjinal verimlilik kolay ölçülemediği için, genellikle uygulamada ortalama verimlilik değerleri kullanılmaktadır.(Pazarlıoğlu ve Çevik, 2007, 2-3) İstihdamı etkileyen en öncelikli unsurlardan bir olan emek verimliliği, çalışmada kullanılan diğer bir değişkendir.

Ekonomilerde geri kalmış birimlerin istenilen düzeyde çıktı verebilmesi veya istenilen bazı dengesizlikleri gidermek için çeşitli desteklemeler veya teşvik politikaları uygulanmaktadır. Uygulanan teşvik politikalarıyla istenilen ekonomik faaliyet dalını geliştirmek temel amaç olarak görülmüştür. Araştırmada yatırım teşviklerinin istihdam üzerine ne gibi bir etkisi olduğu analiz edilmiştir.

Bu amaçla, istihdama etki eden faktörlerin istihdam üzerinde ki etki büyüklüğünün tespit edilmesi, Türkiye'deki istihdam sorununun çözülmesinde etkin bir yöntem belirlemede yol gösterici olacaktır. Çalışmada Türkiye için sektörler itibariyle istihdamı, ortalama ücretleri, işgücü verimliliğini ve yatırım teşvikleri değişkenlerini, belirlenen ülke grupları için yine sektörel istihdam değişkenleri ile sektörel büyüme değişkenleri kullanılmıştır. Birçok ülke için bu istatistiklerin toplanması ancak 1990'lı yılların sonlarından itibaren söz konusu olmuş ve gene birçok ülkede bu veriler kesintisiz bir şekilde tutulmamıştır. Gerek Türkiye ve gerekse ülke gruplarımızdaki ülkelerin birçoğunda bu sorun söz konusudur. Bu zorluğu aşmak üzere veriler arasında zaman aralığı ve ülke sayısını maksimum kılacak bir seçim yapmak zorunlu olmaktadır. Türkiye için yapılmış olan uygulamada, sektörler itibariyle istihdam verilerine kesintisiz

olarak ulaşılabilinmişken, bağımsız değişkenlerimizde, 1985-2006 yılları arasında data kullanılmak istense de, ülkemizde bazı istatistiklerin tutulması 1995 ve sonrasına dayanmaktadır. Bu nedenle Türkiye için yapılan analizde bağımsız değişkenlerimiz olan, ücretler için 1993-2001 yılları arası verileri, işgücü verimliliği için, 1985-2003 yılları arası verileri ve yatırım teşvikleri için, 1999-2008 yılları arası veriler kullanılmıştır. lke grupları için yapılan analizde ise, genel analizimizde kullanılan ülkelerin büyüme verileri ile istihdam verileri, 1994-2006 yıllarını kapsamaktadır. lke grupları için yapılan ikinci analizimizde ise, 1997-2005 yılları arasındaki verileri kullanarak, tarım, sanayi ve hizmet sektörlerinin büyüme değerleri ile aynı sektörlerde ki istihdam değerleri analizde kullanılmıştır.

Türkiye analizi için, veriler Merkez Bankası veri tabanı ve Devlet Planlama Teşkilatı'nın veri tabanı ile çeşitli yayınlarından derlenmiştir. (Türkiye için istihdam verileri <http://evds.tcmb.gov.tr>, adresinden temin edilmiştir. İşgücünün elde etmiş olduğu ortalama cretler Türkiye İstatistik Kurumu'ndan (TİİK) elde edilmiştir. İşgücü verimliliği dataları DPT'nin bir yayını olan, "Türkiye Ekonomisinde Sermaye Birikimi Verimlilik ve Büyüme:1972-2003" den elde edilmiştir. Yatırım teşvikleri verileri www.dpt.gov.tr, adresindeki istatistik değerler kullanılmıştır. lke grupları için veriler ise; Dünya Bankası ve Uluslar arası çalışma rgt (İLO)'nn veri tabanlarından yararlanılmıştır.(lkelere ait veriler şu kaynaklardan derlenmiştir: <http://laborsta.ilo.org> , www.worldbank.org , <http://stats.oecd.org>)

Çalışmada kullanılan veriler ve bunların tanımları şu şekildedir;

a) Türkiye analizi için kullanılan tanımlar;

EMP: Sektörler itibariyle istihdam rakamları (Bin Kişi)

UCRT: Sektörler itibariyle ortalama reel cretler (Milyon TL)

PRD: Sektörler itibariyle kısmi işgücü verimliliği(Milyon TL)

TSVK: Sektörler itibariyle yatırım teşvikleri (Bin TL)

MNUCRT: İmalat alt sektörlerinde ortalama cretler (Milyon TL)

MNEMP: İmalat alt sektörlerindeki istihdam rakamları(Bin Kişi)

b) Ülke grupları için kullanılan tanımlar;

GDP: GSYİH (Milyar ABD Doları)

EMP: Ülkelerin toplam istihdamı

EMPAGR: Ülkelerde tarım sektöründe çalışanlar (Bin Kişi)

DAGRGRWT: Ülkelerde tarım sektöründe büyüme oranı (%)

İNDEMP: Ülkelerde istihdam sektöründe çalışanlar (Bin Kişi)

DİND: Ülkelerde sanayi sektörünün büyüme oranı (%)

SERVEMP: Ülkelerde hizmet sektöründe çalışanlar (Bin Kişi)

DSERV: Ülkelerde hizmet sektörünün büyüme oranı (%)

3.3. EKONOMETRİK ANALİZ SONUÇLARI

Bu başlık altında ilk olarak Türkiye'deki ortalama reel ücretlerin, verimlilik ve yatırım teşviklerinin istihdam üzerine etkilerini panel veri yöntemi kullanılarak test edilecektir. İkinci kısmında ise belirlenen ülke grupları arasında büyüme ile istihdam arasındaki ilişki analiz edilecektir.

3.3.1. İstihdamın Yapısal Analizi: Ekonometrik Uygulama

Genel iktisat politikası büyüme merkezli olan bir ülkede, ücretlerin rolü sadece bir maliyet unsuru olmak dışında, aynı zamanda toplam talebin önemli bir bileşeni olarak öne çıkmaktadır. İktisadi anlamda ücret, emeğin üretime kattığı değer karşılığında ödenen bedeldir.

Teorik olarak işverenler, üretim faktörlerinden diğerleri sabit varsayıldığında, değişken olan emek faktöründen, emeğin marjinal maliyetinin marjinal verimine eşit olduğu denge noktasını elde edecek miktarda istihdam eder. Bu denli istihdam üzerinde etkili olan ücretler yapısal analizini yaptığımız istihdam analizinde yer verilmiştir.

Analizimiz de kullanılan işgücü ücret miktarı istihdam üzerinde ne gibi etkileri olduğunu ortaya koymak istihdam yaratılmasında öneminin ne derecede olduğunu ortaya koymakta yardımcı olacaktır.

Ekonomik büyüme sadece, ekonomik zenginleşme ve bireylerin fiziksel beklentilerinin karşılanması açısından değil, sosyal beklentilerinin de gerçekleşmesine olanak veren bir faktör olarak önem taşımaktadır. İstihdam artışlarına ve verimliliğe basit bir girdi-çıktı ilişkisi olarak sadece ekonomik açıdan değil, sosyal açıdan da önem verilmesinin nedeni budur. Bunun yanı sıra ekonomik büyümenin avantajlarından yararlanarak gelir kaynakları artan kamu kesimi, toplumun düşük gelirli gruplarına, tarım gibi gelir düzeyinin yetersiz kaldığı sektörlerle ve marjinal düzeyde faaliyetlerini sürdürme çabasında olan işletmelere gelir transfer etmek olanağını bularak, gelir dağılımını iyileştirme politikaları yürütmektedir. (Doğan, 1997,230)

OECD verimlilik kavramını dar ve geniş anlamda olmak üzere iki şekilde tanımlamıştır. Buna göre dar anlamda verimlilik, çıktının üretim faktörlerinden birine bölünmesine eşittir. Geniş anlamda verimlilik ise, ekonomik amaçlara ulaşmada araçların duyarlılık ve etkinliğini ölçen soyut bir kavramdır. İLO üretim faktörlerini toprak sermaye, işgücü ve teknik organizasyon olarak belirtmekte, üretimin bu faktörlere oranını da verimlilik ölçüsü olarak tanımlamaktadır. Buna karşılık bazı iktisatçılar verimliliği teknolojik bir süreçten ziyade, tutum, motivasyon, işletme ve toplumsal, kültürler gibi unsurların tümünün firma etkinliğini etkilemesinin bir sonucu olarak ifade etmişlerdir.(Akyıldız ve Karabıçak, 2002:59)

Hall 1986 yılında yayınladığı çalışmasında, İngiltere ekonomisi için 1963-1984 yılları arasında çeyreklik veriler kullanarak yaptığı analizde Engle-Granger yöntemini kullanarak verimlilik, ücretler ve işsizlik arasında bir eşbütünleşme ilişkisi olduğunu saptamıştır. (Hall,1986, 229-238)

Verimlilikle, istihdam oranları arasındaki ilişki tam olarak belirgin değildir. Şöyle ki, çalışanların verimliliğinin artması aynı işi daha az kişiyle yapılacağı anlamına gelip işsizlik oranlarını arttırmaktadır. Aynı zamanda kaynakların verimli kullanılması ise firmaların karlarını artıracak ve buna bağlı olarak ta yatırımları artıracaktır. Artan yatırımlar işgücü talebi doğuracak ve bu nedenle verimlilik artışı istihdam oranlarını artıracaktır. Bu durumlardan hangisinin önce gerçekleşeceği tespit edilemediğinden dolayı verimlilikten istihdama doğru nedenselliğin yönü belirli değildir. Diğer taraftan

istihdam oranlarının azalması ise verimliliği artırıcı bir unsur oluşturması beklenmektedir. Yüksek işsizlik oranları çalışanlar arasında işten çıkarılma endişesi yaratacak bu durum çalışanın ilk işten çıkarılanın kendisi olmaması için daha fazla çalışması gerektiğini ortaya çıkaracak, böylece düşük istihdam verimliliği artıracaktır.(Pazarlıoğlu ve Çevik, 2007, 6-7)

Türkiye için belirlenen sektörler itibariyle, istihdam ile ücretler, işgücü verimliliği ve yatırım teşvikleri arasındaki ilişkiyi inceleyeceğiz. Analizimizde istihdam bağımlı değişken olarak, istihdama etki eden faktörler (ücretler, işgücü verimliliği, yatırım teşvikleri) ise açıklayıcı değişken olarak kullanılmıştır.

Panel veriler tekniği kullanarak tahmin edeceğimiz modeller şunlardır.

$$\text{Model 1:} \quad EMP_{it} = \alpha + \beta_{it}UCRT_{it} + u_{it} \quad (3.3.1)$$

$$\text{Model 2:} \quad LNEMP_{it} = \alpha + \beta_{it}LNPRD_{it} + u_{it} \quad (3.3.2)$$

$$\text{Model 3:} \quad LNEMP_{it} = \alpha + \beta_{it}LNTSVK_{it} + u_{it} \quad (3.3.3)$$

$$\text{Model 4:} \quad LNMNEMP_{it} = \alpha + \beta_{it}LNMNUCRT_{it} + u_{it} \quad (3.3.4)$$

Bu çalışmada oluşturulan panel veri modelinde sabit etkiler mi, yoksa rassal etkilerin mi öngörüleceği Hausman Model Belirleme Testi kullanılarak cevaplanmıştır. Her üç model için yapılan Hausman model belirleme testi sonucunda sabit etkiler yönteminin kullanılması gerektiği sonucuna ulaşılmıştır. Dolayısıyla yukarıdaki üç modelin tahmin sonuçları özetlenirken yalnızca sabit etkiler yöntemi sonucunda tahmin edilen model özetlenmektedir.

Model 1 Analiz Sonuçları:

Model 1 çerçevesinde aşağıdaki eşitlikte gösterilen regresyon tahmin edilmeye çalışılacaktır.

$$EMP_{it} = \alpha + \beta_{it}UCRT_{it} + u_{it}$$

Yukarıda anlatılan veri seti E-Views 5.1 paket programı kullanılarak sabit etkiler modeline göre analiz edilmiştir. Model 1 analiz sonuçları Tablo 3.1’de verilmiştir.*

Tablo 3. 1. Model 1: Ortalama Reel Ücretlerin İstihdam Üzerine Etkileri Modeli Sonuçları

Bağımlı Değişken: EMP

Metot: Panel EKK

Periyot: 1993-2001(9)

Kesit Sayısı: 6

Toplam panel (balanced) Gözlem Sayısı: 54

Değişken	Katsayı	Std. Hata	t-Değeri	p-Değeri
C	674781.3	20155.03	33.47955	0.0000
UCRT	-35.54262	7.887754	-4.506051	0.0001
R^2	0.985205			
F-Değeri	185.5031	Prob(F-istatistik)		0.000000

Tablo 3. incelendiğinde sabit etkiler modeline göre ücret değişkeninin katsayısının negatif işaretli ve istatistiksel olarak % 1 düzeyinde anlamlı olduğu görülmektedir. Bu durum teorik beklentilere uygun olarak ücretler ile bağımlı değişken istihdam arasında negatif yönlü bir ilişki olduğuna işaret etmektedir. Bir ekonomide emeğin tam olarak istihdam edilebilmesi, diğer bir deyişle işsizliğin sıfır veya sıfıra yakın (doğal işsizlik veya arazi işsizlik hariç) bir seviyede olabilmesi, o ekonomide yeterince yatırım yapılmasına bağlıdır. Girişimciler yatırım kararlarını alırken en önemli maliyet unsurlarından biri olarak reel ücretleri dikkate almaktadırlar. Reel ücretlerin yüksek olması yatırımın getirisini olumsuz etkileyerek, istihdam ile ücretler arasında teorik olarak negatif yönlü bir ilişkinin doğmasına yol açmaktadır. Modelin açıklama gücünü gösteren R^2 değeri yüzde 98 gibi oldukça yüksek bir değer çıkmıştır. R^2 değerine bakarak açıklayıcı değişken ücretlerin, istihdam değişkenini açıklama gücü

* Analizimizde açıklayıcı değişken olarak kullanılan sektörler, imalat sanayi, enerji-gaz-su, inşaat, ticaret, mali aracı kuruluşlar çalışanlarının ve diğer hizmet sektöründe çalışanların ortalama reel ücret değerleri 1993-2001 yılları arasındaki değerler kullanılmıştır. Bunlar dışında kalan diğer sektörlerin ücret değerleri tutulmadığından analizimizde kapsam dışı bırakılmıştır. Açıklanan değişkenimiz ise, aynı sektörler itibarıyla 1993-2001 yılları arasında ki istihdam değerlerinden oluşmaktadır.

yüzde 98'dir. F-istatistiği olasılık değeri dikkate alındığında tüm değişkenlerin topluca istatistiki olarak %1 düzeyinde anlamlı olduğu görülmektedir.

Model 2 Analiz Sonuçları:

Model 1 çerçevesinde aşağıdaki eşitlikte gösterilen regresyon tahmin edilmeye çalışılacaktır.

$$LNEMP_{it} = \alpha + \beta_{it} LNPRD_{it} + u_{it}$$

Modelde alt sektörler itibariyle 1985-2003 tarihleri arasında kısmi verimlilik miktarları kullanılmıştır. ** Regresyon sonuçları Tablo 3.2'de özetlenmiştir.

Tablo 3. 2. Model 2: İstihdam ile İşgücü Verimliliği Arasındaki İlişki

Bağımlı Değişken: LNEMP

Metot: Panel EKK

Periyot: 1985-2003(18)

Kesit Sayısı: 6

Toplam panel (balanced) Gözlem Sayısı: 114

Değişken	Katsayı	Std. Hata	t-Değeri	p-Değeri
C	10.18653	0.312902	32.55501	0.0000
LNPRD	-0.880975	0.085764	-10.27204	0.0000
R ²	0.988844			
F-Değeri	1580.763	Prob(F-istatistik)		0.000000

İstihdam üzerinde etkili olan bir diğer faktör de işgücü verimliliğidir. Tablo 3.2'de 1985-2003 yılları arasında Türkiye'de alt sektörler itibariyle işgücü verimliliği ile istihdam arasındaki ilişkiler sabit etkiler modeli çerçevesinde analiz edilmektedir. Analize dahil edilen değişkenlerin doğal logaritması alınmış ve panel veri teknikleri kullanılarak elde edilen sonuçlar Tablo 3.2'de özetlenmiştir. Tablo 3.2'de Sabit etkiler

** 2. Modelimizde açıklayıcı değişken olan verimlilik 1985-2003 yılları itibariyle şu alt sektörleri kapsamaktadır; Tarım, Madencilik ve Taşocakçılığı, İmalat Sanayi, Elektrik-Gaz ve Su, Haberleşme-Ulaşım ve Depolama, Diğer Hizmet sektörleri. Açıklanan değişkenimiz ise, aynı alt sektörlerle ait, 1985-2003 yılları arasındaki sektörel istihdam değerlerinden oluşmaktadır.

modeline göre işgücü verimliliği değişkeni katsayısı negatif işaretli ve istatistiksel olarak % 1 düzeyinde anlamlı olduğu görülmektedir. Modelin açıklama gücünü gösteren R^2 değeri oldukça yüksek bir değer olan yüzde 99'dur. Bu R^2 değerine baktığımızda bağımsız değişken olan iş gücü verimliliği, bağımlı değişken olan istihdamdaki değişmelerin % 99'unu açıklamaktadır. F-istatistiği olasılık değeri dikkate alındığında tüm değişkenlerin topluca istatistiksel olarak yüzde 1 düzeyinde dahi anlamlı olduğu görülmektedir.

Literatürde verimlilik ile istihdam arasındaki ilişkinin yönü açısından bir belirsizlik olduğu görülmektedir. Aslında işgücü verimliliğindeki artışlar aynı miktar çıktının daha az işgücü kullanılarak elde edilebileceği anlamına gelmektedir. Dolayısıyla çıktı miktarı sabitken verimlilikteki artış işgücü tasarrufu sağlayarak işsizlik oranlarını arttırabilmektedir. Bunun yanında işgücü verimliliğindeki yükselme, kaynak verimliliğini artırarak firmaların karlarının artmasına böylece firmaların yatırım olanaklarının genişlemesine yol açmaktadır. Artan yatırımlar işgücü talebi doğuracak ve bu nedenle verimlilik artışı istihdam oranlarını arttıracaktır. Bu durumlardan hangisinin önce gerçekleşeceği tespit edilemediğinden dolayı verimlilikten istihdama doğru nedenselliğin yönü belirli değildir. Dolayısıyla verimlilik ile istihdam arasındaki ilişkinin negatif yönlümü, pozitif yönlümü olduğuna dair kesin bir öngöründe bulunmak güçleşmektedir. Bizim yapmış olduğumuz analizde verimlilik ile istihdam arasındaki fonksiyonel ilişkinin ters yönlü olduğu görülmektedir. Yani verimlilik katsayısının işareti negatif çıkmıştır.

Model 3 Analiz Sonuçları:

Model 3 çerçevesinde aşağıdaki regresyon eşitliği yatırım teşvikleri değerleri 1999-2008 yılları arasındaki veriler kullanılarak tahmin edilecektir.^{***} Regresyon eşitliğimiz şu şekildedir;

^{***} 3. Modelimizde açıklayıcı değişken olan Yatırım Teşvikleri 1999-2008 yılları arasında şu alt sektörleri kapsamaktadır: Tarım, Madencilik ve Taş ocakçılığı, İmalat Sanayi, Enerji-Gaz ve Su, Ulaştırma-Haberleşme ve Depolama, Diğer Hizmetler. Bu modelimizde açıklanan değişkenimize ise 1999-2008 yılları arasında aynı sektörler itibarıyla istihdam değerleri kullanılmıştır.

$$LNEMP_{it} = \alpha + \beta_{it} LNTSVK_{it} + u_{it}$$

Tablo 3. 3. Model 3: İstihdam ile Yatırım Teşvikleri Arasındaki İlişki

Bağımlı Değişken: LNEMP

Metot: Panel EKK

Periyot: 1999-2008(10)

Kesit Sayısı: 6

Toplam panel (balanced) Gözlem Sayısı: 60

Değişken	Katsayı	Std. Hata	t-Değeri	p-Değeri
C	6.249992	0.363419	17.19776	0.0000
LNTSVK	0.058597	0.026036	2.250634	0.0286
R ²	0.996542			
F-Değeri	2545.709	Prob(F-istatistik)		0.000000

Bir ekonomide yatırımlardaki artış işgücü talebini yükselterek istihdam seviyesini artırmaktadır. Girişimcilerin yatırım kararlarını alırken reel ücretler yanında dikkate aldıkları bir diğer önemli değişkende yatırım teşvikleri olmaktadır. Yatırım teşviklerinin yüksek olması girişimcilerin yatırım kararları almada pozitif yönde etki ederek istihdam seviyesi yükselmesine neden olmaktadır. Dolayısıyla yatırım teşvikleri ile istihdam seviyesi arasında pozitif yönlü doğrusal bir ilişki olduğu kabul edilmektedir. Bir ülkede kamu otoritesi geliştirmeyi planladığı sektörlerle çeşitli teşvikler vererek o sektörlerdeki yatırım miktarını artırmayı amaçlayabilir. Her sektöre aynı oranda teşvik edilmesi demek aynı zamanda hiçbir sektörün diğerine tercih edilmediği anlamına gelmesi nedeniyle teşvikler genellikle seçici olarak verilmektedir. Teşvikler yoluyla bir sektörde yatırımların artması doğal olarak o sektörlerin işgücü talebini artırmaktadır. Tablo 3.3'te 1999-2008 dönemi için sektörel bazda yatırım teşvikleri ile istihdam arasındaki ilişkinin ekonometrik analiz sonuçları özetlenmektedir.

Tablo 3.3'te görüldüğü üzere açıklayıcı değişken olan yatırım teşvikleri değişkeninin işareti pozitif ve istatistiksel olarak %1 anlam düzeyinde anlamlıdır. Yatırım teşviki değişkeni katsayısının pozitif çıkması teorik beklentilerimiz ile uyumludur. Modelin açıklama gücünü gösteren R^2 değeri yüzde 99'dur. Bu R^2 değeri bağımlı değişken olan istihdam seviyesinin yüzde 99'unun, bağımsız değişken yatırım

teşvikleri tarafından açıklandığı anlamına gelmektedir. F-istatistiği olasılık değeri, tüm değişkenlerin topluca istatistiksel olarak yüzde 1 düzeyinde anlamlı olduğunu göstermektedir.

Model 4 Analiz Sonuçları:

Model 4 çerçevesinde aşağıdaki regresyon eşitliği imalat sanayi 119 alt sektör itibariyle reel ortalama ücretler ile aynı alt sektörlerde çalışan sayısı değerleri 1980-2001 yılları arasındaki veriler kullanılarak tahmin edilecektir.

$$LNMNEMP_{it} = \alpha + \beta_{it}LNMNUCRT_{it} + u_{it}$$

Tablo 3. 4. Model: İmalat sanayi alt sektörlerinde istihdam edilenler ile aynı alt sektörlerde çalışanların ortalama ücretler arasındaki ilişki

Bağımlı Değişken: LNMNEMP
Metot: Panel EKK
Periyot: 1980 2001(22)
Kesit Sayısı: 119
Toplam panel (balanced) Gözlem Sayısı: 2511

Değişken	Katsayı	Std. Hata	t-Değeri	p-Değeri
C	-1.474372	0.055424	-26.60146	0.0000
LNMNUCRT	0.870040	0.004496	193.5318	0.0000
R ²	0.944691			
F-Değeri	343.1852	Prob(F-istatistik)		0.000000

Model 4'te Türkiye için imalat sanayiine ait 119 alt sektördeki istihdam seviyesi ile bu sektörlerle ait ortalama ücretler panel veri teknikleri kullanılarak analiz edilmiştir. Tablo 3.4 bu modelin analiz sonuçlarını özetlemektedir. İmalat sanayi alt sektörleri için yapılan analizimizde değişkenlerin katsayısının istatistiki olarak %1 anlam düzeyinde anlamlı olduğu görülmektedir. Bağımsız değişkenin bağımlı değişkeni açıklama gücünü gösteren R^2 değeri %94 gibi yüksek bir değer almıştır. Modelin bütün olarak anlamlılığını gösteren F istatistik değeri %1 anlam düzeyinde anlamlıdır. Tabloda görüldüğü üzere açıklayıcı değişken olan ücretlerin bağımlı değişken istihdam seviyesi üzerinde oldukça

etkili olduğu görülmektedir. Teorik olarak ücret değişkeninin katsayı işaretinin negatif çıkması beklenirken analizimizde bu katsayının işaretinin pozitif olduğu görülmektedir. Bunun sebebinin modelde kullanılan ücret değişkeninin ortalama ücretlerden oluştuğu düşünülmektedir. İmalat sanayi alt sektörleri için reel ücretlere ulaşamadığımız için analizde ortalama ücretler kullanılmış ve kullanılan bu ortalama ücretlerin dönem içerisinde artmış olmasına rağmen bu artışın reel bir artış olmadığı değerlendirilmektedir.

3.3.2. İstihdam - Büyüme Arasındaki İlişki

Bu başlık altında büyüme ile istihdam arasındaki ilişkinin ne olduğu anlatarak büyüme ile istihdam arasında ilişkiyi analiz edeceğiz. İktisat kuramında işsizlik-büyüme ilişkisi “okun kanunu” olarak bilinmektedir.

İşsizlik haddinin doğal işsizlik haddinden büyük olduğunu ($u > u_n$) bir ekonomide işsizliğin iktisadi maliyetinin düzeyi, doğal işsizlik haddini aşan her ilave yüzde bir işsizliğin, reel GDP’nin potansiyel GDP’nin yüzde kaç altına inmesine yol açtığına bağlıdır. Potansiyel GDP ve GDP açığı kavramlarını ileri süren A.B.D.’li iktisatçı Arthur OKUN’a (1940-1985) göre, doğal işsizlik haddini aşan her ilave %1’lik işsizlik, A.B.D. ekonomisinde, reel GDP’nin, potansiyel GDP’nin %3 altına inmesi yola açar. Okun Kanunu olarak bilinen bu husus, doğal GDP, GDP^* ile gösterilerek aşağıdaki gibi ifade edilmiştir: (Ünsal, 2000, 56)

$$(GDP^* - GDP) / GDP^* = 3(u - u_n)$$

Okun Kanunu bazen büyüme hızı olarak ifade edilir. Hasıla ve işsizlik değişkenleri yerine büyüme ve işsizlik değişkenlerini ilişkilendiren bu alternatif yaklaşımda, Okun Kanununu veren 1.nolu denklem önce aşağıdaki gibi ifade edilir:

$$(GDP^* - GDP) / GDP^* = 3(u - u_n) \quad (3.3.21)$$

$$GDP^* / GDP^* - GDP / GDP^* = -3u - 3u_n \quad (3.3.2.2)$$

$$-1 + GDP / GDP^* = -3u + 3u_n \quad (3.3.2.3)$$

2'nolu denklemin her iki tarafı -1 ile çarpılarak elde edilen 3'nolu denklemin sıfır olduğu ($\Delta u_n = 0$) hesaba katılarak değişim açısından aşağıdaki gibi ifade edilebilir:

$$\Delta(GDP / GDP^*) = -3\Delta u \quad (\Delta u_n = 0) \quad (3.3.2.4)$$

4'nolu denklemdeki $\Delta(GDP / GDP^*)$ terimi, (GDP / GDP^*) oranının yaklaşık olarak büyüme hızına eşittir. Bir oranın büyüme hızı da paydaki terimin büyüme hızı ile paydadaki terimin büyüme hızı arasındaki farka eşittir. Bu iki husus birlikte ele alındığında, 4'nolu denklem aşağıdaki gibi ifade edilir:

$$\Delta GDP / GDP - \Delta GDP^* / GDP^* = -3\Delta u \quad (3.3.2.5)$$

$$g - g^* = -3\Delta u \quad (3.3.2.6)$$

$$-\Delta u = (g - g^*) / 3 \quad (3.3.2.7)$$

7'nolu denkleme göre, işsizlik haddinin değişmesi için GDP büyüme hızının doğal büyüme hızından farklı olması gerekir. Bu bağlamda GDP büyüme hızının doğal GDP büyüme hızından %1'den büyük olması, işsizlik haddinin %1/3 kadar azalmasına yol açar veya tam tersine GDP büyüme hızının doğal GDP büyüme hızından %1 küçük olması, işsizlik haddinin %1/3 kadar artmasına yol açmaktadır.(Ünsal, 2000, 62)

Bu başlık altında uygulanan modellere ait analizlerimiz ülkeler arasında büyüme ile istihdam arasındaki bu ilişkinin boyutlarını analiz ederek, büyümenin istihdam üzerine ne şekilde etki ettiği araştırılmaktadır. Yapılan analizlerde büyüme ile istihdam arasındaki ilişki model 5'te 35 ülke için, model 6'da 17 ülke, model 7 ve 8'ise 18 ülkenin istihdam ve büyüme verileri kullanılmıştır. Standart bir ülke grubunun kullanılamamasının en önemli nedeni, analizde kullanılan ülkeler de alt sektörler itibariyle istatistik tutulmamasıdır. Bu nedenle alt sektörler için yapılan analizde model 5'e göre daha az ülke kullanılmıştır.

$$\text{Model 5: } \quad \text{LNGDP}_{it} = \alpha + \text{LNDEMP}_{it} + u_{it} \quad (3.3.4)$$

$$\text{Model 6: } \quad \text{LNDAGRGRWT}_{it} = \alpha + \text{LNEMPAGR}_{it} + u_{it} \quad (3.3.5)$$

$$\text{Model 7: } \quad \text{LNDIND}_{it} = \alpha + \text{LNINDEMP}_{it} + u_{it} \quad (3.3.6)$$

$$\text{Model 8: } \quad \text{LNDSEV}_{it} = \alpha + \text{LNSERVEMP}_{it} + u_{it} \quad (3.3.7)$$

Model 5 Analiz Sonuçları

Bu başlık altında belirlenen ülkelerin büyüme değerlerinin, istihdam üzerine etkisi, panel veri analiz teknikleri ile 35 ülke için 1991-2007 yılları arasındaki verileri kullanılarak incelenmektedir. **** Regresyon eşitliğimiz aşağıdadır.

$$\text{LNGDP}_{it} = \alpha + \text{LNDEMP}_{it} + u_{it}$$

Tablo 3.5. Model 5: Ülke Grupları İtibariyle Büyümenin İstihdama Etkisi

Bağımlı Değişken: LNEMP

Metot: Panel EKK

Periyot: 1991 2007(17)

Kesit Sayısı: 35

Toplam panel (balanced) Gözlem Sayısı: 595

Değişken	Katsayı	Std. Hata	t-Değeri	p-Değeri
C	5.410938	0.298540	18.12469	0.0000
LNGDP	0.133677	0.011420	11.70548	0.0000
R ²	0.996362			
F-Değeri	4374.662	Prob(F-istatistik)		0.000000

Model 5 GSYİH'daki bir artışın istihdam üzerindeki etkisini araştırmak üzere kurulmuştur. Literatürde GSYİH ile istihdam arasında ilişki olduğu ilk kez 1962 yılında Okun tarafından yayınlanan bir makale ile ortaya atılmıştır. Buna göre ülkeden ülkeye değişmekle birlikte GSYİH'da meydana gelen %1'lik bir değişme ortalama olarak

**** 5. Modeldeki ülke grubuna dahil olan ülkeler: Arjantin, Avusturalya, Avusturya, Belçika, Kanada, Danimarka, Estonya, Finlandiya, Fransa, Almanya, Yunanistan, Hong Kong, Macaristan, İzlanda, Endonezya, İrlanda, İsrail, İtalya, Japonya, Hollanda, Yeni Zellenda, Norveç, Pakistan, Polonya, Portekiz, Romanya, Rusya Federasyonu, Slovenya, İspanya, İsveç, İsviçre, Türkiye, İngiltere, Ukrayna, A.B.D'dir. Açıklayıcı değişkenimiz olan GDP değerleri ile açıklanan değişkenimiz istihdam rakamları 1991-2007 yılları arasını kapsamaktadır.

işsizliği %1/3 azaltmaktadır. Diğer bir deyişle GSYİH ile istihdam seviyesi arasında pozitif yönlü bir ilişki olduğu söylenebilir. Model 5 çerçevesinde 35 ülke için GSYİH'daki artışlar ile o ülkelere ait istihdam seviyeleri arasındaki ilişki panel veri teknikleri kullanılarak analiz edilmiş ve analiz sonuçları Tablo 3.5'da özetlenmiştir. Tabloda anlaşıldığı üzere katsayıların istatistiksel olarak anlamlılığı %1 anlam düzeyinde anlamlı bulunmuş ve açıklayıcı değişken olan GSYİH değişkeninin katsayısının teorik beklentilerimizle uyumlu olarak pozitif işaretli olduğu görülmüştür. Açıklayıcı değişken GSYİH'nın bağımlı değişken istihdam seviyesini açıklama gücünü gösteren R^2 değeri %99'dur. Modelin bütün olarak anlamlılığını gösteren F istatistik değeri ise %1 anlam düzeyinde anlamlı bulunmuştur.

Model 6 Analiz Sonuçları

Model 6, 17 ülke için 1997-2005 verilerini kullanarak tarım sektöründe yıllık büyüme oranlarının, yine aynı sektörde istihdam edilen çalışan sayısı üzerinde bir etkisinin olup olmadığı araştırılmıştır. *****

$$LNDAGRGRWT_{it} = \alpha + LNEMPAGR_{it} + u_{it}$$

Tablo 3. 6. Model 6: Ülke grupları itibariyle tarım sektöründeki büyümenin aynı sektördeki istihdam seviyesine etkileri

Bağımlı Değişken: LNEMPAGR

Metot: Panel EKK

Periyot: 1997-2005(9)

Kesit Sayısı: 17

Toplam panel (balanced) Gözlem Sayısı: 153

Değişken	Katsayı	Std. Hata	t-Değeri	p-Değeri
C	3.187408	0.176862	18.02202	0.0000
LNDAGRGRWT	1.188351	0.126170	9.418638	0.0000
R^2	0.989812			
F-Değeri	771.5293	Prob(F-istatistik)		0.000000

***** Model 6 analizimize dâhil olan ülkeler: Arjantin, Avustralya, Bulgaristan, Danimarka, Finlandiya, Yunanistan, Hong Kong, Hindistan, İtalya, Litvanya, Hollanda, Norveç, Polonya, Romanya, Slovenya, İspanya, Türkiye. Analizimiz 1995-2005 yılları arasındaki değişkenleri kapsamaktadır.

Model 6 ve sonrasındaki diğer modellerde, model 5 için yapılan analiz ana sektörler itibariyle yapılmıştır. Model 6’da 17 ülke için 1997-2005 yılları arası tarım sektörünün GSYİH’ya katkısı ile tarım sektöründeki istihdam arasındaki ilişkiler analiz edilmektedir. Tablo 3.6’da görüldüğü gibi tarım sektörünün GSYİH’ya katkısını gösteren bağımsız değişkenin işareti beklendiği üzere pozitif çıkmıştır. Katsayıların istatistiki olarak anlamlılığını gösteren t-istatistik değeri %1 anlam düzeyinde anlamlıdır. Açıklayıcı değişken olan tarım sektörünün GSYİH’ya katkısının bağımlı değişken olan o sektördeki istihdam seviyesini açıklama gücünü gösteren R^2 değeri %99 çıkmıştır. Modelin bütün olarak anlamlılığını gösteren F istatistik değerinin %1 anlam seviyesinde anlamlı olduğu görülmektedir.

Model 7 Analiz Sonuçları

Model 6 çerçevesinde 18 ülkenin 1997-2005 yılları arasındaki sanayi sektöründe ki büyüme değerlerinin, sanayi sektöründe çalışan sayısı üzerindeki etkisi analiz edilmiştir.***** İlişki aşağıdaki regresyon eşitliği ile tahmin edilmeye çalışılmaktadır.

$$LNDIND_{it} = \alpha + LNINDEMP_{it} + u_{it}$$

Tablo 3. 7. Model 7: Ülke grupları itibariyle sanayi sektöründeki büyümenin aynı sektördeki istihdam seviyesine etkileri

Bağımlı Değişken: LNINDEMP

Metot: Panel EKK

Periyot: 1997-2005(9)

Kesit Sayısı: 18

Toplam panel (balanced) Gözlem Sayısı: 162

Değişken	Katsayı	Std. Hata	t-Değeri	p-Değeri
C	2.768693	1.018157	2.719317	0.0074
LNDIND	1.131435	0.307814	3.675713	0.0003
R^2	0.985499			
F-Değeri	539.9059	Prob(F-istatistik)		0.000000

***** Model 7 analizimize dahil olan ülkeler: Arjantin, Avustralya, Bulgaristan, Danimarka, Finlandiya, Yunanistan, Hong Kong, Hindistan, İtalya, Lituanya, Hollanda, Norveç, Polonya, Romanya, Slovenya, İspanya, Türkiye, USA. Analizimiz 1997-2005 yılları arasındaki değişkenleri kapsamaktadır.

Model 7’da 18 ülke için 1997-2005 yılları arası sanayi sektörünün GSYİH’ya katkısı ile sanayi sektöründeki istihdam arasındaki ilişkiler analiz edilmektedir. Tablo 3.7’de görüldüğü gibi sanayi sektörünün GSYİH’ya katkısını gösteren bağımsız değişkenin işareti beklendiği üzere pozitif çıkmıştır. Katsayıların istatistiki olarak anlamlılığını gösteren t-istatistik değeri %1 anlam düzeyinde anlamlıdır. Açıklayıcı değişken olan sanayi sektörünün GSYİH’ya katkısının bağımlı değişken olan o sektördeki istihdam seviyesini açıklama gücünü gösteren R^2 değeri %99 çıkmıştır. Modelin bütün olarak anlamlılığını gösteren F istatistik değerinin %1 anlam seviyesinde anlamlı olduğu görülmektedir.

Model 8 Analiz Sonuçları

Sekizinci Modelimizde 19 ülkenin 1997-2005 yılları arasında hizmet sektöründeki büyümenin, aynı sektörde istihdam arasındaki ilişki aşağıdaki regresyon eşitliği ile tahmin edilmeye çalışılmaktadır. *****

$$LNDIND_{it} = \alpha + LNINDEMP_{it} + u_{it}$$

Tablo 3.8. Model 8: Ülke grupları itibariyle hizmetler sektöründeki büyümenin aynı sektördeki istihdam seviyesine etkileri

Bağımlı Değişken: LNSERVEMP

Metot: Panel EKK

Periyot: 1997-2005(9)

Kesit Sayısı: 19

Toplam panel (balanced) Gözlem Sayısı: 168

Değişken	Katsayı	Std. Hata	t-Değeri	p-Değeri
C	9.581985	0.503783	19.02008	0.0000
LNDSERV	-0.339243	0.120618	-2.812530	0.0056
R^2	0.997774			
F-Değeri	3490.825	Prob(F-istatistik)		0.000000

***** Model 8 analizimize dahil olan ülkeler: Arjantin, Avustralya, Bulgaristan, Danimarka, Finlandiya, Yunanistan, Hong Kong, Hindistan, İtalya, Lituanya, Hollanda, Norveç, Polonya, Romanya, Kanada, Slovenya, İspanya, Türkiye, USA. Analizimiz 1997-2005 yılları arasındaki değişkenleri kapsamaktadır.

Model 8’de 19 ülke için 1997-2005 yılları arası hizmetler sektörünün GSYİH’ya katkısı ile sanayi sektöründeki istihdam arasındaki ilişkiler analiz edilmektedir. Tablo 3.8’de görüldüğü gibi hizmetler sektörünün GSYİH’ya katkısını gösteren bağımsız değişkenin işaretinin pozitif çıkması beklenirken negatif çıktığı görülmüştür. Bunun nedeninin hizmetler sektöründe istihdam edilen işgücünün verimliliğindeki artışa bağlamak mümkündür. Benzer şekilde hizmetler sektöründeki teknolojik altyapının geliştirilmesine yönelik yatırımların yüksek olması ve yine hizmetler sektöründe istihdam edilen işgücünün eğitim seviyesindeki artışlar katsayının negatif çıkmasını açıklayan faktörler olarak değerlendirilmektedir. Çünkü hem eğitim seviyesinin yükselmedi hem de teknolojik alt yapının iyileştirilmesi o sektörde istihdam edilen işgücünün verimliliğini artırarak aynı sayıda iş gücüyle daha yüksek bir çıktı elde edilmesini olanaklı kılmaktadır. Katsayıların istatistiki olarak anlamlığını gösteren t-istatistik değeri %1 anlam düzeyinde anlamlıdır. Açıklayıcı değişken olan hizmetler sektörünün GSYİH’ya katkısının bağımlı değişken olan o sektördeki istihdam seviyesini açıklama gücünü gösteren R^2 değeri %99 çıkmıştır. Modelin bütün olarak anlamlığını gösteren F istatistik değerinin %1 anlam seviyesinde anlamlı olduğu görülmektedir.

SONUÇ

İktisadi düşünce tarihinde, istihdam çeşitli görüşler ve o görüşü savunan düşünürler tarafından ele alınmıştır. İktisadi ekollerin, bu sorunu çözüm önerileri de farklılıklar göstermektedir. İşsizlik sorunun iktisatçılar tarafından yoğun olarak ele aldığı dönem ise, 1929 Dünya Ekonomik Bunalımıdır. 1929'daki Stagflasyon krizi'nden sonra işsizlik bütün dünyayı etkisi altına almış ve bu bunalım iktisatçıların işsizlik sorununu çözümü konusunda teşvik etmiştir. Bu yıllarda öne çıkan Keynes, günümüz modern iktisadının temellerini ortaya koyarken aynı zamanda, bir ekonomi için istihdam kavramının ne kadar önemli olduğunu ve eksik istihdam sorunun çözüm yolları hakkında önemli açıklamalarda bulunmuştur. Keynes'in istihdam teorisi politika yapıcıların dikkatlerini istihdam üzerinde toplamıştır.

1940'lı yıllarda başta ABD olmak üzerine, batılı ülkeler istihdam çalışmalarına hız vermişlerdir. Ülkeler bir yandan büyüme oranlarındaki artışlarını korumak isterken diğer taraftan işsizlik sorununun çözümü için çıkar yolları arayışı içine girmişlerdir. Büyüme ile işsizlik arasındaki ilişki ancak 1962 yılında Arthur OKUN tarafından ispatlanmıştır. Arthur OKUN'un bu teorisi ile ülkedeki işsizlik sorununun çözümü yeni bir boyut kazanmıştır. İspatlanan bu teori, başta ABD olmak üzere birçok ülke açısından bu teori test edilmiştir.

Dünyada bu yenilikler göze batarken, genç nüfusun yoğun olduğu ülkemiz, cumhuriyetin kurulmasından itibaren işsizlik sorunuyla iç içe yaşamıştır. Türkiye'de istihdam stratejileri, planlı dönem denilen 1960 yılından sonraki dönemlerde belirlenmeye başlanmıştır. Kalkınma planlarında istihdam politikalarına önemli yer verilmesine rağmen uygulamada bu planların yeterli seviyede hayata geçirilmesi çeşitli sebeplerden dolayı mümkün olmamıştır. İstihdam politikalarının uygulama yönünden bu yetersizliği; siyasal iktidarların görev sürelerinin uzun dönemli stratejileri uygulayacak ölçüde uzun olmaması, siyasal istikrarsızlıklar ve ekonomik krizlerin etkileri nedeniyle ortaya çıkmıştır. Ülkemizde meydana gelen siyasi bunalımlar ve bunların ışığında meydana gelen 24 Ocak, 5 Nisan gibi, kararlar krizlerin tetikleyicisi olmuştur. Gelişmekte olan bir ülke olan ülkemiz, işsizliğin azaltılması için çözüm arayışları içinde bulunmuş ancak uygulanan politikalar işsizliğe çözüm bulamadığı gibi

daha da çoğalmasına neden olmuştur. Özellikle 2001 krizinin meydana gelmesinden sonra işsizlik ülkemizde ivme kazanmıştır. Bu dönemde işsizliği derinden yaşayan özel sektör küçülme trendine girmiş ve bu sektörde işsizlik hızlı bir şekilde artmıştır. İşsizliğin tetiklenmesinde önemli yeri olan bu krizler, işsizlik oranlarının bir anda artmasına neden olmuştur. Krizlerden sonra gelen yüksek büyüme oranlarının yakalandığı yılların sayısı henüz güçlü ve uzun dönemli bir büyüme trendinin sağlandığı anlamına gelmese de, içinde bulunulan konjonktür nedeniyle yüksek büyüme oranlarından beklenen istihdam artışları daha da önem kazanmıştır. Büyüme oranlardaki bu artış, krizler nedeniyle artış gösteren işsizliğe çözüm olarak görülmekteydi. Oysa büyüme oranındaki artışlar Türkiye'ye özgü yapısal sorunlar nedeniyle yaşanan işsizlik sorununu çözmeye yetmemektedir. Ülkemizde tarım sektörünün barındırdığı gizli işsizlik ve tarımın geleneksel yöntemlerle yapıyor olması tarım sektöründe rastlanan düşük verimlilik sorunun çözülmesinin önemini arttırmaktadır. Son yıllarda uygulanan politikalar sonucu tarım sektöründen sanayi ve hizmetler sektörüne hızlı bir kayış görülmesine rağmen bu sektörlerin sağlamış olduğu istihdam olanakları tarım sektöründen gelen işgücünü eritmeye yeterli olmamaktadır. Dolayısıyla tarım sektöründe yaşanan bu yapısal dönüşüm ve kırdan kentlere doğru yoğun göç Türkiye'de işsizlik sorununun artmasında başlıca faktör olmaktadır. Bu sebeple siyasal iktidarların istihdam politikalarına geçmişten daha fazla önem vererek bu yapısal dönüşümden kaynaklanan işsizlik sorununu çözmek amacıyla uzun vadeli stratejileri uygulamalarını zorunlu kılmaktadır.

Bu çalışmada çeşitli iktisadi ekoller açısından istihdam politikaları irdelenmiş ve daha sonra Türkiye'deki istihdam politikalarının yapısal analizini yapmak üzere ekonomik modeller kurulmuştur. Türkiye'ye ilişkin panel veri teknikleri kullanılarak yapılan ekonometrik analizler sonucunda, reel ücretler ile istihdam seviyesi arasında negatif yönlü güçlü bir ilişki olduğu tespit edilmiştir. İstihdam seviyesini belirleyen bir diğer değişken olan işgücü verimliliğinin, istihdam üzerindeki etkisi Türkiye açısından analiz edilmiş ve bu analiz sonucunda verimlilik artışlarının emek tasarrufu sağlayan bir özellik arz etmesi nedeniyle bu iki değişken arasında negatif yönlü bir ilişki olduğu görülmüştür. Bunun yanında istihdam seviyesini belirleyen diğer bir değişken olan yatırım teşviklerinin istihdam üzerindeki etkisi analiz edilmiş ve bu analiz sonucunda

yatırım teşviklerinin istihdam seviyesini pozitif yönlü ve güçlü bir şekilde etkilediği tespit edilmiştir.

Ekonometrik analizlerimizin ikinci kısmında Okun Yasası'nın ortaya koyduğu büyüme ile istihdam seviyeleri arasındaki ilişki çeşitli ülkeler arasından analiz edilmiştir. Ele alınan ülkeler açısından gerek genel ekonomik büyüme ve genel istihdam arasında ve gerekse sektörel büyüme ve sektörel istihdam seviyeleri arasında pozitif yönlü güçlü bir ilişki olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Analiz sonucunda elde edilen bu bulgular GSYİH ile istihdam arasında Okun'un belirttiği üzere güçlü bir ilişki olduğunu ortaya koymaktadır.

KAYNAKÇA

- AKIN, Cihangir, “1980 Yılı Sonrası Türkiye’de İstihdam ve Yapısal Emek Piyasası Politikaları”, *İktisat Fakültesi Dergisi*, C.1-4, 1996
- AKIN, Cihangir, “Türkiye’de İstihdam ve Yapısal Emek Politikaları”, *İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Dergisi* –Prof. Sabahattin Zaim’e Armağan, Mayıs 1994.
- AKTAN, Coşkun Can, “Monetarizm ve Rasyonel Beklentiler Teorisi”, İçinde: C.C.Aktan, *Politik İktisat, Anadolu Matbaacılık, İzmir, 2000*
- AKYILDIZ, Hüseyin ve KARABIÇAK, Mevlüt, “ Verimlilik Ücret İlişkisinin Analizi”, Süleyman Demirel Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Cilt:7, Sayı:2, Isparta, 2002
- ALP, Elçin, Aykaç ve SUNAL, Seçkin, “ Sosyal Devlet Çerçevesinde Çocuk İstihdamı ve Türkiye Ekonomisine Etkileri”, *Türkiye Ekonomisinin Sorunları Sempozyum Dizisi-2, Yıldız Teknik Üniversitesi, <http://www.ikt.yildiz.edu.tr/sempozyum/metin/5.pdf>*, Aralık, 2008
- ANALYZING Supply Side Economics: A Symposium", Thomas Hailstones (Ed). Viewpoints on Supply Side Economics, *Virginia: Reston Publishing Comp. Inc. A Prentice-Hall Comp. 1982.*
- APERGİS, Nicholas and REZİTİS, Anthony, "An examination of Okun's law: evidence from regional areas in Greece," *Applied Economics*, Taylor and Francis Journals, vol. 35(10), pages 1147-1151, January, 2003.
- AREN, Sadun, “İstihdam Para ve İktisadi Politika”, *12.baskı, Savaş Yayınevi, Ankara, 2005*

- ARI, Aylan, “Türkiye’de Tarımın Ekonomideki Yeri ve Güncel Sorunları”, *Çalışma ve Toplum Dergisi, DİSK Birleşik Metal-İş Sendikası Ekonomi ve Hukuk Dergisi*, Şubat, 2006
- ARSLAN, Ünal, Kurumların İktisadi Büyüme Üzerindeki Etkisi, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2007,
- ATALAY, S.Serpil, Yeni Avrupa Birliği Ülkelerinde ve Türkiye’de Reel Yakınsama, Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası Uzmanlık Tezi, Ankara, 2007.
- ATAMAN, Ceylan Berrin, “İşgücü Piyasası ve İstihdam Politikasının Temel Prensipleri”, *Ankara Üniversitesi, SBF İstihdam ve Danışmanlık Hizmetleri Eğitim Programı*, Sayı:53, Ankara, 1999
- ATAMAN, Ceylan Berrin, “İşsizlik Sorununa Yeni Yaklaşımlar”, *Ankara Üniversitesi, SBF Dergisi*, Sayı:53, 1998, Ankara
- AY, Ahmet ve UYSAL, Doğan, “Türkiye Ekonomisi Makroekonomik Sorunlar ve Çözüm Önerileri”, *Çizgi Kitabevi*, Konya, 2007
- AYKAÇ, Mustafa, “Sendikaların Geleceği: Küreselleşme ve Yapısal Değişiklikler Açısından Bir Analiz”, Prof.Dr. Nusret Ekin’e armağan, *Kamu İşverenleri Sendikası Yayınları*, Ankara, 2000
- BALTAGİ, Badi. H. Econometric Analysis of Panel Data, Third Edition, John Wiley & Sons Ltd., West Sussex, England, 2005.
- BARTLETT, Bruce, Reaganomics: Supply Side Economics in Action, Connecticut: *Arlington House Pub.*, 1981
- BİÇERLİ, Mustafa Kemal, “İşsizlikle Mücadelede Aktif İstihdam Politikaları”, *T.C. Anadolu Üniversitesi Yayınları*, No:1563, Eskişehir, 2004

BULUTAY, Tuncer, Employment, unemployment and wages in Turkey, *ILO*, 1995, Ankara.

ÇAKAR, Yıldırım: “Ülkemizde Çocuk İstihdamı, Eğitimi ve Çözüm Önerileri”, **Çalışma ve Sos.Güv.Bak.3. Uluslar arası İş Sağlığı ve Güvenliği Konferansı**, 2003, http://www.mmo.org.tr/muhendismakina/arsiv/2003/calisma_guvenligi.htm, 2005.

ÇAKIR, Aytül: “Küresel Rekabet Ekseninde İhracatçı Firmalar İçin Bir Risk Faktörü: Sosyal ve Ekolojik Damping”, http://www.isguc.org/arc_wiew.php?ex=194, Ağustos 2005.

ÇSGB, “Kayıt Dışı İstihdam ve Yabancı Kaçak İşçi İstihdamı”, Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı Yayınları, Ankara 2004

DİE, “2002 Yılı Yoksulluk Çalışması” Ankara, 2004

DİE, “Hanehalkı İşgücü Anketi Sonuçları”, *Devlet İstatistik Kurumu Yayınları*, Ankara, 2002

DOĞAN, Üzeyme, “İstihdam-Verimlik-Eğitim İlişkileri”, Ankara Üniversitesi S.B.F. Dergisi, Cilt:52, Sayı:1, Ankara, 1997

DPT, “Altıncı Beş Yıllık Kalkınma Planı”, Devlet Planlama Teşkilatı Yayınları, <http://www.dpt.gov.tr/DocObjects/Download/1971/plan6.pdf> ,Erişim Tarihi: 08.11.2008

DPT, “Beşinci Beş Yıllık Kalkınma Planı”, Devlet Planlama Teşkilatı Yayınları, <http://www.dpt.gov.tr/DocObjects/Download/1972/plan5.pdf> ,Erişim Tarihi: 08.11.2008

DPT, “Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planı”, Devlet Planlama Teşkilatı Yayınları, <http://www.dpt.gov.tr/DocObjects/Download/1976/plan1.pdf> ,Erişim Tarihi: 08.11.2008

DPT, “Dokuzuncu Beş Yıllık Kalkınma Planı”, Devlet Planlama Teşkilatı Yayınları, <http://www.dpt.gov.tr/DocObjects/Download/1968/plan9.pdf> ,Erişim Tarihi: 08.11.2008

DPT, “Dördüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı”, Devlet Planlama Teşkilatı Yayınları, <http://www.dpt.gov.tr/DocObjects/Download/1973/plan4.pdf> , Erişim Tarihi: 08.11.2008

DPT, “İkinci Beş Yıllık Kalkınma Planı”, Devlet Planlama Teşkilatı Yayınları, <http://www.dpt.gov.tr/DocObjects/Download/1976/plan2.pdf> ,Erişim Tarihi: 08.11.2008

DPT, “Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı”, Devlet Planlama Teşkilatı Yayınları, <http://www.dpt.gov.tr/DocObjects/Download/1969/plan8.pdf> ,Erişim Tarihi: 08.11.2008

DPT, “Üçüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı”, Devlet Planlama Teşkilatı Yayınları, <http://www.dpt.gov.tr/DocObjects/Download/1974/plan3.pdf> ,Erişim Tarihi: 08.11.2008

DPT, “Yedinci Beş Yıllık Kalkınma Planı”, Devlet Planlama Teşkilatı Yayınları, <http://www.dpt.gov.tr/DocObjects/Download/2770/plan7.pdf> ,Erişim Tarihi: 08.11.2008

EDWARD, Frees, W., Longitudinal And Panel Data, Analysis And Applications In The Social Sciences, Cambridge University Press, 2004.

EKİN, Nusret, “Gelişen Ülkelerde ve Türkiye’de İşsizlik, *İstanbul Üniversitesi İktisat ve İktisadiyat Enstitüsü Yayınları*, No:58, İstanbul, 1971

EKİN, Nusret, “Türkiye’de Yapay İstihdam ve İstihdam Politikaları”, *İstanbul Ticaret Odası Yayınları*, Yayın No:2000-33, Mega Ajans, İstanbul, 2000

EVANS, Michael, Higher Rates of Return Will Raise Personal Saving, The Truth About Supply-Side Economics, *New York, 1983*

EViews 5.1 User’s Guide, s.581-582

FREEMAN, Richard B. "Why Is There a Youth Labor Market Problem?", Youth Unemployment and Public Policy, (Edik'd by Bemard ANDERSON-J, Isabel SAWHILL, (New Jersey : The American Assembly, Columbia University), 1980

GREENE, William H. Econometric Analysis, 5th edition, Prentice Hall, New Jersey, 2002.

GREENE, William H., Econometric Analysis, 5th Edition, Prentice Hall, New Jersey, 2003

GUERRIERI, Bernard.”Neo-Klasik İktisat”, Çeviren: Ertuğrul Tokdemir, 2. Baskı, *İletişim Yayınları*, No. 577, İstanbul, 1999.

GUJARATI, Damodar N. Basic Econometrics, Fourth Ed., McGraw-Hill, 2004.

GÜNÇAVDI, Öner- Haluk Levent ve Burç ÜLENGİN, “Yüksek ve Değişken Enflasyonun Tahmininde Alternatif Modellerin Karşılaştırılması: Türkiye Örneği”, *ODTÜ Gelişme Dergisi*, Ankara (2000)

GÜNDOĞAN, Naci ve BİÇERLİ, Kemal, “Çalışma Ekonomisi” 2.Baskı, *T.C:Anadolu Üniversitesi Yayını*, Yayın, No:1461, Eskişehir, 2004

GÜNDOĞAN, Naci, “Genç İşsizliği ve Avrupa Birliği'ne Üye Ülkelerde Uygulanan Genç İstihdam Politikaları”, *Ankara Üniversitesi Sosyal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, Sayı:54, <http://www.politics.ankara.edu.tr/dergi/?cilt=54&sayi=1>, Ankara, 1999

HALL, Stephen, George, “An Application of the Granger & Engle Two-Step Estimation Procedure to United Kingdom Aggregate Wage Data” *Oxford Bulletin Of Economics And Statistics*, Vol:48, No:3, 1986

HANÇERLİOĞLU, Orhan, “Ekonomi Sözlüğü”, 8.Baskı, *Remzi Kitabevi, İstanbul*, 1999

HARRİS, J. – TODARO, M., “Migration, Unemployment and Development: A Two Sector Analysis”, *American Economic Review*, vol.60, 1970

HSİAO, Cheng, *Analysis of Panel Data*, Cambridge University Press, Second Edition, NewYork, 2002.

ISMMMO, “Türk Sosyal Güvenlik Sisteminde Sorunlar, Çözüm Önerileri ve Yeniden Yapılanma Raporu”, İstanbul Serbest Muhasebeci Mali Müşavirler Odası Yayınları, İstanbul, Şubat 2003

KARLUK, Rıdvan, “Türkiye Ekonomisi Tarihsel Gelişim Yapısal ve Sosyal Gelişim”, *Beta Yayınları*, 9.Baskı, İstanbul, 2005

KAVİ, Ersin, “Çocuk İstihdamı Açısından Sosyal Sorumluluk Standardı”, *Sosyal Siyaset Konferansları*, http://www.calisma.org/index.php?option=com_content&task=view&id=2275&Itemid=59, Aralık, 2008

- KELEHER, Robert ve William P. Orzechowski., "Supply-Side Fiscal Policy: An Historical Analysis of A Reinvented Idea", Richard Fink (Ed), Supply-Side Economics and Critical Appraisal, Maryland: *Alethia Books*, 1982
- KENNEDY, Peter, A Guide to Econometrics, The MIT Press, Cambridge, Mass., 1998.
- KEYDER, Nur, "Money", *Seçkin Yayıncılık, Ankara*, 2002
- KILIÇ, Ramazan, "İktisadi Düşünce", *Siyasal Kitabevi, Ankara*, 2006
- KOCACIK, F, "Çalışma Sosyolojisi", *Dilek Ofset Matbacılık, Sivas*, 2000
- KORKMAZ, Ünal, TURAN Ayşegül, TURUNÇ, Ahmet, "Ücret ve İstihdam", Milli Prodüktivite Merkezi Ekonomi Şubesi, Yayın No:334, Ankara, 1985
- LIPSEY, G. Richard, "İktisat 2", *Bilim Teknik Yayınevi, İstanbul*, 1994
- MACESICH, George, "Monetarism: Theory and Policy", *New York: Praeger*, 1983
- MADDALA, G.S., Introduction to Econometrics, 2.ed., Macmillan Publishing Company, New York, 1992.
- MALINVAUD, Edmond, Marché du travail: limites sociales des nouvelles théories, *Ed. Economica*, Paris.1983
- MURAT, Sedat, "Dünden Bugüne İstanbul'un İşgücü ve İstihdam Yapısı", *İstanbul Ticaret Odası Yayınları*, İstanbul, 2007
- ÖZER, Mustafa, "Türkiye Ekonomisi", 1.Baskı, *T.C.Anadolu Üniversitesi Yayınlar*, No:1579, Eskişehir, 2004

- PARASIZ, İlker ve diğerleri, “ İktisat Teorisi”, *T.C. Anadolu Üniversitesi Yayını, No:1056, Eskişehir, 2000*
- PARASIZ, İlker, “İktisada Giriş”, *8.Baskı,Ezgi Kitabevi Yayınları, Bursa, 2006*
- PARASIZ, İlker, “Makro Ekonomi”, *9.Baskı, Ezgi Kitabevi Yayınları, Bursa, 2006*
- PAZARLIOĞLU, Vedat ve ÇEVİK, İsmail, Emrah, “Verimlilik, Ücretler ve İşsizlik Oranları Arasındaki İlişkinin Analizi: Türkiye Örneği”, Celal Bayar Üniversitesi İ.İ.B.F. Yönetim ve Ekonomi Dergisi, Cilt:4, Sayı:2, Manisa, 2007
- PEKİN, Tefik, “Makro Ekonomi”, *ikinci baskı, Zeus Kitapevi, İzmir,2007*
- SAVAŞ, Vural, “İktisatın Tarihi”, *Liberal Düşünce Topluluğu Yayınları, İstanbul,1997*
- SERTER, Nur, “Genel Olarak ve Türkiye Açısından İstihdam ve Gelişme” *İstanbul Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 1993*
- SEYİDOĞLU, Halil, “Ekonomik Terimler Ansiklopedik Sözlük”, *2.Baskı, Güzem Can Yayınları, No:16, İstanbul, 1999*
- SLOMAN, John, “Makro İktisat”, Çev:Prof.Dr. Ahmet Çakmak, *Bilim Teknik Yayınları, İstanbul, 2003*
- SOLOW, M. Robert, "Insider and outsider in wage determination", *Scandinavian Journal of Economics V. 2, s. 4112-428, U.S.A. 1987*
- SÜNGÜ, Yakup, “ Kayıt Dışı İstihdamın Denetimi ve Sosyal Güvenlik Reformuyla Yapılan Düzenlemeler”, TÜHİS İş Hukuku ve İktisat Dergisi, http://www.tuhis.org.tr/dergi/web/kasim2007_subat2008.htm, Erişim Tarihi: 13.11.2008, Cilt:21, Sayı: 2-3, 2007-2008

- ŞAHİN, Hüseyin, “Türkiye Ekonomisi Tarihsel Gelişimi ve Bugünkü Durumu”, *Ezgi Kitapevi Yayınları*, 6.Baskı, Bursa, 2000
- ŞAHİN, Hüseyin, “Türkiye Ekonomisi, Tarihsel Gelişimi – Bugünkü Durumu”, Genişletilmiş 6.Baskı, *Ezgi Kitabevi*, Bursa, 2000
- ŞAHİNÖZ, Ahmet, “Türkiye Ekonomisi Sektörel Analiz”, Türkiye Ekonomi Kurumu, *İmaj Yayınevi*, Ankara, Ekim, 2001
- THORVALDUR, Gylfason, “Okun’s Law and labor-market rigidity: The case of Sweden, SNS Occasional Paper No. 79, Sweeden, 1997
- TOBIN, J. Policies for prosperity, Essay in a Keynesian Model, *The MIT Press*, Cambridge, Massachusetts. 1987
- TOKSÖZ, Gülay, “İşgücü Piyasasının Toplumsal Cinsiyet Perspektifinden Analizi ve Bölgeler Arası Dengesizlikler”, Çalışma ve Toplum Dergisi, Birleşik Metal-İş Ekonomi ve Hukuk Dergisi, İnternet Baskısı, <http://www.calismatoplum.org/sayil5/toksoz.pdf>, Sayı 15, 2007
- TÜİK, “Hane halkı İşgücü İstatistikleri 2005”, *Türkiye İstatistik Kurumu Yayınları*, Ankara, 2007
- TÜİK, “Hanehalkı İşgücü İstatistikleri, İstatistiki Bölge Birimi Sınıflaması İ.B.B.S. 1. ve 2. Düzey” *Türkiye İstatistik Kurumu Yayınları*, Ankara, 2006
- TÜİK, “İşgücü, İstihdam ve İşsizlik İstatistikleri Sorularla Resmi İstatistikler Dizisi-1” *Türkiye İstatistik Kurumu Yayınları*, Ankara, Kasım, 2007
- TÜRKAY, Orhan ve ALKİN, Erdoğan, “İktisada Giriş”, *T.C. Anadolu Üniversitesi Yayını*, No:9, Diyarbakır, 1993

TÜSİAD, “Türkiye’de İşgücü Piyasasının Kurumsal Yapısı ve İşsizlik”, Türk Sanayicileri ve İşadamları Derneği Yayınları, Yayın No. TÜSİAD-T/2004-11/381, İstanbul, 2004

ULUATAM, Özhan, “Makro İktisat”, 9.baskı, Savaş Yayınları, Ankara, 1998

UNAY, Cafer, “Makro Ekonomi”, Vipaş A.Ş. Yayınları, No:13, Bursa, 2001

ÜLGENER, F.Sabri, “Milli Gelir İstihdam ve İktisadi Büyüme”, 6.Baskı, Filiz Kitabevi, İstanbul, 1986

ÜNSAL, M. Erdal, “Makro İktisat”, İmaj Yayıncılık, Ankara, 2000

ÜSTÜNEL, Besim, “Makro Ekonomi”, 5.Baskı, Mısırlı Matbaacılık A.Ş., İstanbul, 1990

VERBEEK, Marno A Guide to Modern Econometrics, 2.ed., John Willey & Sons Ltd., 2004.

WILLIAM J. Barber, “İktisadi Düşünce Tarihi”(Çeviri: İhsan DURDU), Çıdam Yayınları, İstanbul, 1991

YERELİ, Ahmet Burçin ve KARADENİZ, Oğuz, “Türkiye’ de Kayıt Dışı İstihdamın Vergi Kayıp ve Kaçakları Üzerine Etkisi”, 19. Türkiye Maliye Sempozyumu, Uludağ Üniversitesi, <http://yunus.hacettepe.edu.tr/~aby/yayinlar.htm>, Erişim Tarihi; 13.12.2008, Antalya, 11-14 Mayıs, 2004

YILDIRIM, Kemal ve ÖZER, Mustafa, “İktisat Teorisi”, 4.Baskı, T.C. Anadolu Üniversitesi Yayını, No:773, Eskişehir, 2006.

YILDIRIM, Kemal, KARAMAN, Doğan ve TAŞDEMİR Murat, “Makroekonomi”, Seçkin Yayıncılık, 5.Baskı, Eskişehir, 2006

YÜCEOL, Hüseyin Mualla, “Türkiye’de Bölgesel İşgücü Hareketleri İşsizlik ve Ekonomik Kalkınma”, “*İş, Güç*” *Endüstri İlişkileri ve İnsan Kaynakları Dergisi*, Cilt:9 Sayı:1 , Ocak 2007

İnternet Kaynakları:

<http://ekonomik.tripod.com/ekonomik8.html>, Erişim tarihi:11.11.2008

<http://www.canaktan.org/ekonomi/iktisat-okullari/okullar/arz-iktisat.htm>, Erişim tarihi: 12.11.2008

http://www.ekodialog.com/Konular/iktisatcilar/klasik_ekonomi_dusuncesi.html, Erişim tarihi:11.11.2008

http://www.ekodialog.com/Konular/klasik_ekonomi_modeli.html, Erişim tarihi: 11.11.2008

http://www.ekodialog.com/Konular/neoklasik_iktisat.html, Erişim Tarihi: 14.11.2008

http://www.gazikitabevi.com.tr/iktisadagiris/bolum_25.pdf, Erişim Tarihi:14.11.2008

http://www.yeniekonomi.com/kisakisa/word/istihdam.raporu.doc#_Toc117414633, Erişim Tarihi:18.12.2008

DİZİN

A

Açık işsizlik, 30
Adam Smith, 5, 6, 26
Ar-Ge, 103, 104
Arthur Okun, 24
Arz Yönlü İktisat, vii, 21, 22, 24
Aşırı istihdam, 4

B

Baptistesay, 5, 8
Büyüme, ix, 27, 82, 92, 101, 108, 111, 119

Ç

Çocuk istihdamı, 69, 70

D

Doğal işsizlik, 35
DPT, 41, 45, 46, 47, 48, 49, 51, 52, 53, 54, 55, 56, 57, 92, 113

E

Efektif Talep, 15, 16
Eksik istihdam, 4, 16, 25, 66, 67, 68
Esnek üretim, 69
Evans, 22, 23

F

Faiz Teorisi, vii, 10
Friedman, 19, 20, 21, 35

G

Genel Teori, vii, 14, 15, 29
Granger, 82, 94, 115
GSYİH, xii, 24, 55, 93, 96, 97, 103, 104, 105, 107, 109
Güneydoğu Onarım Projesi, 53

H

Haberleşme ve Depolama, 77, 98

Harrad, 27

Hausman Model Belirleme, 95

İ

İmalat sanayi, xi, xv, 58, 100
İstihdam, vii, viii, v, vii, viii, ix, x, xi, xiv, 2, 3, 4, 5, 14, 15, 16, 17, 18, 19, 41, 46, 47, 51, 55, 56, 66, 67, 68, 73, 77, 78, 82, 94, 96, 97, 99, 101, 108, 109, 110, 111, 112, 113, 114, 115, 116, 117, 118, 119
İşgücü, xi, xiv, xv, 27, 42, 43, 45, 46, 52, 55, 56, 57, 59, 92, 97, 111, 113, 116, 118, 119
İşgücü verimliliği, xiv, xv, 92
İşsizlik, v, vii, viii, 14, 20, 30, 31, 33, 34, 35, 42, 45, 46, 47, 49, 53, 75, 101, 107, 111, 114, 117, 118, 119
İşsizlik Sigortası, 53

J

Joan Robinson, 29

K

Kalecki, 28
Kalkınma, viii, xi, xii, 41, 42, 44, 45, 46, 47, 48, 49, 51, 52, 54, 55, 108, 113, 119
Kalkınma Planı, viii, xi, 42, 44, 45, 46, 47, 48, 49, 51, 52, 54, 55, 113
Kayıt dışı istihdam, 73, 74, 75, 77
Keynes, 5, 14, 15, 16, 17, 18, 28, 29, 107
Keynesyen, vii, x, 14, 17, 19, 21, 22, 28, 29
Klasik iktisat, 5, 6, 10, 12, 13, 26, 33, 35, 90
Konjonktürel İşsizlik, viii, 32
Kültürel faktörler, 69

L

Laffer, 22

Lozan Antlaşması, 40, 41

M

Madencilik, 58, 60, 76, 77, 97, 98
 Malinvaud, 29
 Malthus, 5
 Metalizm, 6
 Mevsimlik İşsizlik, viii, 33
 Miktar Teorisi, 19
 Mill, 5
 Milli Gelir, 16, 119
 Modern Miktar Teorisi, 19
 Monetarist, vii, 19

N

Neo-klasik, 25, 26, 27, 28, 29

O

OECD, xii, 94
 Okun Kanunu, vii, 24, 101
 Ortodoks klasik, 27

P

Panel veri, 82, 83, 84, 85, 95
 Patent, 97
 Phillips Eğrisi, 21, 24
 Pigou, 5
 Post Keynes iktisat, 28

Q

Quesnay, 5

R

Rassal Etkiler Modeli, ix, 88, 89

Ricardo, 5

S

Sabit Etkiler Modeli, ix, 86, 87
 Sanayi Devrimi, 5, 6
 Say kanunu, 10
 Sosyal Sigortalar Kurumu, 74
 Stagflasyon, 107
 Sürekli Durgunluk İşsizliği, viii, 36

T

Tam istihdam, 3, 7
 Tasarruf, x, 11, 18
 TÜİK, 67, 92, 118

U

Uluslararası Çalışma Örgütü, 54

Ü

Ücret Teorisi, vii, 12

W

Walras, 26

Y

Yapısal Analiz, vii, viii, ix, 93
 Yapısal işsizlik, 31
 Yatırım, x, xi, 11, 16, 92, 98, 99
 Yatırım Teşvikleri, xi, 98, 99
 Yeni Klasik Teori, vii, 25
 Yevmiyeli, 63, 64
 Yoksulluk, 69, 112